

AKTIONSFORSKANDE BIBLIOTEKARIER

– EN RAPPORT OM LÄSFRÄMJANDE VERKSAMHET

INNEHÅLL

FRUKTBART MÖTE MELLAN BIBLIOTEK OCH FORSKNING	3
FORSKNINGSCIRKELN SOM REDSKAP FÖR UTVECKLING AV BIBLIOTEKENS LÄSFRÄMJANDE VERKSAMHET Lotta Bergman, Malmö högskola	4
SOMMARBOKEN FÖR HÖGSTADIET OCH VÄGEN DIT Joel Hirsch, Arlövs bibliotek	14
GOTD GOES LÄSFRÄMJANDE Magnus Cadier och Karna Nyström, Simrishamns bibliotek	22
HITTA VIDARE Hillevi Andreasson, Malmö stadsbibliotek	34
FRÄMMANDE VÄRLDAR – BOKCIRKEL OM SF OCH FANTASY PÅ BIBLIOTEKET Christina Möller, Malmö stadsbibliotek	46
ATT TRÄFFA LÄSAREN I PEDAGOGEN: LÄSFRÄMJANDE FÖR VUXNA – ELLER VUXNA OCH BARN TILLSAMMANS? Anna Falk, Malmö stadsbibliotek	56
SPONTANA BOKSAMTAL: OM ATT ARBETA LÄSFRÄMJANDE UNDER BEMANNAD TID PÅ ETT MERÖPPET BIBLIOTEK Karin Morwing, Frida Lindqvist och Malin Larsson, Kävlinge bibliotek	68
MÖTEN MED POESI Lisbeth Fävremark, Bua bibliotek och Lillemor Åkerman, Varbergs stadsbibliotek	78
LÄSGLÄDJE: NYANLÄNDA FÖRÄLDRAR MÖTER SVENSKA BARNBÖCKER Mia Dimblad och Catrin Af Malmberg, Hässleholms bibliotek	92
FRÅN CHECKLISTA TILL KREATIVA DISKUSSIONER: LÄSLYFT FÖR ELEVER MED SVENSKA SOM ANDRASPRÅK Annika Liljengren och Aili Lindkvist, Landskrona stadsbibliotek	104
STANNA UPP OCH REFLEKTERA, LÄS OCH LÄR TILLSAMMANS: AKTIONSFORSKNINGSINSPIRERAT ARBETE I PERSONALGRUPPEN Katarina Tollbäck Ericson, biblioteken i Burlöv	114

Omslagsbild: *Delad läsglädje på Balagan, Malmö stadsbiblioteks avdelning där barn mellan nio och tolv år kan läsa, låna böcker och få boktips.* Foto: Erik Leo, Malmö stadsbibliotek.
Formgivning: Kreation 16-0363. **Tryck:** Elanders Sweden

FRUKTBART MÖTE MELLAN BIBLIOTEK OCH FORSKNING

Varje dag bedriver folkbiblioteken ett brett läsfrämjande arbete, och så har det alltid varit. På biblioteken finns en samlad erfarenhet och djupa kunskaper inom området.

I en tid där larmrapporterna kring minskat läsande och sämre läsförståelse duggar tätt är det viktigt att reflektera över dessa erfarenheter, befästa och sprida dem, så att fler kan dra nytta av dem.

Just detta är en uppgift som betonas i Regional kulturplan för Skåne 2016-2019: *”Region Skåne vill tillsammans med folkbiblioteken och andra aktörer bidra till att vända den negativa utvecklingen när det gäller läsande och läsförståelse. Målet är att öka läsandet genom att utveckla metoder och nå nya grupper, främst de som idag läser mindre eller inte alls. /---/ En viktig regional uppgift är att ta till vara och sprida erfarenheter samt öka kontakterna med den forskning som görs inom området.”*

Rapporten som du håller i din hand är en del i Region Skånes satsning på läsfrämjande. Under perioden 2014-2016 avsatte kulturnämnden drygt en och en halv miljon kronor till seminarier riktade mot bibliotek och folkbildning, samt till ett tjugotal olika läsfrämjandeprojekt.

2015 fick Kultur Skåne, Region Skånes kulturförvaltning, en miljon kronor från Kulturrådet avsedd för forskning kring läsfrämjande. Vi valde att använda hälften av dessa pengar till forskningscirklar på biblioteken i Skåne. Kultur Skåne har arrangerat forskningscirkelarna tillsammans med Malmö högskola.

Sju bibliotek i Skåne och Halland deltog under perioden oktober 2015 till juni 2016 i forskningscirklar om aktionsforskning som metod och redskap för det läsfrämjande arbetet. På ett konkret och påtagligt sätt kopplades personalens erfarenheter av läsfrämjande på biblioteket ihop med aktuell forskning.

Så här beskriver en av deltagarna sin upplevelse: *”Detta är den bästa form av fortbildning jag tagit del av! Den är långsiktig, den varvar teori och praktik och den känns djupgående. I alla fall med vår frågeställning känner jag att jag kan relatera nästan allt jag gör i mitt dagliga arbete till projektet. Jag älskar att så här efter cirka tio år i arbetslivet få ta del av teori och forskning inom ett ämne jag brinner för.”*

Vi vill rikta ett stort tack till forskaren Lotta Bergman, till Kulturrådet och inte minst till alla deltagare som generöst har delat med sig av sina erfarenheter, reflektioner och kunskaper inom detta viktiga och aktuella område.

Trevlig läsning!

Har du frågor eller vill ha mer information om Region Skånes arbete med läsfrämjande, hör av dig till:

Karin Ohrt

Utvecklare litteratur och bibliotek

Kultur Skåne/Region Skåne

karin.ohrt@skane.se

LOTTA BERGMAN

Lotta Bergman är universitetslektor i Svenska med didaktisk inriktning på Malmö högskola. Hon undervisar i litteraturkurser för blivande svensklärare och forskar om läsning, litteraturdidaktik och skrivande i högre utbildning. Vidare har hon varit handledare för flera forskningscirklar, både i och utanför högskolan.

FORSKNINGSCIRKELN SOM REDSKAP FÖR UTVECKLING AV BIBLIOTEKENS LÄSFRÄMJANDE VERKSAMHET

Lotta Bergman, Malmö högskola

Under våren 2015 inleddes diskussioner mellan Kultur Skåne och Malmö högskola om möjligheter för ett forskningsbaserat samarbete kring bibliotekens läsfrämjande verksamhet. Diskussionerna tog avstamp bland annat i litteraturutredningen *Läsandets kultur* (2012) och i Catarina Schmidts rapport *Vi packar mängder med böcker, kanelgiffjar, saft och kör ut* (2015) om läsfrämjande insatser hos folkbiblioteken. Magnus Persson, professor i litteraturvetenskap med didaktisk inriktning, och jag fick uppdraget att formulera några tänkbara idéer för samarbetet. En rad förslag lades fram och valet föll på att erbjuda så kallade forskningscirkel där bibliotekspersonal och forskare tillsammans formulerar frågor, problem och utvecklingsområden som sedan kan utforskas i deltagarnas praktiska yrkesutövning. Utgångspunkten var att kunskaper om och erfarenheter av läsfrämjande insatser finns hos de som arbetar i verksamheten medan vi som forskare kan bidra med fördjupningar, perspektiveringar och problematiseringar. Ett möte mellan verksamhetens specifika frågor och behov och de kompetenser vi representerar skulle kunna leda till ny kunskap, relevant och användbar i det läsfrämjande arbete som bedrivs och skulle kunna bedrivas på våra folkbibliotek.

I rollen som handledare för forskningscirkeln fick jag, 14 bibliotekarie och en bibliotekschef möjligheten att tillsammans diskutera och reflektera över frågor om litteratur och läsning kopplade till demokrati och tillgänglighetsfrågor, vad läsfrämjande är och hur läsfrämjande arbete kan bedrivas mot olika grupper. Under perioden oktober 2015 till juni 2016 träffades vi regelbundet för att ta del av såväl varandras kunskaper och erfarenheter som teorier och forskningsresultat. Ganska snart formulerade deltagarna, i samråd med gruppen, egna utforskande projekt eller aktioner som sedan genomfördes i den egna verksamheten. Det blev sammanlagt tio träffar och tio småskaliga forskningsliknande projekt¹ som alla finns representerade i denna rapport. I detta inledande avsnitt presenterar jag vad en forskningscirkel är och de teoretiska perspektiv som varit viktiga för hur jag utvecklat mitt sätt att arbeta med forskningscirkeln som metod och mötesplats för förändring och utveckling. Jag avslutar med en kort presentation av rapportens olika bidrag och några reflektioner över det utvecklingsarbete som inletts genom deltagarnas utforskande arbete.

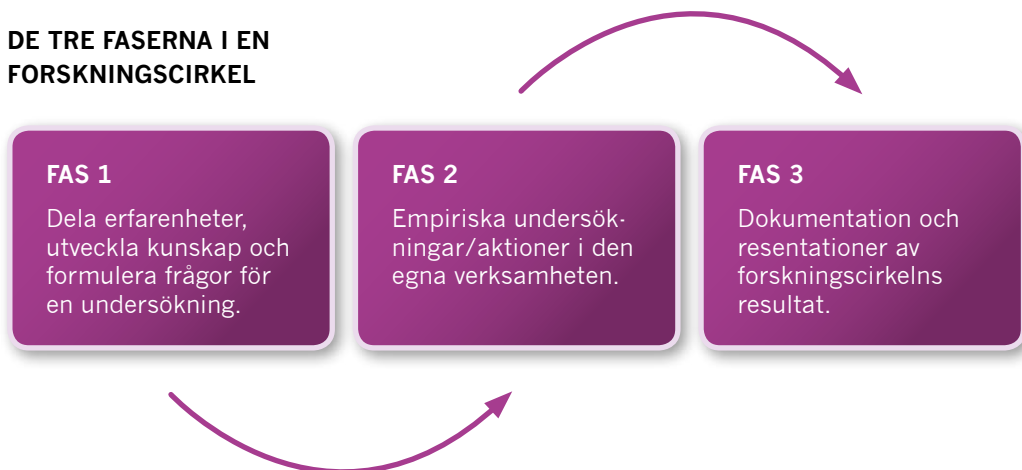
1) I texten används ibland ordet *forskningsprojekt* om det utforskande arbete eller de aktioner som deltagarna genomförde i sina respektive verksamheter eftersom det är den gängse benämningen i litteratur om forskningscirkel. Mer korrekt är att se projekten som *forskningsliknande* då de har kvaliteter som återfinns i forskning. Vetenskaplig forskning är emellertid oftast mer omfattande, mer systematiskt genomförd och granskad i förhållande till vetenskapliga kriterier (se t.ex. Persson, 2009).

Vad är en forskningscirkel?

En forskningscirkel är en metod och en mötesplats för kunskapsbildning och professionell utveckling och därigenom också ett redskap för förändring och utveckling av en verksamhet. Studieobjektet är deltagarnas egen praktik (Lindholm, 2008; Persson, 2009). I Sverige har forskningscirkel används sedan 1970-talet, då inom fackföreningsrörelsen, och har idag utvecklats till en relativt vanlig metod för utveckling och kompetensutveckling, främst inom skolans område (Holmstrand & Hernsteen; Bergman & Bringeus, 2010). Sättet att arbeta är nära besläktat med aktionsforskning som har betydligt äldre traditioner och idag används inom en rad olika verksamheter. Likheter finns i syftet att utveckla och förändra en aktivitet men också att få kunskap om hur förändring uppstår och vad som händer i processen (Aagaard Nielsen & Svensson, 2006; Somekh, 2006). Utgångspunkten är alltid den egna professionella verksamheten, vilken deltagarna får möjlighet att systematiskt reflektera över tillsammans med kollegor och handledare. Att läsa och diskutera forskningslitteratur, använda teorier och begrepp och reflektera över relationen mellan teori och praktik är viktiga delar i processen. Nästa moment blir att iscensätta en aktion och noggrant dokumentera och reflektera över vad som sker. Det ömsesidiga utbytet av erfarenheter, kunskaper och idéer tillsammans med resultatet av aktionen utgör sedan basen för utvecklingen av deltagarnas professionella verksamhet.

En viktig förutsättning för att deltagarna ska uppleva arbetet i en forskningscirkel som värdefullt är att initiativen kommer från dem och att arbetet utgår från problem som de upplever i sin vardag. En annan förutsättning är att den som leder cirkeln har ett genuint intresse av det ämnesområde som ska sättas under luppen. De organisatoriska förutsättningarna i form av stöd från kollegor och arbetsledning är också betydelsefulla. Processen kan delas in i tre faser, enligt figuren nedan, vilka har en tendens att överlappa varandra. De cirkel jag tidigare varit handledare för har pågått i minst ett och ett halvt år. Av olika skäl blev forskningscirkeln om bibliotekens läsfrämjande verksamhet avsevärt kortare än så, cirka tio månader, vilket gjorde att flera deltagare upplevde att det var svårt att hinna med.

DE TRE FASERNA I EN FORSKNINGSCIRKEL

Att ge deltagarna tid för sitt deltagande i träffarna är inte tillräckligt. Det behövs också tid för att läsa, skriva reflekterande loggböcker, planera det egna projektet, reflektera och att dokumentera mellan träffarna. Deltagarna behöver också utrymme för att informera om sitt projekt på arbetsplatsen, ofta också involvera kollegorna i aktioner och utvecklingsarbete. Idealt ska processen leda till att deltagarna utvecklar en handlingsberedskap för förändring som blir bestående, vilket kräver kontinuitet och långsiktighet (Persson, 2009; Bergman 2014; 2016).

För att förstå och kunna utveckla forskningscirkeln som metod och process har jag använt mig av sociokulturella teorier. Vad vi lär och vilka kulturella redskap vi använder är socialt och historiskt bestämda och kan antingen möjliggöra eller begränsa våra handlingar. 'Interaktion' ses som grundläggande för människors lärande (Vygotskij, 1978). Utmärkande för social interaktion är 'intersubjektivitet' (att uppfattningar delas av deltagarna), men också 'alteritet' (att det finns avvikande uppfattningar) (Wertsch, 1998). Begreppen står för två krafter, dynamiskt integrerade men svåra att balansera. Intersubjektiviteten å ena sidan, är viktig för gemenskapen och handlar om samförståndet och känslan av att dela en verklighet. Alteriteten å andra sidan, är förbunden med språkets dialogiska funktion, grundläggande för allt meningsskapande och representerar de olika perspektiv och potentiella konflikter som alltid uppstår i spänningen mellan olika röster (Bakhtin, 1984). Olika åsikter om och sätt att förstå ett fenomen kan ses som något positivt och användas som tankeredskap (Lotman, 1990) för att utveckla ny kunskap och förståelse, men olikheter är inte alltid så lätta att tackla. I en forskningscirkels inledande arbete är handledarens roll avgörande för att tillsammans med deltagarna skapa ett samtalsklimat där utmaningar från olika perspektiv ses som en tillgång (Bergman, 2014; 2016).

Jag har i min tidigare forskning använt begreppet 'kollaboration' (Bruce, Flynn & Stagg-Peterson, 2011; Capobianco, 2007) för det samarbete som jag och deltagarna eftersträvat. Begreppet har i sin engelska ursprungsbetydelse, 'co-labouring', en stark koppling till ömsesidighet och till deltagarnas engagemang för att tillsammans lösa gemensamma problem. I professionell utveckling är kritisk reflektion av avgörande betydelse. Jag ser den kritiska reflektionen som en aktivitet där erfarenheter och kunskaper, praktik och teori kan mötas och användas för att tolka, förstå och förklara händelser och upplevelser. Genom den kritiska aktiviteten kan vi bli medvetna om och ifrågasätta de antaganden som styr vårt tänkande, våra känslor och vårt handlande (Mälkki, 2011, s. 5). I den kritiska reflektionen finns därmed en potential för förändring. I detta avseende lyfter Lycke & Handal (2012) fram den kollaborativa reflektionen som särskilt betydelsefull.

Min roll som handledare har varit att ge utrymme för deltagarna att på så lika villkor som möjligt ta del av varandras erfarenheter och kunskaper i ett tillåtande och öppet samtalsklimat. Jag bidrog med teoretiska perspektiv, främst 'reader response theory' som intresserar sig för mötet mellan läsaren och texten och läsares reception eller tolkning i det meningsskapande som sker vid läsningen av en litterär text (se t.ex. Langer, 2005; McCormick, 1994; Rosenblatt, 2002). I grupperna fanns ett stort intresse för dessa teorier men bristen på tid gjorde att vi inte kunde fördjupa oss i den utsträckning deltagarna hade önskat. Min roll var också att ställa frågor som uppmuntrade till diskussion och reflektion. Beroende av situation och behov skiftade jag mellan att vara mer ifrågasättande och utmanande och mer lyssnande och bekräftande. Texter att läsa och diskutera fanns till varje träff men när projekt och aktioner väl var igång ägnades merparten av tiden åt frågor som rörde dessa. I detta skede var det också viktigt att bidra med stöd för forskningsprocessen i form av metoder, redskap för analys och litteratur som var användbar för de enskilda projekten. I det kollaborativa arbetet utgjorde deltagarna ett stöd för varandra, inte minst genom att kritiskt granska de texter som successivt växte fram i processen.

Deltagarnas bidrag till rapporten

Rapporten inleds med två texter som handlar om projekt som riktar sig till högstadieungdomar, en eftersatt grupp i den annars för bibliotekens verksamhet prioriterade gruppen barn och unga, som kan vara ganska svårflörtad i det läsfrämjande arbetet. Joel Hirsch bygger sin projektidé på en inventering av bibliotekets verksamhet som visade just att de äldre barnen fått proportionellt alldeles för få insatser riktade till sig. Mot bakgrund av den kunskapen och med en kompletterande intervjuundersökning med åttondeklasser i Burlövs kommun utarbetade han ett nytt koncept för Sommarboken, bättre anpassat för just högstadiets elever. I *Sommarboken för högstadiet och vägen dit* beskriver han hur idén och det nya konceptet växte fram. Magnus Cadier och Karna Nyström har inspirerats av metoden *Grej of the Day* (GotD) i sitt utforskande av ett annorlunda sätt att nå högstadieungdomar med läsfrämjande insatser. I *GotD goes läsfrämjande* berättar de om hur de skapar sex personligt hållna och spännande mikroktioner eller läsberättelser där fokus inte ligger på bokens handling utan snarare på en annan eller andra berättelser som leder fram till boken. Läsaren får inblick i de svårigheter och nya möjligheter som genomförandet kom att föra med sig, liksom i viktiga insikter för det fortsatta samarbetet med skolan.

Tre av deltagarna arbetar på Malmö stadsbibliotek där de också genomfört sina aktioner. Hillevi Andreassons bidrag *Lyfta fram, bitta vidare* handlar om bibliotekets funktion i relationen mellan läsaren och litteraturen och om hur biblioteket kan agera läsfrämjande i rummet. För att testa en idé om hur detta kan ske genomför hon aktionen *Den röda tråden* som är en slags skattjakt där besökaren följer ledtrådar till olika platser och böcker i biblioteket utifrån ett tema som är styrt av den sista boken i tråden. Hon argumenterar för att små förändringar i rum och bemötande kan göra stor skillnad för besökarens upplevelser av biblioteket. Christina Möller ställer i sin text *Främmande världar: Bokcirkel om SF och fantasy på biblioteket* frågor om varför unga vuxna och män så sällan deltar i bibliotekets bokcirkel. Hon bestämmer sig för att genomföra en bokcirkel med SF- och fantasy-litteratur som hon tror bättre kan möta manliga och yngre läsare. Det visar sig att valet av genre gör skillnad. Bokcirkeln fick betydligt fler yngre deltagare och fördelningen mellan män och kvinnor blev jämnare. I Christinas text finns förutom reflektioner över genreval och deltagande också en presentation av de böcker ur olika subgenrer som fanns med i bokcirkeln och en rapport från ett av cirkeltillfällena.

Det sista bidraget från Malmö stadsbibliotek är skrivet av Anna Falk och har titeln *Att träffa läsaren i pedagoger: Läsfrämjande för vuxna – eller vuxna och barn tillsammans?*. Vuxna är en eftersatt grupp i det läsfrämjande arbetet och Annas aktion kom därför att inriktas mot att pröva att rikta sig också till de vuxna när barn via skolan besöker biblioteket. Syftet är att undersöka vad som händer om bokpratet för barnen får inslag som vänder sig till den vuxne med boktips inom samma teman eller ämnesområden som de som ges till barnen. Verksamheten har fortsatt sitt självklara fokus på barnen och får en extra dimension genom att uppmärksamheten också riktas mot vuxna läsande förebilder.

Malin Larsson, Frida Lindqvist och Karin Morwing arbetar på biblioteket i Kävlinge som är ett så kallat meröppet bibliotek. I ambitionen att höja kvaliteten på den bemannade tiden har de genomfört ett projekt där de utforskar och utvärderar olika sätt att samtala om litteratur med bibliotekets besökare. I deras bidrag, *Spontana boksamtal: Om att arbeta läsfrämjande under bemannad tid på ett meröppet bibliotek*, engageras all personal i utforskandet av hur läsfrämjande samtal kan initieras och utvecklas.

I forskningscirkeln utvecklades tre läsfrämjande projekt med inriktning mot nyanlända. Det första har titeln *Möten med poesi* och har genomförts på Varbergs bibliotek av Lisbeth Fävremark och Lillemor

Åkerman. Under tre tillfällen utforskar de poesins möjligheter i ett läsfrämjande arbete som vänder sig till arabisktalande nyanlända. De ställer också frågan om poesin kan vara ett sätt för nyanlända att närma sig det svenska språket. I Mia Dimblads och Catrin Af Malmborgs projekt *Läsglädje: Nyanlända föräldrar möter svenska barnböcker* är det istället barnlitteraturen som står i fokus. Hur kan barnböcker, som oftast har ett enklare språk och en enklare meningsbyggnad, större konkretion, upprepningar och bilder som kompletterar texten, stödja nyanlända i utvecklingen av det nya språket? Genom projektet ville Mia och Catrin också nå de nyanländas barn genom att uppmuntra föräldrarna att läsa för dem, både på arabiska och på svenska. De böcker som valdes fanns tillgängliga på båda språken.

Från checklista till kreativa diskussioner: Läslyft för elever med svenska som andraspråk bygger vidare på tidigare erfarenheter av samarbete mellan biblioteket i Landskrona och SFI. Annika Liljengrens och Aili Lindkvists ambition är att väcka lust till läsning av skönlitteratur hos vuxna med svenska som andraspråk. De prövar sig fram i ett antal aktioner för att förstå hur detta kan göras med hjälp av bokprat, boksamtal och författarbesök, genomförda tillsammans med elever i vuxenutbildning.

Katarina Tollbäck Ericson, bibliotekschef i Burlövs kommun, avslutar rapporten med sitt bidrag *Stanna upp och reflektera, läs och lär tillsammans. Aktionsforskningsinspirerat arbete i personalgruppen*. Inom ramen för forskningscirkeln skapade Katarina en egen forskningscirkel. Tillsammans med sina medarbetare har hon ifrågasatt, reflekterat, tagit del av forskning och med det som utgångspunkt sökt nya möjligheter i det läsfrämjande arbetet.

Avslutande reflektioner

Handledaruppdraget har gett mig möjlighet till fortsatt utveckling av forskningscirkeln som metod för utveckling och förändring och till fortsatt forskning både om metoden och om resultatet av det arbete som skett inom ramen för cirkeln. Det har varit särskilt givande och lärorikt att möta en ny yrkesgrupp, styrda av andra krav och med erfarenheter av ett arbetsliv med andra problem och utmaningar än vad jag stött på i tidigare cirklar. Trots skillnaderna är det en hel del som känns igen från mitt tidigare arbete med lärare från ungdomsskolan och akademien. Det stora engagemanget för det uppdrag som följer med yrket och för de människor deltagarna möter i sin vardag, är särskilt framträdande. I min egen verksamhet som utbildare av svensklärare och forskare är jag dagligen engagerad i frågor om skönlitterär läsning och litteraturdidaktik. I deltagarnas och mitt gemensamma engagemang för dessa frågor fann vi både likheter och skillnader i sätt att resonera om och förstå det läsfrämjande arbetet. Men skillnaderna handlade sällan om mitt perspektiv som lärarutbildare/forskare och deras som bibliotekariers, utan om flera olika perspektiv hos deltagare och i rapporter och forskningslitteratur vilka kunde brytas mot varandra. Samtalen bar spår av igenkänning i och bekräftelse av det arbete som redan gjordes på de olika biblioteken men också av en stark vilja att söka nya vägar i det läsfrämjande arbetet. Den kritiska reflektionen där invanda föreställningar och antaganden kunde utmanas blev ett viktigt redskap i detta arbete.

Forskningscirkelns arbete kan ses som en av flera insatser som kommit till i kölvattnet av litteraturutredningens slutbetänkande *Läsandets kultur* (2012) och det handlingsprogram för läsfrämjande verksamhet utanför skolan som på uppdrag av regeringen tagits fram av Kulturrådet (Statens kulturråd, 2014). Det övergripande mål som skulle vara utgångspunkt för handlingsprogrammet finns formulerade i regeringens proposition *Läsa för livet*: "Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med

utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.” (Prop. 2013/14:3). Statens insatser ska syfta till att läsförmågan förbättras, att fler regelbundet tar del av fack- och skönlitteratur jämfört med tidigare och att kunskapen ökar om läsningens betydelse för utbildning, bildning och delaktighet i samhällslivet. Kulturrådets utökade uppdrag blev att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande insatser. Arbetet har bland annat resulterat i en rad rapporter som forskningscirkelns deltagare läst, diskuterat och låtit sig inspireras av (t.ex. Andersson, 2015; Ehrenberg (red.), 2015; Schmidt, 2015).

Ett återkommande samtalsämne i cirkeln rörde hur biblioteken kan nå de svagaste läsarna, ”de som aldrig kommer över tröskeln till biblioteket”, som en av deltagarna uttryckte det. Enligt litteraturutredningen (2012) är litteraturens ställning god och Sveriges befolkning har generellt sett relativt stabila läsvanor som ligger på en hög nivå. Men det finns två ”orosmoln” som måste tas på största allvar. Det första gäller att läsfärdigheten hos unga ytterligare försämrats, särskilt de senaste tio åren. Det andra orosmolnet är att det finns stora skillnader i läsvanor mellan olika socioekonomiska grupper i befolkningen. Inte heller det senare är något nytt men problemet med både ungas och vuxnas bristande läsförmåga, och därmed möjlighet att förstå och tillgodogöra sig texter, måste uppmärksammas mer i dagens samhälle där såväl arbete som privatliv sannolikt kräver en mer avancerad läs- och skrivkunnskap. Men hur ser bibliotekens läsfrämjande arbete ut i förhållande till de grupper som litteraturutredningen lyfter fram som det svagaste läsarna?

I *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek* (Ehrenberg, 2015) ger Cinna Svensson några svar. Hon skriver att hon är imponerad av den kreativitet som kännetecknar det läsfrämjande arbetet på de undersökta biblioteken. I en lång lista presenteras exempel på insatser som bokfrukostar, BokSpa, Stickning och högläsning med bok- och filmtips, maratonläsning av lokalt kända personer, författarhelger med möjlighet att umgås med författare, VIP-kvällar där man kan mingla runt och prata om litteratur, ”självklart med tillugg och dricka”, boktips live och läsescirkelfest (s. 7). Visst är kreativiteten imponerande. Aktiviteterna möter säkert olika intressen och behov, liksom den vurm för kändisskapet (Forslid & Ohlsson, 2011) som blivit en del av det litterära landskapet och också kännetecknar flera av dagens litterära tidskrifter (Persson, 2016). Men, aktiviteterna riktar sig i huvudsak till dem som regelbundet tar del av bibliotekets utbud, till de redan frälsta som gör att litteraturens ställning i Sverige generellt sett är god och att ”befolkningens läsvanor ligger tämligen stabilt på en hög nivå” (Litteraturutredningen, 2012).

Andra perspektiv på läsfrämjande verksamhet finns i *Läsandet bär demokratin. Om folkrörelsernas läsfrämjande erfarenheter och arbetsformer* (2013). Rapporten upplevdes av forskningscirkelns deltagare som en av de mest inspirerande. I texten fann vi en stark medvetenhet om läsfärdighetens och läsvanornas betydelse i ett demokratiperspektiv och många goda exempel på läsfrämjande arbete. Rapporten betonar hur viktiga föräldrarnas läsvanor är för hur barn utvecklar sin läsförmåga och att åtgärder behöver riktas mot dem som inte läser eller läser lite. Den ger också ett historiskt perspektiv på folkrörelsernas läsfrämjande arbete som fick oss att uppmärksamma skillnaden mellan dem som uppifrån vill ”bilda folket” och folkrörelsernas framväxande syn på folkbildning, nämligen att den måste ske genom människorna själva (s. 21). Samhället har förändrats men skillnaderna i läsvanor och läsförmåga mellan olika socioekonomiska grupper kvarstår. I den diskussion som följde väcktes de svåraste frågorna, de som satte bibliotekariens yrkesroll och biblioteket som demokratisk institution i gungning. Hur kan ett läsfrämjande arbete utformas som riktar sig till dem som inte läser eller läser

lite? Är det bättre att lämna över resurser och ansvar till någon annan? Eller kan bibliotekarien och biblioteket fylla en viktig funktion i detta arbete och i så fall hur? Hur kan biblioteken samverka med föreningar, arbetsplatser, arbetsgivare, läsbud, barnmorskor, fackförbund, lärare etc.?

Deltagarna var överens om att bibliotekariernas arbete behöver bli mer utåtriktat, mot skolor, bostadsområden och arbetsplatser, men också om att det vardagliga arbetet och mötet med dem som av olika skäl söker sig eller hänvisas till biblioteket behöver uppmärksammas och utvecklas. På folkbiblioteken liksom i skolan påverkas verksamheten på ett påtagligt sätt av samhälleliga förändringar, förändringar som ibland sker snabbt och är omfattande. Ett exempel är det senaste årets flyktingströmmar som lett till ett intensivt arbete med språkcaféer och andra aktiviteter för nyanlända på många bibliotek. På biblioteken skapas en mötesplats och ett sammanhang där nyanlända kan ta sina första steg mot ett nytt språk och en ny gemenskap. Situationen kräver flexibilitet, kreativitet, samverkan och en handlingsberedskap för förändring hos bibliotekets personal. Det är min övertygelse att om vi tillsammans ska kunna möta de utmaningar vi står inför, måste bibliotekariernas arbete, såväl som lärares, få en starkare koppling till ett vidare samhälls- och demokratiperspektiv, där förhållanden som har betydelse för tillgång till språk, kunskap, makt och demokratiskt inflytande kan synliggöras, diskuteras och ligga till grund för verksamhetsutveckling. Att delta i en forskningscirkel om läsfrämjande verksamhet kan vara ett viktigt steg i en sådan förändringsprocess.

Referenser:

Aagaard Nielsen, K. & Svensson, L. (red.) (2006). *Action and interactive research: beyond practice and theory*. Maastricht: Shaker Publishing.

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Stockholm: Statens kulturråd.

Bakhtin, M. M. (1984). *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Translated and edited by C. Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bergman, L., Bringeus, E. (Red.) (2010). *Litteraturläsning som didaktisk utmaning*. Malmö: Resurscentrum för mångfaldens skola, Malmö stad.

Bergman, L. (2014). *The Research Circle as a Resource in Challenging Academics' Perceptions of How to Support Students' Literacy Development in Higher Education*. Canadian Journal of Action Research, 15(2): 3-20.

Bergman, L. (2016): *Supporting academic literacies: university teachers in collaboration for change, Teaching in Higher Education*, 21(5). DOI:10.1080/13562517.2016.1160220

Bruce, C. D., Flynn, T., & Stagg-Peterson, S. (2011). Examining what we mean by collaboration in collaborative action research: A cross case analysis. *Educational Action Research*, (19)4, 433-452.

Capobianco, B. M. (2007). Science Teachers Attempts at Integrating Feminist Pedagogy Through Collaborative Action Research. *Journal of Research in Science Teaching* 44 (1): 1–32. DOI:10. 1002/tea.20120

Ehrenberg, M. (red.) (2015). *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek: en rapport*. Halmstad: Region Halland.

Holmstrand, L. & Härnsten, G. (2003). *Förutsättningar för forskningscirklar i skolan: en kritisk granskning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Forslid, T. & Ohlsson, A. (2011). *Författaren som kändis*. Malmö: Roos & Tegnér.

Langer, J.A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.

- Lindholm, Y. (2008). *Mötesplats skolutveckling: Om hur samverkan med forskare kan bidra till att utveckla pedagogers kompetens att bedriva utvecklingsarbete*. Stockholm: Stockholm University.
- Lotman, J. M. (1990). *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Bloomington: Indiana University Press.
- Lycke, H. K., and G. Handal (2012). *Refleksjon over egen undervisningspraksis – et ledd i kvalitetsutvikling?* I T. L. Hoel, B. Hanssen, and D. Husebø (Red.) *Utdanningskvalitet og undervisningskvalitet under press? Spenninger i høgere utdanning*, (pp.157–183). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Läsandet bär demokratin. Om folkrörelsernas läsförämjande erfarenheter och arbetsformer* (2013). Arbetsgruppen för ett läslyft i Sverige. www.laslyft.se.
- McCormick, K. (1994). *The culture of reading and the teaching of English*. Manchester: Manchester Univ. Press.
- Mälkki, K. (2011). *Theorizing the Nature of Reflection*. Helsinki: University Print.
- Persson, M. (2016). Lyckliga läsare. Litteraturtidningen som livsstilscoach. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 45(1), 41-50.
- Persson, S. (2009). *Forskningscirklar: En vägledning*. Malmö: resurscentrum för mångfaldens skola, Malmö stad.
- Prop. 2013/14:3. *Läsa för livet*. Stockholm: Regeringskansliet. <http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2013/09/prop.-2013143/>
- Rosenblatt, L.M. (2002). *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*. Lund: Studentlitteratur.
- Schmidt, C. (2015). *Vi packar mängder med böcker, kanelgiffar, saft och kör ut: en rapport om läsförämjande insatser hos folkbiblioteken i sex län/regioner*. Halmstad: Regionbibliotek Halland.
- Somekh, B. (2006). *Action Research: A Methodology for Change and Development*. New York: Open University Press.
- Statens kulturråd, (2014). *Handlingsprogram för läsförämjande* <http://www.kulturradet.se/sv/Lasframjande/Litteraturutredningen> (2012). *Läsandets kultur: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wertsch, J. (1998). *Mind as Action*. New York: Oxford University Press.

JOEL HIRSCH

Joel Hirsch är barn- och ungdomsbibliotekarie på Arlövs bibliotek och vill göra om hela världen till ett bibliotek. Han arbetar läsfrämjande med hjälp av forskning, böcker och nål och tråd.

SOMMARBOKEN FÖR HÖGSTADIET OCH VÄGEN DIT

Joel Hirsch, Arlövs bibliotek

Bibliotekets tanke är att skönlitteraturen ska följa barnen från det de föds, genom förskoleåldern och under hela skoltiden. Sagor och berättelser ska vara en naturlig del i barnens liv både under skoltid och fritid, och alla ska veta att biblioteket finns för dem och att de genom oss kan få tillgång till litteratur genom olika medier.

(Folkbibliotekens läsfrämjandeplan Burlövs kommun)

Citatet ovan kommer från den läsfrämjandeplan som vi barn- och ungdomsbibliotekarier i Burlövs kommun reviderade under år 2015. Eftersom vi skrivit den själva var det viktigt för oss att leva upp till det som föresats. När en inventering över verksamheten gjorts stod det klart att de äldre barnen proportionellt sett fått för lite insatser riktade till sig. Samarbeten med BVC, förskolor och grundskolans tidigare år var väl etablerade men någonstans hade högstadiets elever fallit bort.

Detta var bakgrunden till att vi hösten 2015 startade projektet *När unga själva får bestämma* (NUSFB) med stöd av kulturrådet. Syftet var att hitta nya sätt att arbeta läsfrämjande mot ungdomar i högstadieåldern. En viktig poäng var att det inte skulle vara ett projekt som kom och försvann utan det skulle ge förslag på återkommande basverksamhet. Ambitionerna var höga och vi genomförde flera intervjuer med åttondeklasser. Efter det första intervjutillfället blev det klart att det inte räckte med ökad kunskap om ungdomarna, vi behövde också tala med pedagogerna. Med en djupare kunskap om deras litteraturpedagogik hoppades vi kunna hitta nya sätt att vara en resurs även för dem. Fokus breddades och vi inkluderade intervjuer med de pedagoger som hade elever i svenskämnet.

Dubbla föräldraledigheter gjorde att NUSFB-projektet drog ut på tiden och lagom till att jag var tillbaka i tjänst startade forskningscirkeln på Malmö högskola. Nu fanns rikligt bakgrundsmaterial i form av de undersökningar vi gjort med högstadieungdomar och pedagoger. Större delen av analysen var klar men det återstod att dra slutsatser och implementera dem i verksamheten. Vi såg tillfället att med stöd av intresserade kollegor och kompetenta akademiker i forskningscirkeln tillvarata materialet vi samlat in. Detta var bakgrunden, ambitionen och vad vi hade att arbeta med. Denna text speglar den process som deltagandet i forskningscirkeln har inneburit. För att visa hur forskningscirkeln varit ett stöd i utvecklingsarbetet vill jag även beskriva den process som ledde fram till det utvecklingsprojekt som skulle visa sig bli Sommarboken för ungdomar. Först gör jag en genomgång av några olika läsfrämjande insatser som diskuterats efter NUSFB-intervjuerna. Därefter fördjupar jag mig i det jag slutligen valde att fokusera på inom forskningscirkeln.

Läsfrämjande insatser riktade mot högstadieungdomar

Forskningscirkelns upplägg med aktionsforskning för utveckling av verksamhet verkade gå väl ihop med vad jag ville göra. Upplägget var relativt fritt och samtalet i gruppen stödjande och stimulerande. Däremot blev det relativt omgående tydligt att vi två deltagare från Burlövs kommun skulle behöva dela på oss och genomföra varsin studie med olika inriktning. Eftersom jag var insatt i NUSFB-materialet gick jag vidare med det medan min kollega valde att utgå mer från sitt uppdrag och sina möjligheter som bibliotekschef. Forskningscirkelns flexibla upplägg gjorde att vi kunde utnyttja våra förutsättningar effektivt.

Deltagandet i forskningscirkeln har precis likt NUSFB-projektet varit en process. Det fanns tidigt några olika områden som vi ville arbeta vidare med i vår ambition att nå och stödja högstadieelevernas språkutveckling och biblioteksvana. Dessa har i olika grad berörts av forskningscirkeln genom diskussioner och litteratur och presenteras kort här.

Samarbete med kulturinstitutioner i Malmö

I våra intervjuer med elever i årskurs 8 framgick det att många var trötta på skolsituationen. De verkade se högstadiet som en förvaringsplats där det enda positiva var när monotonin bröts eller de fick ägna sig åt egna individuella intressen. De efterfrågade ny input, besök av personer utifrån, studiebesök, film osv. Intervjuerna visade också att många Arlövsungdomar var fysiskt begränsade till kommunen. Det skulle kunna vara ett uppdrag för oss bibliotekarier att undersöka möjligheterna för, samt planera besök på exempelvis Malmö konsthall och stadsbiblioteket. Vi hade också önskat att de genom att besöka och bekanta sig med stadsbiblioteket skulle se det som en trygg och känd plats i Malmö, en plats att utgå ifrån i utvidgandet av sin värld. Emellertid var det utflyktsmål som nämndes oftast i intervjuerna Emporia, Malmös nya köpcentrum.

Utveckling av pedagogiska koncept för klasser på biblioteket

Undersökningen visade att eleverna hade god kunskap och positiva erfarenheter av bibliotekets tidigare verksamhet. Bokpratet verkade fungera, likaså sagostunder, författarbesök och biblioteksintroduktioner. Biblioteket verkar vara den enda plats där de får tillgång till böcker och får boktips. Detta gjorde att vi inte kände behov av att ändra eller prioritera bort några av våra insatser för de yngre barnen. Det stod klart att allt vi gör behövs.

Däremot såg vi hur eleverna upplevde att bibliotekets relevans minskade när de blev äldre. På högstadiet har många börjat identifiera sig som icke-läsare och tror därmed att biblioteket inte längre är för dem. Att de förknippar biblioteket med tidigare erfarenheter gör också att de missar att biblioteket kan utvecklas tillsammans med dem och kan vara ett stöd för dem i alla åldrar och situationer. Därför skulle vi vilja utveckla nya pedagogiska koncept för högstadielklasser som inte enbart baseras på läslust och skönlitterär läsning av fysiska böcker. Till exempel har folkbiblioteken sällan någon strategi för att introducera E-böcker för ungdomar vilket skulle kunna förstärka klyftan mellan de som får sådan kunskap med sig hemifrån och de som inte får det, en klyfta som biblioteket borde arbeta för att överbygga. Våra intervjuer visar också att framförallt killar intresserar sig mer för facklitteratur än skönlitteratur. Kanske har de som blir ickeanvändare aldrig riktigt introducerats för vårt utbud av facklitteratur. Det finns kopplingar där som borde utforskas för att kunna visa nya sidor av vad vi har att erbjuda, behålla låntagarna eller få dem att återupptäcka biblioteket.

Utökad samarbete med pedagoger i svenskämnet

Biblioteket har all anledning att upprätta ett gott samarbete med skolans pedagoger. Inte för att på något sätt konkurrera eller ersätta skolbibliotek utan för att komplettera och för att ge eleverna tillgång till även vårt bestånd och våra möjligheter. Med det i åtanke blev det tydligt att vi måste upprätta det samarbete och de kontakter som saknas. Tanken är att vi ska ha möten med de pedagoger som har eleverna i svenska strax innan höstterminens start. Vi vill att mötena ska innehålla följande moment:

- *Presentation av ny skönlitteratur.* Detta efterfrågade uttryckligen pedagogerna i NUSFB-intervjuerna. De har inte tid att själva sätta sig in i ny litteratur men vill kunna inspirera eleverna till läsning. Förhoppningsvis kan vi också inspirera dem att jobba mer med högläsning i klasserna. Det verkar finnas en tendens att pedagoger använder de böcker, som fungerat bra tidigare, vid högläsning. Vi är övertygade om att nyskriven litteratur som speglar dagens verklighet lättare fångar elevernas intresse.

- *Utveckla samarbeten.* Vi vill etablera tanken att biblioteket ska vara en självklar samarbetspartner exempelvis vid temarbeten samt att lärarna alltid ska kunna skicka sina elever till folkbiblioteket för att hitta litteratur. Folkbiblioteket har även en bokpool med gruppuppsättningar som vi vill att pedagogerna använder. Om de förvarnar oss om att de tänker skicka elever under vissa tider kommer vi också kunna sätta samman en bokvagn med passande litteratur att välja bland. Pedagogerna måste även informeras om att de kan efterfråga gruppuppsättningar för inköp till bokpoolen. Biblioteket har stora möjligheter att stödja deras arbete med litteratur, pedagogerna måste bara informeras. Allt detta bör utvecklas i samarbete med skolbiblioteken så att vi kompletterar och stärker varandras insatser.

- *Kunskapsdelande diskussion.* Tidsbrist och informella grupperingar verkar försvåra skolornas pedagogiska kunskapsdelande. Under ett möte skulle vi kunna ge pedagogerna chansen att dela erfarenheter och litteraturpedagogiska metoder. Vår uppgift skulle också kunna vara att lyfta fram och erbjuda nyare pedagogisk litteratur. Eftersom det i intervjuerna framgår att flera arbetar med att låta eleverna skriva korta recensioner av skönlitteratur, ett sätt att arbeta som ifrågasatts som litteraturpedagogisk metod, skulle vi kunna komplettera med andra sätt att arbeta. I forskningscirkeln läste vi *Litterära föreställningsvärldar* (Langer, J.A. 2005) som ger en rad andra uppslag för litteraturundervisning. Boken skulle kunna bli föremål för en gemensam diskussion och reflektion vilket kan följas upp med tips på olika noveller att arbeta med.

Resultatet av ett reflekterande förhållningsätt

Vi hade områden att utveckla och bakgrunden klar, mängder av NUSFB-data att behandla, input via forskningscirkeln, dess litteratur, diskussioner och stöd via handledning. Sammantaget gav det oss nya glasögon genom vilka vi såg på verksamheten. Barnperspektivet ska genomsyra allt biblioteksarbete men det blev tydligt att vårt barnperspektiv var inställt på yngre barn. Vi har inte resurser att göra allt, men vissa delar kan utvecklas med mycket små medel. En sådan tanke uppenbarade sig genom det reflekterande förhållningsättet i kombination men den insamlade informationen. Plötsligt var det uppenbart vilket som skulle bli mitt projekt inom ramen för forskningscirkeln. Jag skulle utveckla en av bibliotekets mest klassiska läsfrämjande aktiviteter: Sommarboken. Det var lämpligt eftersom det låg närmre i tiden och skulle åtminstone hinna inledas innan forskningscirkeln avslutades. Behovet att förnya arbetssättet var tydligt, statistik fanns, bakgrunden gavs i NUSFB-intervjuerna och det krävde inte inblandning från andra aktörer än skolbibliotekarierna.

Sommarboken – bakgrund

Sommarboken är en av folkbibliotekens läsfrämjande insatser för att uppmuntra barn att läsa under sommarlov. Det har existerat i snarlika former sedan 70-talet då konceptet importerades från USA av Anne Marie Ragsdale, bibliotekarie i Kristianstad. Tanken är att Sommarboken ska motverka det som i engelskspråkig forskning brukar kallas *Summer Learning Loss* (Andersson, 2015) det vill säga att vissa barn tappar läsfärdighet under det långa sommarlov. Sommarboken ska också bidra till en meningsfull och givande fritid. Burlövs biblioteks nuvarande Sommarboks-koncept följer en traditionell mall, det vill säga läs fem böcker under sommaren, skriv omdömen i ett häfte, få en bok i present samt delta i en utlottning av vinster. Alla får delta från att de kan läsa egna böcker tills de fyller 16 år. De senaste åren har vi lagt till att barnen också tävlar tillsammans med sin klass. Den klass som tillsammans läst mest vinner ett tårtkalas när skolorna börjar på hösten. Ett hundratal barn deltar varje år och flera av eleverna nämner Sommarboken i NUSFB-intervjuerna. Men det är däremot uppenbart att de ser Sommarboken som något för yngre barn. Vår statistik över deltagare bekräftar detta, 2015 var endast 2,3 procent i ålderskategorin 13-15 år.

I rapporten *Att komma in i dom andras läsningar*: en studie av barns upplevelser av Sommarboken (Lindsköld, 2015) utvärderas Kultur i Västs sommarboken-satsning som startade 2012. Deras upplägg fokuserar på lustläsning under sommaren men betonar att det ska vara utan motprestation. Kampanjmaterial (låda, bokpåse, festivalarmband och klistermärken) och pedagogisk inspiration förmedlas till deltagande bibliotek som anordnar lästräffar med deltagande barn. Upplägget är förankrat i forskning och intervjuer med barn. Arbets sättet är kvalitativt med fokus på lästips och boksamtal jämfört med det kvantitativa traditionella arbets sättet. Kultur i Västs Sommarboken riktar sig till 8-12 åringar och är alltså inte anpassat till den målgrupp vi söker nå. Men det är ett möjligt utvecklingsalternativ för de yngre barnen i vår kommun. Men vi kan dra nytta av deras undersökningar och se till att konceptet vi utvecklar fokuserar mindre på redovisningar och mer på lästips. Kanske är det redovisningskravet, den grafiska profilen, dess likhet med skolarbete eller vinsterna som avskräcker de äldre eleverna. Att den klass som läst mest vinner ett tårtkalas verkar mycket motiverande för de lägre årskurserna men är förmodligen mest avskräckande för de äldre.

Utveckling av konceptet Sommarboken med inriktning på högstadiungdomar

Tanken är att utveckla en slags pocketstafettläsning där vi köper in ett antal titlar i pocketformat. Deltagande högstadiel elever får välja en av dessa böcker att behålla, när de läst boken kan de redovisa/lämna omdöme, varpå de får hämta en ny bok. Vi har en övre gräns på tre böcker men även efter dessa kan de fortsätta dela med sig av lästips på böcker de lånat från biblioteket.

Vårt urval består framförallt av nysläppta ungdomspocketböcker. Vi har också valt lite äldre titlar som de känner till men kanske inte läst, till exempel moderna ungdomsklassiker som *Cirkeln*, *Hungerspelen* och *Förr eller senare exploderar jag*. Eftersom de ungdomar som är storläsare ofta läser böcker på engelska när de inte kan vänta på den svenska översättningen kommer vi även att inkludera några engelska pocketböcker. Kommunens skolbibliotekarier som involverats i planeringen har efterfrågat ett antal lättlästa böcker, gärna fakta, för att nå även de lättsvaga. Här uppstår problem eftersom lättlästa böcker och speciellt faktaböcker inte finns i pocketformat utan är inbundna och dyra att köpa in. En avvägning måste göras, dels hur mycket pengar vi ska lägga på sommarbokens ungdomssatsning, dels vilken målgrupp vi ska prioritera. Vi kommer att nå alla högstadiel elever med

information om Sommarboken men förmodligen kommer det i störst utsträckning att attrahera dem som redan är läsare. Det känns dock viktigt att alla får chansen och att ingen grupp exkluderas för tidigt. Detta löser vi genom att testa oss fram. Vi köper in även de dyra böckerna för lässvaga och så ser vi vilka titlar som varit populära och vilka som redovisats. Visar det sig att böckerna försvunnit och ej redovisats så får vi kanske minska det inslaget. Om de böckerna däremot redovisas så kan vi fortsätta.

Redovisning av läsning kan ske på flera olika sätt. Vi tror att ett enklare mindre skolarbeteslikt sätt ger en lägre tröskel för att delta. Kartläggningar av ungas beteende på nätet samt NUSFB-intervjuerna visar att Instagram är populärt i ålderskategorin. Enligt undersökningen *Svenskarna och internet 2015* (Findahl & Davidsson, 2015) använder 69 procent av ungdomarna i åldern 12-15 Instagram dagligen, 85 procent gör det någon gång. På Instagram skapar vi en hashtag (#sommarbokenburlov) för att samla redovisningarna. Alternativet att lämna in något på papper måste också finnas för att inte exkludera de som valt bort Instagram eller saknar egen smartphone. Ett alternativ är också att vi på biblioteket fotar och tipsar om den bok deltagaren läst. Det viktigaste är inte redovisningen i sig utan deras läsupplevelse och att den delas. På det sättet har vårt sommarbokenkoncept mer gemensamt med Kultur i Västs version än den traditionella Sommarboken.

Skolbibliotekarierna som även tidigare spritt information om Sommarboken i klasserna informerar om det nya konceptet bland sjuor och åttor samt distribuerar böckerna via skolbiblioteket. När skolan har stängt för sommaren får eleverna komma till folkbiblioteket för att hämta nya böcker. Alla kommunens niondeklassare kommer sedan tidigare till biblioteket för bokprat där vi berättar om ett tiotal pocketböcker varav de får välja en som examenspresent. Vid det tillfället informerade vi dem om Sommarboken och uppmanade dem att vara med om de vill ha fler titlar. Vi la också i bokmärken med information om Sommarboken i böckerna vi delade ut i klasserna.

Verksamheten kräver viss insats från biblioteket i form av inköp av böcker men det är en relativt låg kostnad för att engagera målgruppen i Sommarboken. Det nya sättet att arbeta kommer att bli enkelt att utvärdera genom statistik över deltagarnas ålder. Vi kommer att veta hur många som deltagit genom att de plockat böcker från skolbibliotekariernas vagnar och kan jämföra det med hur många böcker som redovisas på Instagram eller på annat vis. Om det visar sig att eleverna tagit böcker men inte redovisat dem måste vi fundera över om redovisningen ska ske på annat sätt eller om något annat i upplägget måste ändras.

En pågående process

I skrivande stund har sommarboken inletts och vi har träffat eleverna som slutar nian. Enligt skolbibliotekarierna har reaktionerna varit mycket positiva ett antal elever tog omedelbart böcker och visade stort intresse. Enligt de senaste uppgifterna har vi ett fyrtiotal deltagare och förhoppningsvis kommer de också vilja dela med sig av sin läsning. Enligt skolbibliotekarien verkar de flesta ha ställt in sig på att redovisa och ta en ny bok i augusti när skolan startar upp igen. Det vore synd om de missar chansen att besöka folkbiblioteket och byta bok under sommaren men samtidigt skulle det kunna innebära att de bär med sig tanken på läsning under hela lovet och kommer att dela den med varandra vid skolstarten.

Eftersom undersökningen inte är avslutad kan inga resultat presenteras. Det må vara olyckligt för denna rapport men inte nödvändigtvis för forskningscirkeln eller det läsrämjande arbetet. Tvärtom upplever jag det som en styrka att verksamhetens bästa är i fokus och att upplägget varit så öppet att vi

kunnat läsa, diskutera och genomföra aktioner för att prova oss fram. Som det framgår här har fokus förändrats under processens gång men samtalet har hela tiden varit givande och texterna relevanta för olika delar av vår verksamhet.

Som barn- och ungdomsbibliotekarie ställs man inför ett omätligt behov. Vi skulle kunna förfoga över tio gånger mer resurser och fortfarande inte hinna följa upp alla spår eller kunna luta oss tillbaka och säga att jobbet är gjort. Därför är det extra viktigt att alltid utvärdera arbetet och förnya det vid behov. Vårt yrke påverkas också mycket av samhällets övriga utveckling, framförallt inom teknik och det måste avspeglas i det arbete vi gör. Forskningscirkeln har varit ett utmärkt sätt att göra detta. I den sista fasen, där denna dokumentation ingår, hoppas jag att vi kan sprida de tankar kring utveckling av Sommarboken som blev det konkreta resultatet.

Referenser:

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsförämjande området*. Stockholm: Statens kulturråd.

Findahl, O. & Davidsson, P. (2015). *Svenskarna och internet : 2015 års undersökning av svenska folkets internetvanor*. SE, Stiftelsen för internetinfrastruktur.

Folkbibliotekens läsförämjandeplan Burlövs kommun. Hämtat 31 maj 2016 från Burlövs kommuns hemsida:<http://www.burlov.se/omradesmeny/kulturfrid/kultur/bibliotek/barnochunga/vuxna.4.771c1dcc126b1f952f480008946.html>

Langer, J.A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.)

Lindsköld, L. (2015). *Att komma in i dom andras läsningar: en studie av barns upplevelser av Sommarboken*. Göteborg: Kultur i Väst.

MAGNUS CADIER

Magnus Cadier är sedan 15 år en bokpratande barn- och ungdomsbibliotekarie som sedan nio år arbetar på Simrishamns bibliotek. Rätt bok till rätt människa? Ja, gärna. Personligt bemötande och mod att göra bort sig? Absolut! Barn och unga är individer och inte en grupp där alla gillar likadana böcker. Våga!

KARNA NYSTRÖM

Karna Nyström är litteraturpedagog i Kulturgarantin i Simrishamns kommun men frilansar också som litteraturpedagog/skrivpedagog med olika uppdrag på skolor och bibliotek. Karnas enkla råd till vuxna som vill få barn att läsa är: läs själv! För att få barn att läsa, reflektera och skriva är Karnas motto: "Du kan!"

GOTD GOES LÄSFRÄMJANDE

Magnus Cadier och Karna Nyström, Simrishamns bibliotek

Inledning

När Region Skåne och Högskolan i Malmö under 2015 erbjöd ett antal kommuner att delta i en forskningsbocirkel kring läsfrämjande valde Simrishamn att anmäla sig, då vårt sätt att fördela våra roller och vad det innebär för bokprat och läsfrämjande är, och bör vara, under ständig diskussion. Vi – Magnus Cadier och Karna Nyström – arbetar som barnbibliotekarie på folkbiblioteket respektive litteraturpedagog inom den så kallade Kulturgarantin (Simrishamns kommun, u.å.) i Simrishamns kommun, och har båda lång erfarenhet av bokprat och läsfrämjande för barn. Simrishamn har varit pionjärer vad gäller att erbjuda en kulturgaranti och dess utformning är unik – inte minst i hur litteraturen inkluderas i kulturgarantin - men för att inte stagnera i en modell behöver vår rollfördelning och våra arbetsmetoder förändras. Kortfattat kan sägas att Magnus uppdrag varit att möta barnen på fritiden, ett uppdrag som blivit allt svårare då antalet biblioteksbesökande barn minskat, medan Karnas varit att verka litteraturpedagogiskt i skolan. Vi har båda bibliotekslagen och biblioteksplaner att förhålla oss till där uppdraget uttrycks ganska fritt: vi ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar och stimulera till läsning. Det finns med andra ord stor frihet att utforma sitt uppdrag. I Karnas uppdrag som litteraturpedagog har hon att ta hänsyn till skolans läroplaner som är ett avsevärt tydligare styrdokument där det exempelvis framgår att:

... undervisningen ska stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva. I undervisningen ska eleverna möta samt få kunskaper om skönlitteratur från olika tider och skilda delar av världen. Undervisningen ska också bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om olika former av sakprosa. I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden. (Skolverket, 2015)

Bibliotek och skola delar ambitionen att främja läsning men skolans uppdrag sträcker sig vidare och man försöker formulera hur, vad och varför man ska läsa men kanske glöms "lusten" ibland bort. I samarbetet mellan bibliotek och skola möts två synsätt som kan berika varandra.

Bokprat är en beprövad och etablerad teknik i biblioteksvärlden vilken sett ungefär likadan ut länge. Konkret handlar det om att en bibliotekarie önskar väcka läslust hos en publik genom att presentera ett antal böcker. På olika håll i landet har initiativ tagits för att utveckla bokpratsmetoder, exempelvis projektet "Läskonster" (Länsbiblioteket i Uppsala, 2010). Bokpratsutbildningar är fortsatt efterfrågade och erbjuds bland annat av Karna. Att inte bara berätta om en boks handling på ett intresseväckande sätt utan att också förmedla en personlig läsupplevelse har varit en del av innehållet i dessa kurser. Att prova olika sätt att förmedla läsning och läsupplevelser är en del av vår yrkesroll som vi vill fortsätta utveckla.

Idé till aktionsforskning

En av de svåraste målgrupperna att nå med läsförbättrings insatser anses vara ungdomar (Kulturdepartementet, 2012). Av den anledningen ville vi i vår aktionsforskning undersöka om det gick att nå den målgruppen med läsförbättring som inte stal mycket tid men kunde väcka deras nyfikenhet och som samtidigt innebar ett förnyat sätt att boka för oss. Vi lät oss inspireras av en metod från skolans värld, "Grej of the Day", utarbetad och spridd av pedagogen Micael Hermansson (Lektionsbanken, u.å.), och beslöt att försöka omarbeta den till att användas i ett läsförbättrings syfte. Grej of the Day, förkortat GotD, består vanligen av en cirka tio minuter lång dramatiskt genomtänkt berättelse med intressanta fakta och annorlunda kuriosa om ett ämne som presenteras med hjälp av några bilder. Eleverna får ledtrådar och frågor som hjälper till att väcka deras intresse. I vår tappning behövde GotD inte ha samma fokus på elevernas kunskapsinhämtning och vi ställde naturligtvis inga krav på att eleverna skulle anteckna eller att de skulle ingå i lärarens undervisningsplan. Vi ville skapa ett antal spännande mikrolektioner – läsberättelser – om böcker som förändrat världen eller människor på något sätt, böcker med en på något sätt viktig bakgrundshistoria. Fokus behövde alltså inte ligga på bokens handling, utan på den berättelse runt den vi skapade. En berättelse som beskriver vad som gjorts berättelsen betydelsefull för mig eller världen. Får man höra många läsberättelser kanske det är lättare att inse det skrivna ordets kraft. Ett bokprat syftar traditionellt till att väcka läslust men kanske behöver man också visa på drivkrafter och motivation till att läsa?

Magnus Persson diskuterar i artikeln *Reading around the text* (2015) begreppet läslust och hur kritisk och passionerad läsning kan förhålla sig till varandra vilket gett oss underlag till diskussioner. Keene & Zimmermans bok *Tankens mosaik* (2003) använder begrepp som "text till text", "text till jag" och "text till omvärlden" som ett sätt att få läsare att uppleva och förstå läsning, ett förhållningssätt som också inspirerat. Ett nytt sätt att boka kunde kanske vitalisera bokpratet och yrkesrollen och samtidigt nå människor med en intressant berättelse – även de som vanligen inte är lockade av att lyssna till ett bokprat. Enkelt uttryckt var frågan: Är det ett kul sätt att jobba på för oss och upplever vår målgrupp det positivt? Vad gör det med bilden av läsning? Är det ett svårt eller enkelt sätt att nå tonåriga elever genom skolan?

Planering och förberedelser

Inledningsvis ville vi använda GotD för att under en kortare begränsad tid göra "razzior" på skolor i kommunen, förslagsvis hos niondeklassare. Upplägget kom att bli ett annat där vi istället besökte två utvalda klasser i årskurs nio varje vecka under en dryg månads tid. I förberedelserna ingick att få godkännande av högstadiet för ett genomförande, förankra idéen hos svensklärararbetslaget och i samråd diskutera olika förslag till upplägg. Vi ville också filma något tillfälle vilket skolan måste ge sitt godkännande till. Högstadiets undervisning är noga planlagd och påverkas av faktorer som prao, nationella prov med mera och utifrån lärarnas synpunkter var det bättre att satsa på att några klasser fick flera besök än att försöka nå ut brett, en uppfattning som stärktes när vi studerade klassernas schema och skulle få det att fungera med våra övriga åtaganden.

Vi kom att träffa två klasser som vi fortsättningsvis i texten kallar 9a och 9b. Varje klass fick fem besök. 9a fick tre av Magnus och två av Karna och 9b tre av Karna och två av Magnus. Således behövde vi förbereda tre GotD var eftersom vi använde samma GotD i båda klasserna. I de följande förberedelserna ingick att välja böcker, bilder och utforma tre spännande mikrolektioner vardera och vi började

diskutera urval och teman sinsemellan. Karna funderade över *Katitzi* (Taikon, 1969) och *Anne Franks dagbok* (Frank, 1953). Till båda fanns personliga ingångar, läsminnen från egen barndom och möten med platser och människor. Magnus hade inga titlar klara men ville att ett möte skulle komma att bygga på egna erfarenheter av att vara mobbad men ville dock inte inleda med ett alltför känsloladdat möte. Vi skulle också välja ut omkring tre bilder till varje GotD. *Självstudier i berättarteknik och dramaturgi* (Clod, 1989; Ekholm, 1997; Årnström, 2008,) ingick också i planeringen. Ambitionen var att alla berättelser skulle skapas i förväg och att vi skulle försöka hitta en personlig ingång till våra läsberättelser – vi måste tro på vår egen historia och vilja förmedla den.

Genomförande

GotD 1 Karna: Katarina Taikon

Alla tankar som snurrat kring urval, upplägg och bilder visade sig ge struktur till hur den första GotD skulle genomföras. Karna bestämde sig för att som första GotD välja Katarina Taikon – aktuell på många sätt, bland annat eftersom genomförandet skedde i nära anslutning till romska nationaldagen den 8 april och därmed hade romsk identitet och kultur visst genomslag i media vid tidpunkten. Dessutom pågår en nyutgivning av *Katitzi*-böckerna. Lawen Mohtadis biografibok *Den dag jag blir fri* (Mohtadi, 2012) och hennes dokumentärfilm *Taikon* (Mohtadi & Tamas, 2016) har varit omtalade och inte minst är romernas situation i Sverige dagsaktuell.

Förberedelserna blev uppslukande och engagerande. Ett angeläget ämne och en stark personlighet att skildra gjorde att det fanns ett omfattande material att utgå från vilket gjorde det svårt att hålla sig till endast tio minuter. Slutligen landade denna GotD på cirka 15 minuter och tog avstamp i en cykelsemester Karna gjorde som femtonåring och ett möte på en campingplats i Råå. Inledningen utgick från att detta läsminne hade påverkat starkt både på ett personligt plan vad gällde att bli varse och för alltid medveten om fördomars skadeverkningar och på ett samhällsplan då böckerna och författaren faktiskt förändrade det svenska samhället. Utifrån böckernas innehåll och Taikons liv kan flera paralleller dras till samtidigt och frågor kring barnäktenskap, misshandel, kändisskap, mänskliga rättigheter- och naturligtvis även tiggerisituationen idag.

Första klassen för Karna var 9b som lyssnade till synes intresserat och också ställde frågor. När eleverna läst om nationella minoriteter hade läraren visat några avsnitt ur en äldre filmatisering av *Katitzi*-böckerna vilket gjorde att eleverna var bekanta med ämnet. Dessutom hade läraren för många år sedan mött Katarina Taikon när hon som lärarstudent var med om ett författarbesök och också under en period bott granne med Katarina Taikons ena syster vilket gjorde att hon hade mycket att tillföra i eget engagemang.

En vecka senare var det dags för 9a att lyssna till samma GotD som denna gång hade stramats upp något. Läraren hade glömt att hon bokat in besöket men fann sig snabbt och var välkomnande och intresserad. Hon antecknade under tiden och visade tydligt med sitt kroppsspråk att hon var uppmärksam. Båda tillfällena spelades in (röstinspelning) och elevernas frågor handlade om bokserien, tivollivet såväl som Katarinas Taikons sjukdomsperiod. Båda klasserna lyssnade bra även om en viss muttrande fientlighet mot romer kunde märkas i ena klassen. Ämnet har relevans i skolsammanhang eftersom kunskaper kring nationella minoriteter är en del av läroplanen. Avslutningsvis pekade Karna på möjligheter att jobba vidare. Dokumentären om Katarina Taikon har visningsrättigheter i skolan, det har gjorts lärarhandledningar till böckerna (Frey-Skött, u.å.) och i höstas distribuerades ett material

(Kommissionen mot antiziganism, 2015) till skolor kring antiziganismen i Sverige. Flera andra böcker kan knytas till ämnet vilket visades som sista bild i powerpointen. Men med tanke på elevernas reaktion och karaktären på deras frågor funderade vi efteråt kring elevernas förståelse kring romernas situation? Hur mycket förkunskaper hade eleverna? Låg denna GotD på en lagom nivå?

GotD 1 Magnus: Maria Gripe

Magnus valde till sin första GotD böcker av Maria Gripe, ett författarskap han själv blev introducerad till av sin barndoms bibliotekarie på den lilla biblioteksfilialen i Kumla kyrkby. Bakgrundshistorien hämtade Magnus från sin egen uppväxt på landet där föräldrarna drev ett lantbruk. Klasskamraternas föräldrar hade samtliga ”riktiga jobb” där de åkte till ett kontor eller till en arbetsplats inne i Sala. Tidigt fanns en känsla av att inte höra till, att vara annorlunda och inte kunna jämföra sitt liv med klasskamraternas. Första bilden i powerpointen visade det gula lilla trähuset som var Kumlas skola när Magnus växte upp. Berättelsen fortsatte med att beskriva byns filialbibliotek och Agneta som oftast arbetade där. En vuxen person som tydligt visade att Magnus personliga historia inte betydde något när det gällde att få vara sig själv. Säkerligen visste Agneta att litteraturen skulle kunna bli det inre landskap där Magnus fick utrymme att vara den han ville. Över till nästa bild som visade Magnus i en radiostudio på SR P4 Kristianstad. Känslan av att själv vilja bli en person som arbetade med böcker och läsning. Avslutningsvis ett porträtt av Maria Gripe och en ganska kort introduktion till hennes författarskap och två av hennes böcker, *Tordyveln flyger i skymningen* (Gripe, 1978) samt *Agnes Cecilia – en sällsam historia* (Gripe, 1981). Böcker som Agneta satte i Magnus händer där berättelserna låter läsaren ana flera bottnar i en historia samtidigt som den egna identiteten får utrymme att blomma och växa hur den vill.

Båda träffarna i först 9a och sedan 9b gick ganska fort. I 9a hade ingen hört talas om Gripe och klassen var tyst när Magnus pratat färdigt. Inför nästa träff i 9b diskuterade Magnus sitt litteraturval och sin personliga ingång med Karna och fick då förslaget att berätta om sina egna upplevelser av något som närmast kan beskrivas som övernaturligt eller icke-verkligt. Mer fokus lades på Gripes författarskap hos 9b och den egna historien om tiden i ett hus där det hände oförklarliga saker. Avslutningsvis gavs tips på nutida författare som kan sägas skriva i Gripes anda och Sofia Nordins *Det händer nu* (2010) visades upp. Klassen kände igen titeln eftersom ett utdrag ur boken funnits med i det nationella provet de precis skrivit. En pojke som suttit tyst med luvan uppdragen över huvudet vaknade till och frågade om hela berättelsen fanns i boken, om man fick veta hur det gick. En flicka beskrev vagt handlingen till en bok hon läste för länge sedan och Magnus kunde bekräfta att det var *Skuggan över stenbänken* (Gripe, 1982).

GotD 2 Magnus: Shakespeare

Magnus andra GotD blev till i all hast. Svårigheter att hitta en ingång och ett intressant ämne gjorde att förberedelserna skjutits upp till samma dag det var dags att åter träffa 9a. Ett mail från en kollega löste oväntat problemet där en fråga om biblioteket skulle uppmärksamma den 23 april och Shakespeares 400-åriga dödsdag gav ett uppslag till en ”grej”. Ett porträtt av Shakespeare, en bild från en uppsättning av Hamlet samt ett foto på den polske konsertpianisten André Tjajkovskij (som testamenterade sitt kranium till The Royal Shakespeare Society) fick bilda bakgrund till samtalet. Träffen med 9a inleddes med att Magnus läste ett kort stycke ur Hamlets monolog ”att vara eller inte vara”

(Shakespeare, 2011) och detta fick bli det sammanhållande temat för dagens grej. Återkopplingar till förra träffens grej, till känslan av utanförskap, fördjupades och Magnus berättade att han under hela skoltiden varit mobbad och ofta funderat över liv och död, att vara eller inte vara. Till träffen med 9b kompletterades grejen med fakta om och ett porträtt av Karin Boye som också dog den 23 april men som Magnus tyvärr uppmärksammade för sent för att få med till 9a.

Båda träffarna gick smidigt trots att mycket av den osäkerhet som färgade första GotD fortfarande fanns kvar. Läraren i 9b visade sig besitta stora kunskaper om och hade ett genuint intresse för Shakespeare och kunde recitera ett längre stycke ur Hamlet. Båda klasserna kände mycket väl till Shakespeare och hade både sett filmatiseringar och läst stycken ur olika dramer. Karin Boye däremot verkade inte vara lika välbekant. Efter två genomförda GotD med Shakespeare reflekterade Magnus kring hur olika de båda träffarna blev trots ett ganska likartat upplägg. I 9a flöt berättelsen som en röd tråd mellan Shakespeare, Hamlet, Magnus eget liv och tankar kring livets vara eller icke vara. Trots de snabba förberedelserna uttryckte både läraren och skolbibliotekarien som var närvarade att det fanns just en röd tråd, att berättelserna hölls samman och ledde framåt. Men några direkta frågor eller kommentarer efteråt från eleverna blev det inte. I 9b hade som nämnts läraren ett mycket stort intresse för Shakespeare. Här drog ”grejen” ut på tiden och Magnus blev en del av en spontan lektion kring 1600-talets litteratur, Hamlet och lärarens egna erfarenheter från bland annat lärarhögskolan. Frågor ställdes om begravningskick (hur kunde man gräva en ny grav ovanpå Yoricks), hur gammal Shakespeare blev, filmatiseringar av Romeo och Julia och varför de inte kunde få varandra. Magnus berättade i korta drag handlingen i *Romeo och Julia* (Shakespeare, 2016) samt läste Karin Boyes *Ja visst gör det ont* (1966).

Efter två genomförda GotD blev det tydligt hur olika varje möte blev och hur det utvecklade sig under grejens gång. Trots ett manus löst spunnet i huvudet tog sig ”grejen” egna vägar och skillnaderna, om än mycket små, påverkade Magnus upplevelse av hur varje GotD kändes. Åter stod det klart att arbetsättet skiljde sig väsentligt från de redan etablerade och beprövade bokpratena.

GotD 2 Karna: Pandemier

Karnas andra GotD blev inte det om Anne Frank som egentligen redan var ganska klart eftersom det kändes som att det skulle påminna för mycket om det första. I varje fall två böcker ur den personliga läsarbiografen som betytt mycket ratades också eftersom det, åtminstone inte just då, fanns någon intressant läsberättelse att koppla till dem. Karna önskade att det i upplägg, typ av böcker och berättelse skulle skilja sig väsentligt från det första, och efter samtal med Magnus lyckades så en berättelse vävas ihop som tog sin utgångspunkt i vetenskapsjournalisten Gina Kolatas bok om spanska sjukan (Kolata, 2000). Boken är spännande lik en deckare och skildrar jakten på detta gåtfulla virus som skördade så många människoliv och som sedan nästan inte nämns i historieböckerna.

Första bilden visade massvaccinationskampanjen 2009 som flera av ungdomarna mindes och kopplingar till fågelinfluensan och viruset från 1918 gjordes. Andra bilden handlade om personliga och lokala kopplingar till spanska sjukan. Vilka och hur många drabbades och hur kunde sjukdomen slå? En tidningsnotis från en Simrishamnstidning berättar om hur en ung lantbrukare dör och lämnar hustru och en nyfödd son, ett utdrag ur en kyrkobok visar hur svårt det varit att få tydliga uppgifter om antalet döda och en egen berättelse ur familjehistorien förmedlades. Slutligen kopplades berättelserna till Kolatas bok och hur rädslan för pandemier spred sig när man började förstå vad spanska

sjukan var för något. Trots att det knappt finns något skrivet om spanska sjukan så finns det desto mer skrivet i populärkulturen om pandemier där rädslan fått uttryck i till exempel Richards Mathesons *I am Legend* (1999), Robert Kirkmans *The Walking Dead* (2006), Petter Lidbecks *De tusende* (2010), Sofia Nordins *En sekund i taget* (2013) och Anna Jansson *Främmande fågel* (2006) vilka det avslutningsvis berättades kort om.

Besöket i 9b drabbades av teknikproblem då det var vikarie i klassen och det tog drygt 20 minuter att hitta en dator som kunde koppla upp sig mot projektorn. Rejält sen och lite stressad genomförde Karna ”grejen”. Klassen lyssnade bra och ställde efteråt någon enstaka fråga. Även i 9a veckan därpå var det vikarie och det blev repris på teknikproblemen. Klassen tog ett spontant klassmöte i väntan på att GotD skulle börja som de sedan på eget initiativ avbröt när tekniken gick igång. Det kändes fint att de uttryckte ett eget intresse av att få höra och de lyssnade också uppmärksam till hela GotD men hade inte många frågor efteråt. Vikarien tyckte det var väldigt intressant men man kan ändå konstatera att det känns viktigt att ha den ordinarie läraren närvarande i klassen. Inte bara på grund av att tekniken ska fungera smidigt utan kanske främst för att det känns som att GotD landar i ett sammanhang på ett helt annat sätt än det kan göra med en vikarie i klassen.

GotD 3 Karna: Anne Frank

Vilka spår lämnar en människas liv på jorden? Vilka berättelser lever vidare? Och vad betyder dessa berättelser för den som tar del av dem? Dessa frågor var grundtanken i Karnas tredje GotD som började med en bild på ett barns handavtryck skapat för kanske 30 000 år sedan på en grottvägg. Berättelsen slingrade sig sedan vidare till upptäckten av grottan på 1940-talet, till Magna Charta och en Englandsresa, lite Harry Potter för att sedan slutligen landa i ett Amsterdambesök och *Anne Franks dagbok* (Frank, 1953) – allt med budskapet att berättande och texter är en grundläggande del av vad det innebär att vara människa.

Återigen var det vikarie i klassen och trots god framförhållning, eftersom vi skulle filma, blev det problem med tekniken. Skolan hade denna dag en ”poängjakt” för avslutningsklasserna vilket gjorde att den lite uppsluppna stämningen och ”grejens” ämnesval inte riktigt tycktes matcha, vilket parat med vikarie, seg start och många frågor om filmandet kändes som att börja i uppförsbacke. Att då lita till att man har en bra berättelse och ett fungerande manus var ett stort stöd och en trygghet. Genom att prata lite längre än planerat och försöka fånga in reaktioner – till exempel kände några elever uppenbarligen igen slottet på en bild från Harry Potter-filmer – prövade Karna att fånga intresset och få eleverna att landa in i berättelsen. Tidigare under terminen hade eleverna mött en kvinna som överlevt förintelsen så ett samtal kring det mötet avrundade GotD, innan eleverna återgick till sina avslutningsaktiviteter. Den vikarierande läraren ställde efteråt frågor kring det engelska slottet som hen blivit väldigt intresserad av.

GotD 3 Magnus: Förr i tiden

I sin tredje och sista GotD var Magnus tanke att strama åt och koncentrera de tidigare reflektionerna över utanförskap, denna gång utifrån berättelser om sin mormor och farmor och deras sinsemellan mycket olika uppväxter och livsöden. Det handlade om en farmor från en bondesläkt i Dalarna och en mormor uppväxt som godsägardotter i Stockholm, med bilder från ett Sverige som känns långt bort med trångboddhet, stora barnaskaror, utedass och statarväsendet. Efter vindlande reflektioner

och berättelser ur de båda kvinnornas liv utmynnade grejen i Hjalmar Bergmans *Markurells i Wadköping* (1919).

Tredje gången gillt och allting frid och fröjd? Vid det här laget var miljön, elever och lärare välbekanta. Situationen att stå inför en klass och testa en ny GotD likaså. Ändå blev det inte riktigt som Magnus tänkt sig. Berättelsens olika trådar tycktes spreta åt för många håll, ämnesvalet var inte helt genomtänkt och avslutningen tycktes dra sig undan hela tiden. Här hade ett ordentligt manus varit till stor hjälp. Att lita till sin egen förmåga att berätta och föra historien i land är viktigt men ibland måste man kanske åtminstone skriva ned några stödord – även om Magnus brukar bli mer stressad än lugnad av detta. Tanken att på något vis fördjupa tematiken från tidigare träffar kändes också plötsligt för svår och personlig. Berättelsen i sig var säkert underhållande att lyssna på och bilderna från ett gammalt Sverige väckte intresse, men tanken att berätta mer om utanförskap, mobbing och psykisk ohälsa blev inte mer än en tanke. Varje situation och varje GotD är olik de andra och kräver en viss formbarhet i ögonblicket hos personen framför gruppen. Resultatet – om nu ett sådant skall tas i beaktande – blir därför också högst varierande.

Omedelbart efteråt upplevde Magnus sin GotD som misslyckad och som sin sämsta. Några veckor senare var upplevelsen och erfarenheten snarare att utan att våga testa kommer man ingen vart. En insikt var också betydelsen av förberedelser. Ett välplanerat genomförande ger trygghet och en grund att stå på när gruppen framför verkar ofokuserad eller stökig. Ett manus hade i det här fallet underlättat och i efterhand insåg Magnus att han inte gått utanför sina gamla invanda mönster utan stannat kvar i tryggheten av sitt gamla arbetssätt.

Utvärderingsträff

De båda lärarna var förberedda inför utvärderingsbesöket och behjälpliga med att genomföra det. Vi inledde med ett kort besök i de båda klasserna och informerade alltså först nu eleverna om att de hade ingått i ett aktionsforskningsprojekt och vad det innebar. Eleverna uppmanades att komma ut till oss enskilt eller i smågrupper och svara på några frågor men vi berättade också att det var frivilligt. Vi betonade att även kritiska eller ”likgiltiga” röster var välkomna. Vår förhoppning var att samtalen skulle löpa ganska fritt men vi kände att några ”ingångar” behövdes för att få igång samtalet. Många elever är bekanta med metoden ”2 stars and a wish” då man funderar över två saker man tycker är bra och en man vill ändra på. Vi tog det som utgångspunkt och ställde sedan frågor utifrån vad de då uttryckte. Alla elever fick inte samma frågor men de vi använde var: ”Nämn något du kommer ihåg från våra besök? Kommer du ihåg någon bok eller bild? Vad är anledningen till att läsa? Hur var detta jämfört med ett vanligt bokprat? Upplevde du GotD generellt positivt eller negativt? Skulle du vilja lyssna till fler berättelser av det här slaget?”

Sammanlagt hann vi prata med cirka 15 elever innan vår tid tog slut. Hur många fler som hade velat prata med oss vet vi inte då det för oss verkade ganska slumpmässigt vilka elever som sökte upp oss. Bland de som delgav oss sina tankar var majoriteten flickor men både läsovilliga elever och bokslukare sökte upp oss. Efteråt var vi lite omtumlade av alla intressanta och kloka synpunkter och väldigt glada över samtalen. Det stod klart för oss att det personliga hade gjort intryck på eleverna och att bilderna var långt mer väsentliga än vad vi hade kunnat föreställa oss. Eleverna gav oss idéer och tankar kring hur en fortsättning av arbetssättet skulle kunna se ut och den övervägande delen av eleverna var positivt inställda till GotD. Alla elever hade inte klart för sig vad vi menade med ett ”vanligt bokprat” och

en del elever ville inte riktigt jämföra arbetsätten med varandra men många föredrog GotD framför ett traditionellt bokprat. Vårt intryck var att det verkade gälla framförallt de läsovilliga eleverna.

Reflektioner och funderingar

Att förbereda GotD var kanske mer annorlunda mot ett vanligt bokprat än vi föreställt oss. Att prata om böcker på ett personligt sätt har vi båda gjort tidigare men att vända på det och tydligare utgå från det personliga och istället låta böckerna bli en del i den berättelsen ställde andra krav på upplägg, närvaro och dramaturgi. GotD krävde mer av personligt engagemang och en förmåga att kunna stå inför en grupp utan att främst ha litteraturen att "luta" sig mot. Magnus fann det svårare att hitta lämplig litteratur och personliga ingångar till berättelserna än vad han föreställt sig. Karna upplevde att ju mer man arbetade med GotD desto lättare blev det att komma på uppslag till nya berättelser och antecknade ett antal idéer till framtida GotD. Däremot funderade Karna en hel del på vilken bild av sig själv man ger eleverna. Om de möter två till tre personliga berättelser, hur sätter de ihop bilden av "läsfrämjaren"? Om alla läsberättelser kommer att handla om exempelvis förtryck är det säkert naturligt att eleverna drar slutsatsen att läsfrämjaren är en djupt engagerad person i dessa frågor fast så inte behöver vara fallet. Bör man försöka ge en bred bild av vad läsning kan vara och undvika att ge en ensidig och kanske falsk bild av vem man är? Kanske saknar det betydelse men tanken väcktes kring hur och i vilken mån man kommer att fungera som läsande förebild.

Det har på många sätt varit en tillgång att vara två under hela denna process. Vi har provat tankar, uppslag och idéer kring våra GotD's på varandra och efter varje tillfälle har vi samtalat och reflekterat tillsammans. Att vara två som delat på arbetsbördan har dessutom medfört att det gav större genomslag i de deltagande klasserna och två olika personer hjälper också till att ge en bredare bild av läsning. Men vi ser egentligen inte att något skulle hindra att man som ensam skolbibliotekarie drar igång en liknande verksamhet eller för den delen att ett större bibliotekariekollektiv genomför GotD's. Under arbetets gång har vi funderat över om det är ett arbetsätt vi skulle rekommendera även den som inte är en van bokpratare men vi har inte kommit fram till ett entydigt svar på den frågan.

När vi utformade idén var vi bestämda över att högstadiet skulle vara lämpligast som målgrupp men efter att ha genomfört och utvärderat känner vi oss trygga med att det skulle fungera för vitt skilda målgrupper, yngre elever likväl som inför vuxna. Vi testade i skolmiljö och det blev tydligt för oss att lärarens roll då blir viktig på flera sätt. Dels som en "värd" som ser till att allt fungerar men också som en person som kan skapa ett sammanhang för eleverna. Läraren kan med enkla medel bli en brygga mellan den som berättar och elevernas utgångsläge. Som exempel fyllde läraren helt kort i när Karna pratade om Katarina Taikon med information om förintelsen och fångnummer och när Magnus pratade om Maria Gripe gav läraren en upplysning kring en text som var med på nationella proven vilket gjorde att informationen förankrades hos eleverna.

För varje gång man genomför samma GotD kan det bli proffsigare och mer utmejslat. Tryggheten i att kunna sin "grej" gör det antagligen lättare att anpassa till varje grupps speciella förutsättningar. Man kan likna det vid en föreställning där du har tänkt ut en struktur och övat in ett manus, men du kan inte fånga publiken genom att stå och läsa högt – ju bättre du kan din historia desto mer kan du improvisera för att nå din publik.

Skolbibliotekarien som närvarat vid de flesta av klassrumsbesöken reflekterade mycket positivt kring de personliga ingångarna och uppfattade det som ett annorlunda sätt att bokprata som inspirerade

honom och vi har också känt ett engagemang och en tillit till vår profession från lärarna som lyssnat. Eleverna var inte i förväg informerade om vad som skulle hända, av praktiska skäl var dock lärarna tvungna att vara det. Vår tanke var att ett visst överraskningsmoment kunde skapa en känsla av avbrott och ”nu händer det något” samtidigt som eleverna inte hann bygga upp ett eventuellt ”anti-läsförsvär”. Under utvärderingstillfället framkom det dock att vi nog överdrivit betydelsen av att eleverna skulle var oförberedda, tvärtom kom det fram idéer kring hur man skulle kunna låta GotD ingå i undervisningen genom att samarbeta med elever och lärare. Kanske kan eleverna önska ämne för GotD? Eller pedagogerna önska en GotD för att starta ett ämnesblock eller ett tema i undervisningen? Är uppdraget tillräckligt övergripande formulerat gör vi bedömningen att vi som läsande personer kan hitta spännande historier och personliga ingångar till många typer av GotD.

För eleverna var det en relativt kort tid att avsätta för att lyssna till våra berättelser. För oss krävdes det dock mer tid för tankearbete och förberedelser. Samtidigt var en av poängerna just att utmana oss själva att arbeta på ett nytt sätt. Även ett vanligt bokprat behöver förberedelse och ett nytt arbetssätt medförde stimulans och förberedelserna gav nya kunskaper och insikter. Det blev personlighetsutvecklande för oss själva eftersom vi tvingades reflektera över vilken roll litteraturen spelar och har spelat i våra egna liv. Men har det påverkat elevernas bild av läsning? Det vet vi egentligen inte. Eleverna kommer kanske inte att läsa Shakespeare eller Anne Fransk dagbok men de har fått ett personligt minne ur historien och kan förstå varför dessa verk blivit lästa, det är vårt intryck efter utvärderingssamtalen. Det viktigaste var inte heller att mäta utlån utan att försöka ge eleverna en bild av vad läsning kan vara och att kanske upptäcka något nytt. Läsförämjande för barn har ofta fokuserat på kvantitet och inneburit krav, något vi helt valt att styra bort från.

Men kanske GotD påverkar läsare och icke-läsare olika? De som läser fick inspiration och upptäckte ibland något nytt medan icke-läsarna mer tycktes fastna för berättelserna. De uppskattade ”den röda tråden”, det personliga och att en bok fick ta plats. Flera av de läsovilliga gav uttryck för att de kunde se vilken roll litteratur spelat i människors liv. Bokprat spelar naturligtvis även fortsättningsvis en viktig roll i mycket av det läsförämjande arbetet men fokuserar mest på lästips och utlån. Genom GotD tillförs ytterligare ett sätt att relatera till läsning som fokuserar mer på läsoplevelsen och varför vi läser.

Referenser:

- Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsförämjande området*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Bergman, Hj. (1919). *Markurells i Wadköping*. Stockholm: Bonnier.
- Boye, K. (1966). *Dikter*. Stockholm: Bonnier.
- Clod, B. (1989). *Skriv: en bok om att skriva*. Stockholm: Alfabeta.
- Ekholm, L. (1997). *Skrivboken*. Bromma: Opal.
- Frank, A. (1953). *Anne Franks dagbok: från holländskan av Ella Wilcke*. Stockholm: Hökerberg.
- Frey-Skött, E. (u.å.). *Lärohandledning till Katitzi & Katitzi och Swing*. Hämtad 15 juni 2016 från http://www.nok.se/PageFiles/127035/Katitzi_LHL_arbetsuppgifter.pdf.
- Gripe, M. (1978). *Tordyveln flyger i skymningen*. Stockholm: Bonnier.
- Gripe, M. (1981). *Agnes Cecilia – en sällsam historia*. Stockholm: Bonniers juniorförl.
- Gripe, M. (1982). *Skuggan över stenbänken*. Stockholm: Bonniers juniorförl.
- Jansson, A. (2006). *Främmande fågel*. Stockholm: Prisma.

- Keene, E. & Zimmermann, S. (2003). *Tankens mosaik: om mötet mellan text och läsare*. Göteborg: Daidalos.
- Kirkman, R. (2006). *The walking dead*. Berkeley, California: Image Comics.
- Kolata, G. (2000). *Spanska sjukan: historien om den stora influensaepidemin 1918 och sökandet efter det virus som orsakade den*. Stockholm: Prisma.
- Kommissionen mot antiziganism. (2015). *Antiziganismen i Sverige : om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag*. (2. uppl.). Stockholm: Kommissionen mot antiziganism.
- Kulturdepartementet. (2012). *Läsandets kultur* (Statens offentliga utredningar, 2012:65) Hämtad 15 juni 2016 från <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2012/09/sou-201265/>
- Kulturdepartementet. (2013). *Bibliotekslagen (2013:801)* Hämtad 15 juni 2016 från http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801
- Lektionsbanken. (u.å.). *Grej of the day*. Hämtad 15 juni 2016 från Lektionsbanken: <http://lektionsbanken.se/lektioner/grej-of-the-day/>
- Lidbeck, P. & Elmberg Sjöholm, M. (2010). *De tusende*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Länsbiblioteket i Uppsala. (2010). *Läskonster – nya former för lässtimulans*. Hämtad 15 juni 2016 från Landstinget i Uppsala län: http://www.lul.se/Global/Kultur/L%C3%A4nsbibliotek%20Uppsala/Projekt/Dokument/Slutrapport_1_laskonster.pdf
- Matheson, R. (1999). *I am legend*. London: Millennium.
- Mohtadi, L. (2012). *Den dag jag blir fri: en bok om Katarina Taikon*. Stockholm: NoK.
- Mohtadi, L. & Tamas, G. (2016). *Taikon* (videoupptagning). Bromma: TriArt Film.
- Nordin, S. (2010). *Det händer nu*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Nordin, S. (2013). *En sekund i taget*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Persson, M. (2015). *Reading around the text*. Hämtad 15 juni 2016 från Malmö Högskola: https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/19381/Persson_2015_final20150903T204712.pdf;sequence=2
- Shakespeare, W. (2016). *6 pjäser*. Stockholm: Ordfront.
- Shakespeare, W. (2011). *Shakespeares Hamlet: återberättad av Oscar K*. Göteborg: Daidalos.
- Simrishamns kommun. (u.å.). *Kulturgarantin*. Hämtad 15 juni 2016 från Simrishamns kommun: <http://www.simrishamn.se/sv/barn-utbildning/kulturskolan-kpe/kulturgarantin/>
- Skolverket. (2015). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Reviderad 2015). Hämtad från Skolverket 15 juni 2016 från Skolverket: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>
- Taikon, K. (1969). *Katitzi*. Tyresö: Zigenaren.
- Årnström, U. (2008). *Nya berättarboken*. Lund: BTJ.

HILLEVI ANDREASSON

Hillevi Andreasson arbetar som bibliotekarie på Malmö stadsbibliotek sedan ungefär 10 år. Hennes huvudsakliga ansvarsområde är talböcker. Hon är engagerad i tillgänglighetsfrågor, allas rätt att få tillgång till litteratur och information på det sätt de behöver för att kunna ta del av läsoplevelser och delta i samhället.

LYFTA FRAM, HITTA VIDARE

Hillevi Andreasson, Malmö stadsbibliotek

Bakgrund

Malmökommissionens slutrapport från 2013 visade en stad med utbrett socialt utanförskap och stora skillnader i levnadsvillkor mellan stadens olika delar. Som ett övergripande mått på samhällets tillstånd och utveckling använder kommissionsrapporten begreppet hållbarhet. I linje med Malmökommissionens rapport har kulturförvaltningen i Malmö stad tagit fram en kulturstrategi 2014-2020 där utgångspunkten är kulturens betydelse för en hållbar samhällsutveckling (Malmö Kulturstrategi 2014-2020). Denna kulturstrategi ligger i sin tur till grund för stadsbibliotekets verksamhetsplaner.

I en kulturellt och socialt hållbar stad är biblioteket en öppen demokratisk mötesplats som ser individens möjligheter att delta och utvecklas och som kan utjämna skillnader. Som litteraturutredningen *Läsandets kultur* (2012) tar upp finns det tydliga socioekonomiska skillnader i läsandet (SOU 2012:65 s. 11). Detta är en ojämlikhet som kan vidgas och öka klyftorna i samhället men den kan också överbryggas. Genom läslyftet och strävan att överbrygga dessa socioekonomiska skillnader har biblioteket en viktig roll att spela som plats för kunskapsförmedling, fri åsiktsbildning och demokratisk utveckling. En väl utvecklad läsförståelse är en förutsättning för att kunna delta i samhället (SOU 2012:65 s. 31). När vi talar om läsandets betydelse talar vi också om bibliotekets betydelse. Biblioteket kan vara en garant för allas möjlighet till bildning, där kulturen är en obunden kraft med yttrandefriheten som grund (Schmidt, C 2015 s.13f). Läskunnighet och läsförståelse är en förutsättning men för folkbibliotekets läsfrämjande verksamhet är läslust och läsglädje nog så viktigt.

Under hösten 2015 gjordes det en genomgång av Malmö stadsbiblioteks verksamhet ur ett tillgänglighetsperspektiv med tre huvudområden som utgångspunkt; tillgång, fysisk tillgänglighet och social tillgänglighet. En fråga som hela tiden återkom är hur vi når ut med vad vi har till de som bäst behöver det. I Kulturrådets rapport *Med läsning som mål* (2015) lyfts svårigheterna att nå grupperna med störst behov med läsfrämjande insatser som en av de främsta utmaningarna (Kulturrådet 2015:3 s. 32). Tillgång till litteratur och information räcker inte varken för tillgänglighet, läsfrämjande eller folkbildning. Det räcker helt enkelt inte att allt detta finns för alla hur fantastiskt det i sig än är.

Frågeställningar

Mina frågeställningar handlar övergripande om bibliotekets funktion i relationen mellan läsaren och litteraturen och om hur biblioteket kan agera läsfrämjande i rummet. Liksom tillgänglighet är mer än tillgång är det viktigt att förmedlingen av litteratur i biblioteket blir mer än att tillhandahålla. I den här specifika aktionen är frågan hur biblioteket genom aktiviteter kan bidra till fördjupade upplevelser av litteratur för fler. Det övergripande syftet med aktionen är att utforska hur vi kan agera och använda biblioteksrummet för läsfrämjande. Hur kan vi skapa en miljö som främjar och inbjuder till läsning genom närvaro och aktivt och medvetet bemötande. Den aktivitet jag genomfört är en slags skattjakt

som jag kallar för röda tråden där deltagaren följer ledtrådar till olika böcker utifrån ett tema som styrs av slutboken i tråden. Syftet med den röda tråden var att genom att medvetet lyfta fram litteratur utifrån teman i trådarna vägleda besökarna att hitta vidare i sin läsning och i rummet. Tanken är att de när de kan orientera sig och röra sig mer självständigt känner sig mer hemma i rummet och kan hitta fram till nya och kanske oväntade läsoplevelser.

Min tro är att små förändringar i rum, bemötande och aktiviteter kan göra stora skillnader för tillgänglighet och läsfrämjande. Jag ville med den röda tråden få besökarna att aktivt lyfta blicken och ta sig vidare för att hitta såväl guldkornen som det de inte visste att de sökte. Det är min övertygelse att biblioteket har möjligheten att spela roll mellan det bekanta och obekanta, som vägvisare och guide i galaxen i utforskandet av nya horisonter.

Tillgänglighet och läsfrämjande

Jag har i mitt arbete med tillgänglighetsfrågor funderat mycket på folkbibliotekets läsfrämjande uppdrag som en del av ett bibliotek tillgängligt för alla. Genom att använda begreppet läsfrämjande i samma sammanhang som tillgång, fysisk tillgänglighet och social tillgänglighet kan läsfrämjande bli en självklar del av det tillgängliga biblioteket. Tillgång, tillgängliggörande och att genom teknik möjliggöra läsning är en självklar del av ett bibliotek tillgängligt för alla. Men lika självklart borde det vara att inspirera till läsning, läsglädje och läsoplevelser. Jag tror att det finns en potential i den fria läsningen att motverka utanförskap och att utjämna och överbrygga skillnader och där kan bibliotekets läsfrämjande verksamhet spela roll. I Kulturrådets nationella handlingsplan för läsfrämjande definieras läsfrämjande bland annat som ett sätt att nå läskunniga som sällan eller aldrig läser, att få läskunniga att bli läsare. Genom strävan att påverka läsattityder och den inre motivationen kan läsfrämjande öppna vägar till litteraturen för de som ännu inte läser och ta bort hinder för läsning. Läsfrämjande är en aktivitet med bestämd intention som i grund och botten handlar om att informera, synliggöra, skapa läslust och vägleda (Kulturrådet 2015:3 s. 11f). Här talar jag om läsfrämjande som en väg för biblioteket att ge fler personer möjlighet att hitta till läsoplevelser, läsglädje och viljan att fortsätta läsa.

Läsfrämjande i rummet

Biblioteket ska vara en plats som är relevant i människors liv där alla känner sig välkomna oavsett social bakgrund eller kulturell förståelse. Vi måste därför tänka över hur biblioteksrummet används och hur innehållet presenteras. Alla möten och därmed också allt bemötande handlar om kommunikation, samspel och interaktion. Mötet med biblioteket börjar redan utanför men här har jag koncentrerat mig på bemötandet i biblioteksrummet. Inramningen är en viktig del av bemötandet där skyltning och inredning borde ha en självklar roll eftersom det är vägen till innehållet. Faktorer som lyfts fram av besökarna som viktiga är att det är organiserat och lätt att hitta. Vi människor jämför oftast bara saker som finns nära. Många besökare uttrycker en känsla av osäkerhet i vart de ska ta vägen och om man gör rätt. Även om de inte tar sig till personalen för att fråga om lästips efterfrågar många besökare hjälp och vägledning att hitta det de inte visste att de ville ha. De vill kunna orientera sig och klara sig själv men samtidigt få stöd och vägledning (Sundström, K s. 67f).

Bemötande i rummet handlar om att ge besökarna stöd för att sortera sina intryck och förstå det de ser. Hjärnan uppfattar inte allt vi tittar på. Vi ser till stor del med minnet och registrerar i första hand

det vi redan känner igen. Beroende av tillfälle är vi olika mottagliga, ibland vill vi bara in och göra vårt ärende ibland är vi mottagliga för annat. Då gäller det för biblioteket att fånga tillfället för att hjärnan ska lägga till något nytt. Eftersom vi fattar beslut i flera steg utgår vi oftast från det vi känner till och är vana vid. Men beslut kan påverkas på vägen och eftersom slutbeslut nästan alltid fattas på plats spelar miljön och bemötandet på biblioteket stor roll. Hur biblioteket organiserar och agerar i rummet är viktigt för att besökarna ska hitta det de vill och kanske något annat och detta är en förutsättning för att kunna känna att biblioteket är för dem (Sundström, K s. 30ff). Biblioteken har alltså möjlighet att genom att agera läsfrämjande i rummet och skapa en miljö för läsning ge besökarna möjlighet att vidga sina vyer förbi det invanda. Att vara en plats där alla kan känna sig välkomna och trygga nog att våga prova är det första steget mot nya läsupplevelser för fler.

Lyfta fram, hitta vidare

Jag har valt att använda aktionen som en metod för att testa en specifik aktivitet i begränsad skala. Idén uppstod från början som en aktivitet för att locka folk till biblioteket. Skattjakter i olika form används ofta för barn och är för de flesta ett bekant begrepp. Jag ville testa metoden på vuxna som en väg att hitta till bibliotekets skatter och det de inte visste att de ville ha. Genom det lekfulla ville jag lägga fokus på det lustfulla med läsningen samtidigt som aktionen har ett pedagogiskt syfte att genom vägledning hjälper besökarna att bekanta sig med rummet och litteraturen. Det är en möjlighet för biblioteket att interagera med besökarna som kan röra sig och välja självständigt samtidigt som personalens kunskap är närvarande i förmedlingen.

Det finns en dualitet mellan att lyfta fram och att leda vidare som är intressant. Det visar dels på bibliotekets redaktionella roll i vad vi väljer att lyfta fram och hur vi presenterar det, men också på den pedagogiska, folkbildande tanken att leda besökarna vidare i sin läsning och vägleda dem i biblioteket och litteraturen. Genom vad och hur vi lyfter fram och leder vidare skapar vi ett första intryck både av biblioteket och av läsupplevelsen. Första intryck är ögonblickliga, ofullständiga och öppna och det kan biblioteket ta till vara. Detta första intryck är det som får en att kliva över tröskeln och vidare in oavsett om det är vidare in i biblioteket eller vidare in i läsupplevelsen. Förhoppningsvis väcker det reaktioner som biblioteket kan bygga vidare på. Genom att aktivt lyfta fram och leda vidare skapas en yta och social situation för interaktion och samspel med besökarna. Hur besökaren reagerar är beroende av den sociala situation de befinner sig i och där har biblioteket möjlighet att fånga tillfället. Genom hur vi agerar i den ytan finns möjlighet att öka tillgängligheten och skapa en gemenskap som omfattar fler.

Biblioteksbesökarna är många och olika med skilda förväntningar. Genom interaktion flyttas fokus och läsarna, besökarna, blir en del av en gemenskap. Oftast är biblioteksbesökarna inte medvetna om att de ingår i en gemenskap och det är inte heller något de söker men biblioteket kan skapa en miljö där tankeväckande och gemensam interaktion är något självklart och naturligt. En interaktiv och stödjande gemenskap som kan leda till utforskandet av nya horisonter och personlig utveckling (Langer, J 55ff). Vi bygger föreställningar under hela livet och när vi lämnat klassrummet söker vi andra platser och gemenskaper. Biblioteket kan vara en sådan som plats för det livslånga informella lärandet där litteraturen kan vara en väg till bildning och till att utveckla mening, självkänsla och eftertanke.

Syftet med aktionen är att se om biblioteket genom aktiviteter i rummet, i det här fallet att följa röda trådar, kan ta vara på möjligheten att skapa aktivitet och interaktion mellan biblioteket, läsarna

och litteraturen. Med de röda trådarna vill jag guida besökaren till att finna sina egna vägar till läsoplevelser i biblioteksrummet. Genom hur vi agerar i rummet kan vi stödja läsandet som social aktivitet och gemenskapande interaktion. Vår uppgift är att lyssna, fånga tillfället som uppstår och föra läsaren vidare i viljan att fortsätta läsa.

Följ den röda tråden

På Stadsbiblioteket i Malmö finns skönlitteraturen på andra våningen i den delen av biblioteket som kallas Ljusets kalender. Det är ett stort öppet rum med mycket medier och många intryck som är svårt att överblicka och som kan kännas både överväldigande och svårt att orientera sig i. Det är också ett rum som kan upplevas som stökigt med mycket ljud och intryck. Direkt när man kommer upp för trappan finns kopieringsapparater/skrivare, datorer och lite olika skyltningar. Avdelningen för barn mellan nio och 12 år, Balagan, ligger till vänster och det kan vara en hel del spring in och ut. För tillfället finns dessutom småbarnsavdelningen på tredje våningen vilket påverkar ljudnivån påtagligt även på andra våningen. Men det är ett stort och vackert rum med stora möjligheter för att skapa både avskildhet och aktivitet.

Genom att det händer något som har med läsande och litteratur att göra när man kommer in i rummet vill jag se om det på något sätt gör det lättare för besökarna både att ta kontakt och att med vägledning röra sig mer självständigt i rummet. I ett rum med utmaningar men också potentialer är det viktigt hur vi agerar och använder ytan läsfrämjande.

Den aktion jag valt att genomföra är en form av skattjakt, Röda tråden, som pågår under en begränsad tid. Det första som möter besökaren i biblioteksrummet är en skyltning. Syftet med skyltningen är att förhoppningsvis överraska och skapa nyfikenhet. Skyltning är en del av bibliotekets redaktionella arbete med vad vi väljer att lyfta fram. Böcker som skyltas lånas ut mer och besökaren känner sig trygg med att någon valt ut boken. I den här skyltningen finns den första ledtråden till de olika röda trådarna med en kort presentation av boken som är målet och temat för tråden.

Efter att ha valt en röd tråd följer deltageren den mellan olika platser i Ljusets kalender. På samtliga ledtrådar som ingår finns en kort presentation av den sista boken, detta blir temat för den röda tråden.

En skyltning med de första ledtrådarna möter besökarna när de kommer upp för trappan till Ljusets kalender.

Foto: Hillevi Andreasson

Eftersom syftet med den röda tråden är att deltagaren ska våga söka sig in bland hyllorna på egen hand, för att orientera sig och förhoppningsvis upptäcka något nytt och något oväntat valde jag titlar som finns på olika platser i rummet, genreindelade, författarbiografier, lyrik, ungdomsavdelningen o.s.v. Det går bra att hitta trådarna och följa dem från alla böcker som ingår, även där titlarna finns som till exempel ljudböcker eller böcker på engelska. I det här fallet är vägen dit lika viktig som målet för tråden.

Den röda tråden – ett exempel

Den här tråden leder till Karolina Ramqvists novell Farväl mitt kvinnofängelse. Temat är Hitta en kärlekshistoria i fängelsemiljö och böckerna som ingår är olika berättelser i fängelsemiljö.

Följ den röda tråden

Hitta en kärlekshistoria i fängelsemiljö

En berättelse från Hinseberg skriven av Ulla- Maria Andersson hittar du bland romaner och noveller på svenska.

Den första ledtråden leder till Ulla-Maria Anderssons roman Kära Hinseberg! Där finns nästa ledtråd som leder till Annika Östbergs sommarprat.

Följ den röda tråden

Hitta en kärlekshistoria i fängelsemiljö

Annika Östberg tillbringade många år i amerikanskt fängelse. Hennes sommarprat från 2010 hittar du efter ljudböckerna.

Nästa ledtråd leder till Lasse Strömstedts självbiografiska böcker. Där böckerna i tråden fanns i få exemplar och var utlånade placerades en ledtråd i en skylt i hyllan.

Följ den röda tråden

Hitta en kärlekshistoria i fängelsemiljö

Lasse Strömstedts berättelser från fängelset hittar du bland författarbiografierna på tredje våningen i reolen.

Den sista ledtråden leder till slutboken Farväl mitt kvinnofängelse av Karolina Ramqvist. I den boken finns ett dubbelsidigt bokmärke där hela tråden finns med.

Följ den röda tråden

Hitta en kärlekshistoria i fängelsemiljö

Karolina Ramqvists novell Farväl mitt kvinnofängelse är en kärlekshistoria i fängelsemiljö.

I den sista boken i Röda tråden finns ett bokmärke där hela tråden är med på baksidan. Den andra stickan är ett exempel på en av ledtrådarna. Slutboken i den här tråden är *Det sällsamma fallet Benjamin Buttons* av F. Scott Fitzgerald och böckerna ingår i temat att känna sig i fel tid eller kropp.

Foto: Hillevi Andreasson

De böcker jag har valt att ha som sista bok i den röda tråden är noveller i pocketformat (novellixer). Att jag valt detta är i första hand utifrån formatet. Det lilla formatet gör att böckerna inte känns överstiglida. Även en ovan läsare ska kunna delta och få en ingång och inspiration till vidare läsning. Formatet gör också att det är möjligt att läsa dem på plats i biblioteket. För att det ska finnas något för flera smakriktningar och erfarenheter har jag valt varierat, två svenska klassiker, två moderna svenska, två översatta klassiker och två moderna översatta. Dessa har jag valt utifrån författarskap som jag vill lyfta fram. Eftersom det samtidigt är en introduktion till författarskap är det viktigt att det finnas mer att läsa. För flera av böckerna som ingår på vägen i de röda trådarna finns det fler titlar av författaren och i en del fall har jag satt trådar även i dem. Förhoppningsvis ska deltagaren lämna biblioteket med känslan av att det hänt något oväntat vid besöket, en upplevelse av att ha sett något nytt och ha fått med sig något de inte visste att de sökte. Om de får något de inte förväntar sig överraskas besökarna positivt och det är det de tar med sig hem, och nästa gång de kommer till biblioteket.

Resultat, reflektioner och fortsättning

Jag funderade en hel del på hur aktionen skulle utvärderas och resultatet mätas. Böckerna som ingår i Röda tråden går naturligtvis att låna och därmed blir det också mätbart i antal utlån. Att böckerna lånas är ett sätt att mäta aktiviteten eftersom syftet med den röda tråden var att lyfta fram böcker och inspirera till vidare läsning.

Jag övervägde att låta deltagarna lämna in omdöme om boken, med chans till bokvinst, i första hand för möjligheten till interaktion med besökarna men också som ytterligare ett sätt att mäta deltagandet. Detta slog jag dock ganska snabbt ur hägen, delvis för att undvika administration men också för att det kändes svårt att motivera för deltagarna. Ett alternativ skulle kunna vara ett utvärderingsformulär men även detta valde jag medvetet bort av samma anledningar. Till slut kom jag fram till att släppa utvärderingen för deltagarna även om det gjorde min utvärdering av aktionen svårare. Ibland är viktigt att bara uppleva och slippa att utvärdera upplevelsen. Det är också ett sätt att ta bort trösklar för deltagande.

Det viktigaste syftet med själva aktionen var att prova ett nytt, lite annorlunda, sätt att lyfta fram litteratur och att vägleda besökarna i rummet till att kunna röra sig självständigt, känna sig hemma och hitta vidare både i rummet och i sin läsning. Den mest relevanta utvärderingsformen hade nog varit om jag hade kunnat iaktta hur besökarna rörde sig i rummet men det lät sig inte göras inom den tid jag hade till förfogande. Dock har jag kunnat iaktta en del när jag varit ute i biblioteket och när jag pratat med mina kollegor.

Första veckan hade jag bara ledtrådarna till de första böckerna i den röda tråden i skyltningen. Inga noveller lånades ut. Däremot fick jag en hel del frågor om trådarna när jag var ute och satte upp dem och flera besökare stannade upp och tittade på dem när de rörde sig bland hyllorna. Det verkade alltså som att trådarna fängade intresse när besökaren väl var bland hyllorna men inte skyltingen och ingen följde tråden till slutet, eller lånade i varje fall inte hem boken. Med en liten skylt, utan böcker, och i den brokiga miljön som är när besökaren kommer upp i Ljusets kalender är det svårt att fånga både uppmärksamhet och fortsatt intresse. Jag tror också att det var svårt för besökarna att förstå vad de förväntades göra. Det gör frågan om hur vi använder den viktiga första ytan för läsfrämjande och för att förmedla litteratur aktuell.

Jag fortsatte att prova olika varianter och nästa gång la jag fram ett exemplar av slutböckerna i skyltningen. Detta blev en mer intresseväckande skyltning med ett större blickfång som gjorde det

lättare för besökarna att se vad det handlar om. Det gjorde det också möjligt att ta den lätta vägen och låna boken och få tråden med på köpet som inspiration till fortsatt läsning. Detta ledde till att det blev betydligt fler som stannade vid skyltningen och fler böcker i trådarna lånades ut, inte bara från skyltningen. Jag provade också att flytta skyltningen till en plats längre in i rummet där det kanske känns mer naturligt att läsa. Min tanke med detta var att besökarna är mer mottagliga för lästips när de kommit in bland böckerna där det är mer troligt att de söker en bok än efter toaletten eller en ledig dator. Detta krockade dock med flera ommöbleringar för program vilket gör det svårt att dra några slutsatser. Jag har låtit trådarna vara kvar ute i biblioteket, där de fortsätter att väcka visst intresse, och fyllt på efterhand som böcker som ingår i trådarna blivit återlämnade.

Vi har kunnat iaktta att besökarna har stannat upp vid ledtrådarna när de rört sig bland hyllorna och vi har fått frågor om dem. Men med facit i hand hade det varit bra med någon form av möjlighet till interaktion och återkoppling från deltagarna. Det hade varit intressant att se om aktiviteten hade kunnat öppna för samtal om böckerna och de röda trådarna. För att fördjupa interaktionen och samtalet kan kanske en variant vara att prova vara att använda den röda tråden som ingång till en läsecirkel. Det hade kunnat vara ett sätt att vidga användningen av biblioteksrummet och kombinera vägledning i rummet med en traditionell form av litterärt samtal. Kanske skulle det kunna locka en bredare grupp att delta i läsecirkelarna och vara ett sätt för biblioteket att fånga de spontana litteratursamtal som kan uppstå med aktiviteter i rummet.

En erfarenhet jag gjorde är att det hade varit mycket bättre om aktionen hade varit med i den övergripande planeringen för enheten i ett mycket tidigare skede, som en del i ett större grepp om hur vi använder rummet läsrämjande, förmedlande och inspirerande och skapar ett rum för läsning, litteratur och eftertanke. Då hade syftet blivit tydligare från början och personalgruppen hade blivit mer delaktig. Som vanligt är tidsåtgången en aspekt ur arbetssynpunkt. Jag tror att man bör hitta snabbare vägar för ökad spontanitet, till exempel färre antal trådar.

Även i genomförandet är otydligheten ett problem. Det finns ett pedagogiskt problem med att deltagarna inte riktigt förstår vad som förväntas av dem. En större och tydligare skyltning med en förklaring av vad det går ut på hade gjort det lättare att förstå både vad det är och vad som förväntas. Det hade kunnat skapa mer aktivitet kring de röda trådarna. Jag tror också att det fungerat bättre om det varit en del av ett större arrangemang eller en kampanj och färre trådar hade gjort det mindre rörigt.

Röda tråden i den här versionen handlar om hur vi använder biblioteksrummet läsrämjande och när följaktligen de som kommit till biblioteket. Det handlar om vägledning i biblioteket för att våga sig in i rummet, för att hitta guldkornen och känna sig hemma. I den här formen blev resultatet en aktivitet som erbjuder dem som redan är läsare möjlighet till fördjupning och att hitta vidare till nya läsoplevelser.

Detta var inte det jag i första hand tänkte i inledningen av den här processen. En av mina ursprungstankar var att använda skattjakt som ett sätt att locka folk till biblioteket. När jag mött människor utanför biblioteket i min roll som bibliotekarie ger de uttryck för att de aldrig skulle sätta sin fot på stadsbiblioteket, att det inte är en plats för dem. Därför tror jag att något av det viktigaste när vi pratar om läsrämjande och tillgänglighet handlar om att sänka trösklarna till biblioteket. En möjlig fortsättning är att genomföra något liknande för att skapa aktivitet kring läsning utanför biblioteksbyggnaden. Genom att vara där folk är och väcka frågor och tankar finns ett utrymme för dem att hitta, till biblioteket, men framför allt till litteraturen och läslusten.

Som ett sätt att nå dem som inte är på biblioteket skulle det vara intressant att testa en digital variant för att förena det digitala och fysiska biblioteksrummet. Även i det digitala biblioteksrummet måste biblioteket vara läsfrämjande och det erbjuder andra möjligheter att vara där människor är och vara en del av deras vardag.

Referenser:

Kulturdepartementet (2012) *Läsandets kultur. Slutbetänkande av litteraturutredningen* (Statens offentliga utredningar 2012:65). Stockholm. Fritzes offentliga publikationer.

Kulturförvaltningen, Malmö stad (2015) *MALMÖ Kulturstrategi 2014-2020* Malmö: Kulturförvaltningen Malmö stad.

Kulturrådet (2015) *Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området* (Kulturrådets skriftserie 2015:3). Stockholm: Statens kulturråd Langer, J (2005) *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.

Schmidt, C (2015) *Vi packar mängder med böcker, kanelgiffar, saft och kör ut. En rapport om läsfrämjande insatser hos folkbiblioteken i sex län/regioner*. Halmstad: Regionbibliotek.

Halland Sundström, K (2008). *Bemötande på bibliotek- både servicemanagement och solidaritet* Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

CHRISTINA MÖLLER

Christina Möller har arbetat på Stadsbiblioteket i Malmö sedan 1999. Under alla år har litteraturförmedling och läsfrämjande arbete riktat till såväl barn och unga som vuxna varit i fokus. Sagostunder, bokprat för olika åldrar, läsecirklar, bokfika för unga, olika projekt mm, allt med målet att väcka läslust och läsglädje.

FRÄMMANDE VÄRLDAR – BOKCIRKEL OM SF OCH FANTASY PÅ BIBLIOTEKET

Christina Möller, Malmö stadsbibliotek

Inledning

Det läsfrämjande arbetet är ett av de ben som verksamheten på folkbiblioteken står på. Under mina år som bibliotekarie har jag medverkat i en mängd olika aktiviteter med målet att väcka läslust och läsglädje och många har känts lyckade även om resultaten många gånger är svåra att mäta. Ofta saknas också tid för reflektion och utvärdering efter projekten och aktiviteterna. Därför välkomnade jag möjligheten att få delta i en forskningscirkel som kombinerade deltagarnas erfarenheter med aktuell forskning om läsning och läsfrämjande.

Ett moment i forskningscirkeln var att vi skulle göra en aktion av något slag och testa något nytt på våra bibliotek. En tanke som redan fanns var att hålla en bokcirkel om science fiction (hädanefter kallat SF) och fantasy. Denna bokcirkel blev min aktion och arbetet med den fördjupades genom att jag fick tänka igenom och sätta ord på vad vi gjorde och varför, och även notera och reflektera över vad som hände under träffarna och utvärdera resultatet.

Bokcirkeln om SF och fantasy har inte riktat sig explicit till någon speciell åldersgrupp utan har funnits med i vårt vuxenprogram. Vi hoppades nå unga vuxna genom själva valet av fantastiklitteratur. Här är det på sin plats att nämna att fantastik är ett paraplybegrepp som innefattar all slags spekulativ fiktion, som SF, fantasy, skräck, dystopier och utopier, etc. Många unga vuxna läser de här genrerna och det lånas en hel del av dem på biblioteket, men hyllan får i stort sett sköta sig själv och vi har mycket sällan program som behandlar fantastiklitteratur. Undersökningen om bibliotekariers läsning i rapporten Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek (2015) visade att SF och fantasy är genrer som få bibliotekarier läser och hos oss stämmer detta väl.

Nu är det så lyckligt att vi under den tid forskningscirkeln pågick haft en vikarie anställd som är SF- och fantasynörd. Simon och jag har hållit cirkeln tillsammans och det har varit bra att ha med en person som på sätt och vis kommer utifrån och kan se med friska ögon. Själv har jag läst en hel del inom genrerna och är ganska kunnig, men jag har inte fördjupat mig på samma sätt. Min erfarenhet och "bibliotekariska" synsätt har fungerat bra tillsammans med hans entusiasm och intresse för området. Simon har varit mer delaktig i samtalen under bokcirkelarna än jag för att jag skulle få möjlighet att föra anteckningar, men han har inte varit delaktig i arbetet med forskningscirkeln.

Vad ville vi uppnå?

Vårt huvudsyfte var att försöka nå gruppen unga vuxna som är en prioriterad målgrupp både på Stadsbiblioteket och enligt Jag bor i Malmö, Malmö stads policy för ungas inflytande (<http://malmo.se>). Naturligtvis ser vi ett stort antal unga vuxna hos oss i egenskap av studenter, men i stort sett använder de rummet som en studielokal och besöker inte våra arrangemang eller använder vårt utbud i övrigt. De i målgruppen som inte är studenter kommer ganska sällan till oss.

Vi valde böcker ur olika subgenrer inom de större genrerna SF och fantasy. Vi ville visa på bredden inom området och valde böcker som är goda exempel på respektive (sub)genre. Under våren 2016 valde vi böcker utgivna de senaste åren för att ha ett aktualitetsperspektiv. En "baktanke" var också att visa att biblioteket har en bra och aktuell samling inom genrerna och är intressant att besöka. Det är inte bara nätet och egna inköp som gäller, det går att hitta bra litteratur även på biblioteket. Vid en eventuell fortsättning på cirkeln (mer om detta senare) planerade vi att framöver växla mellan nyutkommet material och klassiker inom genrerna. Dessutom tänkte vi att besökarna själva skulle få en chans att påverka urvalet av titlar.

Marknadsföringsåtgärder

Vi har marknadsfört bokcirkeln genom våra egna kanaler som vårt tryckta program, affischer och information på våra plasmaskärmar. Inför varje gång har vi gjort en skyltning i biblioteksrummet med bild på boken och information om cirkeln tillsammans med exemplar av aktuell bok att låna. Förutom detta har vi också gjort ett event på Facebook inför varje tillfälle och Science Fictionbokhandeln som vi har samarbetat med vid andra tillfällen har varit vänliga nog att skriva om bokcirkeln på sin hemsida och vi har haft möjlighet att sätta upp affischer i butiken. På så sätt hoppades vi kunna locka både de som redan besöker biblioteket att prova på nya genrer och de som redan är intresserade men kanske inte besöker biblioteket att komma till oss. Även om den primära målgruppen var unga vuxna hoppades vi på att få ett lagom antal personer i olika åldrar och av olika kön till varje tillfälle, och naturligtvis på givande diskussioner.

Upplägg av bokcirkeln

Vi har haft fem träffar under våren, med fyra veckors mellanrum. För att folk skulle hinna komma efter arbete eller skola satte vi tiden till 18-19. Här ska sägas att vi ofta drog över lite, men det hade vi tagit med i beräkningen och eftersom biblioteket har öppet till 20 spelade det ingen större roll. Vi bjöd inte på någon större förtäring men satte fram vatten (behövs när det pratas mycket!) och en skål karameller. Det där med att bjuda på fika och annat är något vi diskuterat på biblioteket. Visst är det trevligt och folk uppskattar det, men det blir ett merarbete och dessutom dyrt i längden. Men en liten gest är aldrig fel. Till sista gången hade jag bakat bullar, det är nästan roligare att överraska ibland och mysfaktorn ska inte underskattas.

Det var ingen föranmälan till cirklarna. Visserligen medför det en viss oro att inte veta hur många som kommer, eller om det kommer någon alls, men vi ville ta bort den tröskel det kan innebära att behöva anmäla sig. Samtliga böcker var på engelska, vilket är lite speciellt. Anledningen var att urvalet på engelska är så mycket större, om vi bortser från barn- och ungdomslitteratur översätts inte särskilt mycket SF och fantasy till svenska.

Vi började enkelt genom att fråga vad deltagarna tyckte om boken, och hade sen en del frågor i beredskap om samtalet skulle avstanna. Varje gång tipsade vi mot slutet om andra bra böcker inom samma genre och dessutom om en svensk fantastikförfattare. Till sista gången hade vi gjort en liten folder där samtliga tips fanns med tillsammans med de böcker vi diskuterat och en kort förklaring till respektive subgenre. Deltagarna fick var sitt exemplar, och den kommer också att finnas att plocka för andra besökare på biblioteket tillsammans med en skyltning med böckerna. I foldern framgår också att vi haft en bokcirkel och att vi kommer att fortsätta i höst. På så sätt fungerar foldern både som en sammanfattning för cirkeldeltagarna, boktips för andra besökare och som reklam för höstens cirklar.

Folder om bokcirkeln.

Foto: Christina Möller

Urval av böcker

Mer övergripande valde vi som nämnts böcker ur olika subgenrer inom SF och fantasy för att visa på bredden inom området. Böckerna som valdes är relativt nyutkomna och goda exempel på sin genre. Vi undvek de tyngsta och svåraste för att inte avskräcka personer som kanske är nya läsare av genrer. Vi läste ju dessutom böckerna på engelska (ingen av titlarna vi hade under terminen är översatt) och det i kombination med alltför tunga böcker riskerade att bli övermäktigt för en del. Med tunga böcker menar jag både språkmässigt och handlingsmässigt. Det kan till exempel röra sig om tekniska termer (gäller särskilt SF), främmande världar och en handling som utspelas i flera tidsplan eller dimensioner. Inom fantastikgenrer finns en problematik angående hur författarna ska beskriva en främmande värld (vare sig handlingen rör sig i yttre rymden eller i något magiskt land) för sina läsare utan att de fruktade infodumparna uppstår. Det gäller att förmedla den främmande världens premisser och lagar utan sida upp och sida ner med långa beskrivningar eller att karaktärerna i sina dialoger berättar saker för varandra som personer som bor i denna värld rimligen redan måste känna till.

En rolig anekdot i sammanhanget finns i Orson Scott Cards *How to Write Science Fiction and Fantasy* (2001). Scott menar att vana fantastikläsare reagerar på ett annat sätt än de som inte är vana vid genrer. Om man öppnar en berättelse med meningen "She mounted her graazchak" tänker en erfaren läsare: ok, det finns en varelse som kallas graazchak och man kan rida på den. Jag lägger det på minnet och håller utkik efter mer information om hur den ser ut och vad den gör. En ovan genreläsare är mer benägen att reagera såhär: "En graazchak? Vad i helvete är en graazchak? Förväntar sig författaren att jag ska veta det?" Och slutar läsa.

Våra cirkelböcker i ordning

SPACE OPERA är en typ av SF som definieras som dramatiska äventyrsberättelser som i huvudsak utspelas i yttre rymden. Den ofta storslagna handlingen grundar sig dels i relationer och romanser, dels i politiska förvecklingar och krig, mellan opponenter med avancerade förmågor och teknologi. Ett exempel är *Star Wars*.

Vi diskuterade *Ancillary Justice* (2013) av Ann Leckie. Beskrivning i programmet: Nyskapande och science fiction som vunnit massor av priser. Om identitet och könsroller och stora rymdskepp!

Varför denna? Det är en debutbok som blev mångfaldigt prisbelönt och ett bra exempel på space opera. Den har många intressanta teman som genus, identitet och imperialism, mycket att diskutera och många kopplingar till vår verklighet. I huvudkaraktärens språk kallas till exempel alla människor för she, och kön uppfattas inte som vi är vana vid. Huvudkaraktären är en AI som på samma gång är ett rymdskepp kallat Justice of Toren, ett stort antal soldater (ancillaries) samt i bokens nutid en enda överlevande kropp som återstår. Folkslaget Radchaaai anser sig överlägsna andra arter av människor och utvidgar ständigt sitt imperium genom att erövra andra planeter.

Den här boken var nog den svåraste vi valt, även vana SF-läsare kan få lätt svindel när det gäller att identifiera "jag". Att vi ändå valde att starta med den berodde på att den är omtalad, prisbelönt och diskussionsvänlig. Vi hoppades att besökarna skulle vara benägna att återkomma om första tillfället kändes intressant och givande.

ROMANTISK SF kan påminna om till exempel space opera men även om berättelsen utspelas i rymdmiljö och kan innehålla konflikter och äventyr ligger huvudfokus på kärlek och relationer.

Vi diskuterade *The Best of all Possible Worlds* (2006) av Karen Lord. Beskrivning i programmet: Om förlust och sorg men också om kärlek och främmande kulturer.

Varför denna? Vi ville ha med en bok som visar att det finns en mer lågmäld variant av SF som handlar mer om relationer än om rymdskepp och teknik. I den här bokens universum finns många olika arter av människor med olika paranormala förmågor. Sadiri räknas som de mest högtstående med sin telepatiska förmåga. När deras planet förstörs försöker de överlevande (mest män) bibehålla sina förmågor och sin kultur genom att hitta andra människor med spår av Sadiriblod att gifta sig med. Turen går till Cygnus Beta, en planet som bebos av pionjärer och flyktingar av många olika raser. Gruppen av Sadiris och deras ledare Dllenhkh guidas runt på Cygnus Beta av en grupp med Grace Delarua i spetsen. Det händer en hel del på resan, men boken är skriven på ett sätt som gör att huvudtråden blir den långsamt växande kärleken mellan Dllenhkh och Delarua. Här fanns också saker att diskutera, till exempel karaktärsskildring, kulturkrockar och inte minst en koppling till vår verklighet där många människor ju är på flykt.

URBAN FANTASY är en undergenre till fantasy som karaktäriseras av att berättelsen utspelas i en realistisk urban miljö där de magiska elementen förs in. Ofta utspelas berättelserna i stora städer som London eller New York, men det går också att hitta exempel på böcker som utspelas i historisk eller futuristisk miljö. Huvudkravet är den urbana miljön kopplat med fantasyelementen.

Vi diskuterade *Rivers of London* (2011) av Ben Aaronovitch. Beskrivning i programmet: Mix av urban fantasy och deckare. P. C. Grant blir rekryterad av Londonpolisens avdelning för magiska, mytiska och övernaturliga brott.

Varför denna? Urban fantasy är en populär genre som är intressant i sig genom blandningen av realism och fantasy. När berättelsen som i detta fall också är en deckare blir det intressant hur författaren mixar modernt polisarbete med magi. Dessutom är boken en utmärkt Londonskildring. En mer utförlig beskrivning av vilka teman som diskuterades vid detta cirkeltillfälle finns att läsa efter avsnitten om de sista två genrererna nedan.

STEAMPUNK sorterar närmast under SF om än lite ”bakvänd” sådan. Berättelserna utspelas för det mesta i en alternativ historisk tid, gärna det viktoriaiska England, och kombinerar då den tidens klädkoder och sociala beteende med fantastiska uppfinningar som drivs av ånga (steam). Det är mycket luftskepp, goggles och kugghjul. Genren har gett upphov till en hel estetik med kläder, konst och smycken. Puristerna anser att drottning Viktoria och hennes tid måste vara med för att det ska vara steampunk, de inte fullt så renläriga tycker att det räcker med att de obligatoriska ingredienserna med goggles, luftskepp och uppfinningar finns där. En del böcker har också inslag av fantasy, så det är en brokig genre. Vårt bokval hade inte godkänts av puristerna, men vi kommer undan med att kalla det för steampunk i egen värld!

Vi diskuterade *The Aeronaut's Windlass* (2015) av Jim Butcher. Beskrivning i programmet: Steampunk-äventyr med luftskeppspirater, hemliga uppdrag och talande katter.

Varför denna? Det här är en riktigt härlig äventyrsbok av tegelstenstypen, men så lättflytande skriven att de många sidorna läses snabbt och lätt. Den utspelas i en värld där människorna bor i spiror som reser sig högt upp bland molnen och som skyddar dem från fasorna nere vid den dimhöljda jordytan. Kapten Grimm är lojal mot Spire Albion trots att han fått avsked ur flottan. När hans luftskepp Predator skadas i strid mot fienden Spire Auroras skepp tar han på sig ett hemligt uppdrag mot att få skeppet reparerat. I den här boken får vi följa händelseförloppet genom samtliga huvudkaraktärers ögon. Ett sådant berättargrepp kan också ge upphov till diskussioner. Känns det som om läsaren kommer alla karaktärerna nära eller blir det bara förvirrande när perspektivet flyttas hela tiden?

SWORD AND SORCERY är en subgenre till fantasy som vanligen innehåller svärdsvingande hjältar i spännande och våldsamma konflikter. Magi och det övernaturliga ingår förstås, och ofta ett romantiskt element. Till skillnad från high fantasy där världens öde står på spel rör det sig här oftare om personliga strider.

Vi diskuterade *Throne of the Crescent Moon* (2012) av Saladin Ahmed. Beskrivning i programmet: Spännande sword and sorcery fantasy i Tusen och en natts anda.

Varför denna? Sword and sorcery är en populär fantasyvariant och därför ville vi gärna ha med en bok ur den subgenren. För att få med influenser från andra kulturer än vår egen valde vi en bok som utspelas i en miljö som påminner om Mellanöstern och har sina rötter i österländsk mytologi och österländska sagor.

Rapport från ett cirkeltillfälle

Det var intressanta och givande samtal vid samtliga cirkeltillfällen, men det skulle bli alldeles för långt att skriva om alla så jag valde att skriva mer ingående om den tredje träffen när vi diskuterade *Rivers of London* av Ben Aaronovitch. Den gången var vi totalt 13 personer, elva besökare och två personal. Fördelningen sju kvinnor och sex män, personalen inräknad.

Alla tyckte om boken, flertalet var mycket förtjusta och hade redan läst vidare i serien (romanen är första delen i en serie om hittills fem böcker) medan andra tyckte att den var helt ok och kunde tänka sig att läsa fler i serien men hade inte omedelbart kastat sig över dem. Omdömen om boken var t.ex.: ”Den känns mycket brittisk”, ”Jag gillade de snabba klippen, kändes som i en ungdomsbok” (detta från en deltagare som annars mest läste YA (Young Adult) och menade detta som ett positivt omdöme), ”Beskrivningarna är målande men inte tunga”, ”Författaren har lyckats bra med kombinationen av den verkliga världen och mytologin, med en ny twist”. Diskussionen rörde sig kring tre huvudområden: karaktärsskildringen, magi och mytologin (framför allt i förhållande till det realistiska) samt miljöskildringen.

Karaktärsskildringen

Boken är skriven i första person och huvudkaraktären Peter Grant är en nybakad polis som när han

vaktar en brottsplats upptäcker att han har synska och magiska förmågor. Han är en ung man, några och tjuugo år, infödd Londonbo med mörkhyad mamma och vit pappa. Detta har en viss betydelse för hur han uppfattar sig själv och framför allt hur andra ser honom. Han har en ironisk humor, gillar tjejer och att gå på puben, har ett vetenskapligt sinne och försöker därför genom forskning och experiment lära sig förstå och behärska magin som dyker upp i hans värld. Flertalet i gruppen tyckte att Peter var en trovärdig karaktär som växte genom boken, men en person tyckte att han inte var en så stark personlighet som hen skulle ha önskat och hade svårt att få grepp om honom.

Kommissarie Nightingale är Englands siste officiellt sanktionerade trollkarl och utgör ensam Londonpolisens avdelning för övernaturliga brott tills Peter blir hans assistent. Hälften av gruppen tyckte att han var en charmerande person som i personlighetstypen påminde om Adam Dalgliesh, huvudperson i många deckare av P. D. James. Resten tyckte att han var en alldeles för typisk trollkarl och någon menade att han åtminstone borde varit kvinna för att karaktären inte skulle bli så stereotyp.

De två kvinnliga huvudkaraktärerna Lesley och Beverly uppfattades olika av kvinnliga och manliga cirkeldeltagare (och personal!). Lesley är också nybakad polis och kollega till Peter och han har (förgäves) gjort lite framstötter till något mer. Hon är smart och snygg, ambitiös och står med fötterna på jorden. När hon väl fått bevis på att magi finns blir hon besluten att lära sig även detta. Beverly som är ”dotter” till Mama Thames och en gudinna över en mindre flod i London beskrivs mest som sexig och tilldragande och kändes ointressant som person ansåg kvinnorna. Männerna däremot gillade henne (liksom Peter) vilket får ses som ett utslag av könskomponenten. ”Det är för att vi är grabbar” var mycket riktigt en kommentar.

Magi och mytologi

Flertalet tyckte om det magiska systemet och det faktum att magin inte var något som bara kom flödande in i en tidigare icke-magisk karaktär som Peter Grant. Han hade fallenhet, men måste öva i veckor och månader för att lära sig bemästra en enda sak. Balansen mellan det magiska och realistiska uppskattades överlag, liksom gammal magi tillsammans med modern teknik. Vad kunde vara mer trovärdigt än att en vetenskapligt sinnad ung man som Peter Grant skulle undersöka varför hans mobiltelefoner alltid kraschade när han eller någon i närheten utövade magi? För den nyfikne kan jag berätta att det visade sig att detta inte inträffade när man tog ut batteriet ur telefonen.

Boken har också mytologiska drag genom de personifierade floderna och rivaliteten mellan Papa Thames och Mama Thames om vem som har bestämmanderätten över floden Thames. Många hade gärna velat ha mer information om hur det egentligen var med Mama Thames och hennes ”döttrar”. Är de förmänskligade floder, är de gudinnor, är de människor som för en tid blir som gudinnor för att sedan ersättas av någon annan? Frågorna var många, men vi fick hoppas på mer information i senare böcker i serien. Molly, en varelse av okänd art som fungerar som hushållerska till kommissarie Nightingale blev också föremål för spekulationer. Vad eller vem är hon?

Miljöskildringen

Det sista stora diskussionsämnet var miljöskildringen och alla fakta och kuriosa om det historiska och moderna London som finns med i boken. Eftersom boken är skriven i första person blev utmaningen för författaren att förmedla allt detta till oss utan att det blev för mycket infodumpar eller kändes långsökt att Peter skulle tänka på eller berätta allt detta. Här tyckte några att det var svårt att skilja

mellan författarens och huvudkaraktärens röst. Andra menade att Peter känns trovärdig som en nörd med vetenskapligt sinne som gräver ner sig i olika saker som intresserar honom och berättar dem för oss. Oavsett åsikt om detta tyckte alla att beskrivningen och berättelserna var intressanta. På frågan om vad det var som gjorde att deltagarna kunde tänka sig att läsa vidare i serien (eller redan hade gjort det) blev det sammanfattande svaret miljöerna och språket. Detta avslutade en diskussion som behandlade ännu fler områden än jag kunnat redogöra för här.

Resultat och fortsättning

Cirkeln har varit en mycket positiv upplevelse av flera olika skäl. Vi har haft mellan åtta och elva deltagare vid de olika tillfällena. Kanske ingen stor mängd, men det brukar ta tid innan ett nytt program uppmärksammas, och antalet personer har varit lagom för en bokcirkel. För många gör att det blir svårt för alla att komma till tals och då blir det inga bra samtal. Förutom antalet i sig är det roligt att könsfördelningen har varit så pass jämn. Det har varit några fler kvinnor än män vid samtliga tillfällen, fördelningen kan sägas ha varit 60/40, men det är ändå stor skillnad jämfört med min erfarenhet från tidigare läsecirklar. Där har det varit 90-100 procent kvinnliga deltagare. Det är inget fel i det men det är roligt att ha hittat en nisch där kvinnor och män i olika åldrar kan diskutera tillsammans. Åldersfördelningen har nämligen också varit annorlunda än den brukar. Några deltagare har varit lite äldre, men många har varit unga vuxna från strax över 20 år och uppåt.

Det var positivt att med ett enda undantag har alla som kommit läst böckerna. Så har det inte varit tidigare. Somliga verkar komma till bokcirklar snarare för att få boktips än för att diskutera en läst bok. Om för många tänker så blir det inga bra samtal. Att alla läst böckerna visar att deltagarna har ett genuint intresse och diskussionerna har därmed blivit mycket mer innehållsrika och roliga. Idealet är att personalen sätter igång samtalet och sedan ligger lite lågt och låter deltagarna diskutera. Om samtalet kör fast är cirkelledaren beredd med en fråga eller kommentar som gör att samtalet kommer vidare eller tar en ny riktning. Mot slutet drog vi ihop trådarna, gav våra tips på vidare läsning och avslutade samtalet.

Fördjupning och besökarmedverkan är ledorden för en bokcirkel. Det är inte meningen att personalen ska predika för besökarna och bestämma vad de ska tycka. Däremot är det viktigt att vara uppmärksam på gruppen och se till att även de som inte gör så mycket väsen av sig får komma till tals. I alla grupper är det ju alltid någon eller några som är väldigt pratglada och lätt kan ta över samtalet annars. Vi har sett att det bildades en kärna av personer som återkom. Några var där alla gångerna, några har kommit vid flera tillfällen. Alla gånger utom den sista dök det upp någon eller några nya. Vid något tillfälle kom en ung man med lässvårigheter. Han hade klarat att läsa boken på grund av sitt stora intresse för genren men använde annars talböcker och beklagade att det är så dåligt utbud av fantastik i Legimus digitala bibliotek. Jag skickade inläsningsförslag på flera fantastiktitrar. Det är viktigt att tänka på att många unga människor idag är intresserade av fantastik och av litteratur på engelska. Detta gäller naturligtvis även de som har lässvårigheter av olika slag.

Diskussionerna har varit intressanta och givande. De har rört sig om allt från karaktärsskildring till worldbuilding (hur de främmande världarna i SF och fantasy konstrueras) och naturligtvis också om kopplingar till annan litteratur och till verkligheten. I en del fall hade deltagarna läst den aktuella boken på egen hand förut och kom till oss för att de gärna ville diskutera den. I andra fall lästes boken för att den ingick i vår cirkel och i de flesta fall har det varit en läsoplevelse för deltagarna.

Glädjande nog blir det en fortsättning på bokcirkeln till hösten. Vi kommer att ha fyra träffar (höstterminen är ju lite kortare) och har valt fyra nya intressanta böcker ur olika genrer. En av dessa är en modern klassiker, de övriga har kommit ut under de senaste åren. Förhoppningsvis kommer många som varit med under våren tillbaka, och vi ser förstås gärna också nya besökare. Till hösten blir det också en kombinerad tejudning och föreläsning om science fiction på biblioteket. Det blir tredje gången vi håller en sådan tejudning om olika områden under fantastikparaplyet. Detta tillsammans med bokcirkeln gör att vi äntligen har kommit igång med att aktivt arbeta med genrer som ofta varit eftersatta på biblioteken.

Referenser:

Card, O.S. (2001). *How to write science fiction & fantasy*. Cincinnati, Ohio: Writer's Digest.

Jag bor i Malmö – policy för ungas inflytande. http://malmo.se/download/18.3744cbfb13a77097d-8748fe/1383649107439/Policyforungasinflytande_sv.pdf

Ehrenberg, M. (red.) (2015). *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek: en rapport*. Halmstad: Region Halland.

ANNA FALK

Anna Falk arbetar som barn- och ungdomsbibliotekarie på Stadsbiblioteket i Malmö sedan många år. Hon är mycket intresserad av vad, hur och varför människor läser, liksom skälen till att de inte gör det. Att förmedla en läsoplevelse till någon kan vara det finaste och viktigaste som finns.

ATT TRÄFFA LÄSAREN I PEDAGOGEN: LÄSFRÄMJANDE FÖR VUXNA – ELLER VUXNA OCH BARN TILLSAMMANS?

Anna Falk, Malmö stadsbibliotek

Livslångt läsande

När forskningscirkeln startade i november 2015 hade jag en tidsbegränsad tjänst på Kultur Skåne som utvecklare av läsfrämjande arbete på folkbiblioteken. Målgrupper var både barn, unga och vuxna. I mitten av forskningscirkeln återgick jag till Stadsbiblioteket i Malmö och min tjänst inom enheten Barn & Unga. Där är målgruppen barn och ungdomar 0-16 år. Därmed inte sagt att vuxna inte berörs av det läsfrämjande arbete som utförs gentemot barn och ungdomar på ett folkbibliotek. Föräldrar, far- och morföräldrar, pedagoger inom förskola och skola liksom övriga ”barns vuxna” finns oftast med i sammanhanget när bibliotekspersonal främjar, stärker och förmedlar lust till läsning. Det är samma vuxna som brukar kallas ”läsande förebilder”.

Under de år som jag har arbetat med barn och ungdomar på bibliotek har jag förstås många gånger vänt mig till vuxna med tips och råd kring barns och ungas läsning. Men efter att under en tid ha ägnat mig åt läsfrämjande som ett särskilt område inom biblioteksutveckling tycker jag mig nu ha fått en mer vidgad syn där en i likhet med livslångt lärande skulle kunna tala om det livslånga läsandet. Det inbegriper vuxnas egen läsning som något i sig viktigt, men också som en faktor att ta hänsyn till i arbetet med att stärka barns och ungas läsning.

I forskningscirkeln har jag velat få en bild av vuxnas läsning genom några dokument och texter kring läsfrämjande verksamhet. Detta med särskilt fokus på vuxna som läsande förebilder.

Syftet med min aktion har sedan varit att undersöka vad som händer när en vänder sig till läsaren själv i den vuxne läsande förebilden och vad resultatet blir om en i ett bokprat kopplar motsvarande vuxenlitteratur till den barnlitteratur som presenteras. Min ingång har varit att vuxna kan behöva uppmuntras som egen läsare för att kunna vara förebilder när det gäller barns och ungas läsning.

Jag har tagit del av ett par rapporter och andra texter utifrån min frågeställning om vuxnas läsning. Det jag har fått fram ligger till grund för min aktion. I den har jag ensam eller tillsammans med kollegor genomfört sex bokprat för elever i årskurs tre, fyra och fem under april till maj 2016, där jag riktat mig även till pedagogerna med tips på böcker skrivna för vuxna. Jag har antecknat mina intryck från dessa tillfällen liksom reflektioner från de korta samtal jag haft med pedagoger och kollegor i direkt anslutning till varje bokprat. Tre av bokpratet och en avslutande intervju med mina kollegor spelade jag också in.

Läsfrämjande insatser – vuxna en eftersatt grupp

Insatser för barn och unga överväger absolut när det gäller läsfrämjande arbete på folkbibliotek i såväl ordinarie, daglig verksamhet som i olika projekt. Arbetet följer de övergripande målen i regeringspropositionen *Läsa för livet* från 2013 som förvisso berör alla människor, stora som små, men särskilt prioriterar läsförmåga och motivation till att läsa bland barn och unga. Den här prioriteringen kan säkert ibland upplevas som problematisk för vuxenförmedlare. I rapporten *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek* påpekas till exempel: ”Det kan finnas risk att ett – på alla sätt motiverat – fokus på barn och unga gör det svårare att få gehör för ett systematiskt arbete med vuxnas skönlitterära läsning” (Persson, 2015, s. 10). En av de få magisteruppsatser som behandlar läsfrämjande verksamhet för vuxna på bibliotek kommer fram till att ”vuxna betraktas som mer svåråtkomliga än barn då de sinsemellan uppvisar större heterogenitet och inte kommer gruppvis, vilket kräver andra arbetssätt” (Ljung, 2006, s. 68).

Att vuxna är en eftersatt grupp påpekas i flera rapporter. Kulturrådets *Handlingsprogram för läsfrämjande* lyfter fram vuxnas läsande som ett strategiskt utvecklingsområde. Behov finns av att utveckla verksamhet för vuxna står det, särskilt unga vuxna (Kulturrådet, 2014). Andra grupper vuxna som brukar föras fram är personer med funktionsnedsättningar, nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska.

Jonas Andersson (2015) skriver i kunskapsöversikten *Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området* att ”läsfrämjande med vuxna som huvudsaklig målgrupp framstår som ett jämförelsevis lågprioriterat område” (s. 13). I sammanhanget refererar han till en studie genomförd på uppdrag av British Library som visar att biblioteksverksamhet bygger på antaganden om att vuxna vet vad de vill läsa, har den kompetens som krävs för att hitta rätt böcker och att de föredrar att göra sina egna val utan bibliotekariers inblandning (Kinnell & Shepherd 1998, refererat i Andersson, 2015).

Ändå sker det naturligtvis en massa aktiviteter och insatser riktade till vuxna på biblioteken. Allt från lästips av personalen i muntlig och digital form, bokcirklar med olika teman, uppsökande verksamhet med högläsning för äldre och sommar- eller vinterboken till litteraturfestivaler och internationella författarscener. Fler exempel på detta finns i rapporten *Vi packar mängder med böcker, kanelgiffar, saft och kör ut*. En rapport om läsfrämjande insatser hos folkbiblioteken i sex län/regioner (Schmidt, 2015).

I en överblick över Kulturrådets bidragsgivning 2011-2015 återkommer vuxnas läsning som ett utvecklingsområde. Metodutveckling saknas, och som ett skäl för läs- och litteraturfrämjande insatser för vuxna framförs att ”de gynnar återväxten av läsare i egenskap av läsande förebilder” (Läs- och litteraturfrämjande – bidrag och utveckling, 2015, s. 15).

Vuxna läsande förebilder

”Ja, det är viktigt att ge barnen grundläggande bra läsvanor. Men hur gör man det? Visst ska man läsa högt för barn från det de är små, men viktigast av allt är faktiskt att vuxna läser själva. För barn gör som vuxna gör, inte som vuxna säger”
(Olsson, 2016).

”Alla är överens om läsandets stora betydelse, alla uppmanar till läsning, alla sjunger högläsningens lov. Många påtalar de vuxnas roll – vi måste vara en förebild och visa att vi själva läser”
(Von Baumgarten – Lindberg, 2016).

Journalisten Lotta Olsson och tidskriften Opsis Barnkulturs chefredaktör Marianne von Baumgarten-Lindberg är två av många röster i media som påtalar vuxnas roll i barns och ungdomars läsning. En annan är läsambassadören Anne-Marie Körling som i de sammanhang hon medverkar beskriver hur hon brukar gå omkring med en bok i fickan, eller sätta sig ner och läsa och därmed öppna upp för spontana frågor och samtal med barn och ungdomar. En sann läsande förebild alltså, som fått mig att ta fasta på just detta att som vuxen visa sig som en läsande människa.

Vilka är annars de vuxna läsande förebilderna? Föräldrar och andra vuxna i ungas närhet framhålls som de viktigaste (Andersson, 2015). Andra är lärare och idrottsledare. Riktigt kända personer förs fram som slagkraftiga läsande förebilder liksom företrädare från religion och politik. Och förhoppningsvis fungerar vi litteraturförmedlare på bibliotek också som läsande förebilder.

Aidan Chambers tillägnar vuxna ett eget kapitel i *Böcker omkring oss – om läsmiljö*. Grundläggande är att läsare skapar läsare. Chambers visar hur ”hjälparna”, företrädesvis lärare, kan hjälpa sig själva genom att lära känna sig själva, slå vakt om sin lästid och hålla sig uppdaterade. Han uppmanar också att ta hjälp av varandra (Chambers, 2011 (1991)).

Carina Fast vänder sig till föräldrar med sin bok *Läslust i hemmet. Så stödjer du ditt barns skriv- och läsutveckling*. Boken beskriver hur barns vägar in i skriftspråket kan se ut och innehåller många praktiska tips för att kunna verka som guide för barnets läslust. ”Det kanske viktigaste du kan göra för att bidra till den glädjen är att själv vara en god förebild för ditt barn” skriver Fast och fortsätter med att barn behöver se människor som läser tidningar, texter på datorn och skrattar högt åt något ur en bok (Fast, 2015, s. 13).

I de texter som jag har läst om vuxna läsande förebilder handlar det oftast om att vuxna ska visa sitt intresse för det barn och ungdomar läser, och mer sällan om läsning av vuxenböcker. Jag har funnit väldigt lite om att som till exempel lärare läsa för sin egen skull.

”Lärarnas egna erfarenheter av och intresse för litteratur och nöjesläsning har sannolikt stor betydelse för vilken vikt de tillskriver uppgiften att stimulera elevernas intresse för bokläsning på fritiden” skriver Annelis Jönsson och Bibi Eriksson i en läsvaneundersökning om lärarstudenters läsvanor. De konstaterar att lärarstudenterna läser för nöjes skull i samma utsträckning som ”folk gör mest”. (Eriksson & Jönsson, 2003, s. 23).

Kanske är det så att lärare inte läser så mycket som en kan tro. En undersökning som opinionsinstitutet Skop gjorde 2013 på uppdrag av *Lärarnas tidning* visade att var tredje yngre lärare läser som mest två skönlitterära böcker per år. Endast fyra av tio läser fler än sex böcker om året (Arevik, 2013). Och i både PIRLS och PISA anges som en av förklaringarna till nedåtgående läsförmåga att barn och unga inte har läsande förebilder omkring sig.

I den nationella satsningen *Läslyftet*, riktad till främst pedagoger, finns ett avsnitt om läsande förebilder i modulen *Stimulera läsinträsse*. Här skriver även Frances Hultgren om att visa sig som en läsande person: ”Grundläggande är att eleverna ser vuxna som läser och som kommunicerar sin läsning till eleverna och till varandra.” (Hultgren, 2015, s. 3).

Här bli min aktion ett försiktigt litet försök att främja just pedagoger som läsande förebild, någonsint nytt för mig i min roll som litteraturförmedlare.

Min aktion: Att träffa läsaren i pedagoger

Jag har valt att presentera vuxenböcker i anslutning till barnböcker under bokprat när barn besöker biblioteket med skolan. Jag har gjort det på avdelningen Balagan, den plats och verksamhet för 9-12

åringar på Stadsbiblioteket i Malmö som jag varit med att bygga upp, utveckla och arbeta med under ett par års tid. Grundstenarna är delaktighet, kreativitet och föränderlighet liksom berättelser och eget berättande som en väg in i läsning. Verksamheten fokuserar helt på barnen – vuxna kommer uttalat i andra hand och är så att säga välkomna på uppdrag av barn. Just därför kändes detta att nu rikta sig till den vuxne i ”barnsammanhang” särskilt utmanande.

Bokprat på Balagan är en del av en 30 minuter lång visning med efterföljande 30 minuter då eleverna får upptäcka avdelningen på egen hand, låna och få mer tips om de vill. Vi samlas i ”Ministeriet”, ett litet rum med många saccosäckar och kuddar. Alla sitter på golvet eller låga pallar, även vi i personalen. Efter en inledning där vi betonar att detta är barnens eget ställe, följer ett 20 minuter långt bokprat med högläsning, kortare och lite längre tips på ett par böcker, såväl skönlitteratur som fakta-böcker. Upplägget varierar, men gemensamt är en ambition att vara lyhörd för gruppen, att så att säga ha en plan men vara beredd på att ändra utifrån stämning, intressen och respons. Vi turas om att visa och berätta om böckerna som det faller sig. Som avslutning uppmanar vi eleverna att skriva och fylla på i barnens egna böcker; små häften med olika teman som ”Detta gör mig glad”, ”Äcklig mat” eller ”Gör inte det här”.

Till detta upplägg lade jag nu alltså till vuxenböcker, och att vända mig direkt till de vuxna. Min erfarenhet är att pedagogers delaktighet under bokprat kan se mycket olika ut, därför skulle detta bli mycket spännande. Frågan var också hur det skulle fungera utan att störa eller bryta av för mycket. Och framför allt; vad kunde det tillföra?

Om urvalet av böcker

Vid första tillfället styrde mina kollegors val av böcker till eleverna mina val av vuxenböcker. Av detta blev jag själv uppgigad och kände att jag redan hittade fram till en läsande förebild: mig själv. Nu fick jag chansen att plocka fram egna vuxenfavoriter, fundera över genrer och hur barn- respektive vuxenlitteratur förhåller sig till dem. Finns det lika roliga populärvetenskapliga böcker om expeditioner, spännande platser och äventyrsskildringar för vuxna såväl som för barn? Hur är det med dagböcker, en verklig storsäljare och storutlånad genre för mellanåldern: Vad finns när det gäller vuxenlitteratur? Påfallande många svenska spänningsförfattare skriver för både barn och vuxna – det var något att ta fasta på.

Det intressanta med det här urvalsförfarandet var att de val vi som barnbibliotekarier gör till barnen, nu var styrande för val av vuxenböcker. Och de val som mina kollegor gjorde, blev styrande för min förmedling.

Det som sedan har styrts är nyheter, popularitet, teman, innehåll, bredd över genrer och exempel på författare som skriver för både barn och vuxna. Tre av gångerna gjorde vi urvalet av barnböckerna tillsammans, sedan lade jag till vuxenböckerna.aktionen har genomförts på kort tid, så samma böcker har varit med men i olika kombinationer. I slutet av varje tillfälle här nedanför ger jag exempel på några av de barn- och vuxenböcker som var med just den gången.

Första tillfället: Går det att tipsa om vilka böcker som helst?

En vecka efter det att jag återgått till mitt arbete på Stadsbiblioteket genomförde jag tillsammans med två kollegor ett första bokprat för en klass i årskurs fyra. Detta var en lugn klass med många läsglada och intresserade elever. Pedagoger och elever verkade ha ett gott förhållande och det var på det hela taget en god stämning.

Vi kollegor har haft bokprat tillsammans förut, i olika utföranden. Vi hade egentligen inte lagt upp det här tillfället mer än i stora drag, och resonerade ungefär som att ”det här blir spännande, vi ser hur det går.” Bokpratet leddes av mina kollegor, och jag föll in i tipsandet av vuxenböckerna när jag tyckte att det passade.

Svårast var att komma igång att vända sig till lärarna med orden ”Jag tänkte ge några tips till er vuxna också ...”. Svårt var också att liksom ”ta plats”, utan att känna att barnens utrymme minskade. Jag hade till exempel den här gången inte riktigt mod att knyta an med tänkta *Bridget Jones. Mad about the Boy* när *Jakten på den perfekta luggen* presenterades. Däremot läste jag högt ur inledningen till *Kvinnan och apan*, eftersom jag tyckte att den passade ihop med *Pojken som levde med strutsar*.

Under bokpratet visade lärarna sitt intresse för både barntitlarna och vuxentitlarna och eleverna ställde många frågor om såväl *Astronauten som inte fick landa* som *Expeditionen. Min kärlekshistoria*. Polarexpeditionen med sina ouppklarade dödsfall fångade verkligen alla. Här kom vi in på att en är läsare hela livet, att det verkar som att både barn och vuxna är intresserade av samma saker och att samma teman kommer upp i fler olika böcker. När vi sedan var inne på deckare och spännande böcker, ledde samtalet in på barnens föräldrar. Detta på initiativ av en elev: ”Min mamma älskar Åsa Larsson, det är jättespännande deckare, hon har läst alla. Det finns många bra deckare för vuxna”.

Två elever ville låna *Marina*. Jag visste inte riktigt hur jag skulle ställa mig till det och försökte leda in på motsvarande spökiga böcker skrivna för mellanåldern. En elev tog *Stenänglarna* istället, men den andra var helt övertygad om att hen skulle ha boken och lånade den med sig hem. Jag funderade över om hen verkligen skulle gilla den med tanke på att den är rätt skrämmande på sina ställen och framförallt avancerad med sina vuxna resonemang. Kanske tyckte hen bara att den var konstig, tråkig, eller så blev det ett läsminne för livet.

Vi kollegor var efter detta första tillfälle överens om att det i stort sätt varit lyckat och positivt. Det kändes stimulerande, föll sig liksom naturligt och stämningen var avslappnad tyckte mina kollegor. Eftersom upplägget att blanda barn- och vuxenböcker utifrån teman, genrer och författare föll väl ut, beslöt vi att fortsätta med det.

Min reflektion från första tillfället var främst att en nog inte kan tipsa om vilka vuxenböcker som helst eftersom barnen kanske vill låna hem dem. Det var något som jag inte räknat med.

En annan reflektion var att visst nåddes den vuxne läsaren på något sätt, men känslan av att vi, barn och vuxna, delar en gemensam upplevelse – läsning hela livet – var ändå den stora behållningen. ”Det här kommer inte att tas ifrån mig, det här kan jag fortsätta med hela livet ut” filosoferade en kollega.

Barnböcker:

Jakten på den perfekta luggen av Petrus Dahlin

Pojken som levde med strutsar av Monika Zaak

Inmurade av Lena Ollmark

Stenänglar av Kristina Ohlsson

Astronauten som inte fick landa av Bea Uusma

Vuxenböcker:

Kvinnan och apan av Peter Hoeg

Marina av Carlos Ruiz Zafón

Expeditionen. Min kärlekshistoria av Bea Uusma

Andra tillfället: ”Jag kan också läsa dagböcker fast jag är gammal”

”Är det någon som brukar läsa Dagbok för alla mina fans? Det finns andra också, sprillans nya *Cassidy* och så *Pia Perssons handbok i överlevnad*”.

”Jag tänkte bara att jag skulle tipsa om att det finns dagböcker för vuxna också. Till exempel *Mad about the boy*. Här har Bridget Jones blivit väldigt vuxen, men skriver fortfarande dagbok. Och under Andra världskriget skrev Astrid Lindgren dagbok. Den är egentligen något som både barn och vuxna kan läsa”.

Jag och min kollega har bokprat för årskurs tre. Det är en klass med aktiva lärare som är med i samtalet genom skratt och kommenterar. När min kollega säger att ”anledningen till att vi tar upp lite vuxenböcker är att man ju läser hela livet, och om man gillar dagböcker kan man ju fortsätta med det”, riktar sig en av pedagogerna till sina elever med orden ”Ja, jag kan också läsa dagböcker fast jag är gammal”. Hen vänder sig sedan till sin lärarkollega och säger ”Och jag läser jättemycket, gör inte du det också?” och tackar därefter för boktipsen.

En stor del av tiden ägnar vi åt spännande böcker. Presentation av och högläsning ur Kristina Ohlsson *Zombiefeber* leder till prat om att barn men också många föräldrar tittar på zombieserier på tv. Jag tipsar om Susan Hills spökroman *Kvinnan i Svart*, vilken visar sig vara högintressant bland eleverna. ”Den är mest för vuxna, något att vänta på” föreslår jag, och funderar efteråt på om inte just det kan vara själva dragningskraften. Eller så är min kollegas kommentar ”Det här är för läskigt, Anna” avgörande. Några elever kopplar *Kvinnan i svart* till karaktären Svarta Madame och lärarna berättar att klassen är van vid skräckböcker.

Efter högläsning om jordens mest otursamma och tursammaste människa ur *Jordens rekordbok* avslutar vi med att först berätta om humorboken *Vår trädkoja med tretton våningar*, sedan visa bilder ur fotoboken *New treehouses of the World* och *Fairy tale Castles in the air*. Precis som väntat engagerade fenomenet trädkojor både stora och små.

Barnböcker:

Pia Perssons handbok i överlevnad av Charlotte Hage

Zombiefeber av Kristina Ohlsson

Bland äventyrare och våghalsar av Ulf Sindt

Jordens rekordbok av Jens Hansegård och Anders Nyberg

Vår trädkoja med 13 våningar av Andy Griffiths och Terry Danton

Vuxenböcker:

Bridget Jones. Mad about the boy av Helen Fielding

Krigsdagböcker 1939-1956 av Astrid Lindgren

Kvinnan i svart av Susan Hill

New treehouses of the World av Pete Nelson

Fairy tale Castles in the air av Philip Jodidio

Förberett för bokprat på Balagan med både barn- och vuxenböcker.
Foto: Anna Falk

Tredje tillfället: Ensam med dubbelt uppdrag

Att hitta en form för att naturligt vända sig till de vuxna var inte så lätt. Svårast, nästan omöjligt, var det att göra det på det bokprat som jag genomförde själv i en klass i årskurs fyra. Det blev förvirrande och lite konstlat för både mig, eleverna och de två pedagoger som var med. Jag tror att det berodde på att jag inte var i dialog med någon kollega, inte naturligt kunde knyta an till det som någon annan just berättat eller tipsat om. Det var enkelt att göra urvalet ensam, men mycket att hålla reda på i stunden och svårt att dra hela lasset själv. Därför fick det här tillfället mer fokus på barnböcker, med endast inflikade vuxentitlar. Som under det andra tillfället avslutade jag med böckerna om trädkojor, vilka roade och fascinerade samtliga i rummet.

Barnböcker:

Silvervinges hemlighet av Katarina Genar

Häxboken av Jan Kjaer

Slående fakta om hjärtat av Lena Sjöberg

Jordens mystiska platser av Jens Hansegård
och Anders Nyberg

Vuxenböcker:

Bli som folk av Stina Stoor

Luise Justine Mejer. En kärlekshistoria från 1700-

talets Tyskland av Astrid Lindgren

Atlas över avlägsna öar av Judith Schalansky

Fjärde tillfället: Pedagogens inställning avgörande

Bokpratet för en klass i årskurs fem blev ett väldigt speciellt tillfälle på grund av lärarna. De var arga när de kom och hälsade inte på oss. Vi förstod att någonting måste ha hänt på vägen till biblioteket. Barnen var engagerade, men fick inte chansen att vara med fullt ut på grund av den deltagande lärarens hyssjade och tillrättavisande. Detta utgjorde att hinder i boktipsandet och samtalet med barnen, men framförallt för mina försök att vända mig direkt till läraren. ”Du pratade ju för tomma öron” sade min kollega efteråt. Ändå sade läraren när vi avslutat att ”vad mysigt det här var”. Den här gången genomförde jag aktionen endast för att det var planerat.

Barnböcker:

Billie. Avgång 9:42 till nya livet av Sara Kaderfors

Vuxenböcker:

Hon som älskade honom av Sara Kaderfors

Femte och sjätte tillfället: En gemensam upplevelse för vuxna och barn

Aktionens två sista bokprat genomfördes i två klasser i årskurs tre. De liknade varandra på så sätt att barnen var vetgiriga och fulla av frågor och att lärarna bjöd in till kommunikation. Balansen mellan barn- och vuxenböcker och formen för framförandet hade nu också satt sig. En annan likhet var att fokus hamnade på spänningsböcker, det härliga med bokserier i flera delar, skildringar ur vardagen och en diskussion om vad som kan vara sant eller ha hänt på riktigt i en bok. Liksom vid aktionens första tillfälle samtalade vi om att en kan läsa hela livet, och precis som då redogjorde något barn om en förälder som läste deckare.

Jag berättade om ett par lättlästa spänningsböcker, som *Silvervinges hemlighet* och *Mysteriet i döda skogen*. Till dem knöt jag an Novellix-serien för vuxna, med till exempel böcker av Agatha Christie. Jag tog också tillfället i akt att tipsa om två favoriter i seriegenren; *Ariol – superhjälten* och *Berglins stora bok om kropp och hälsa*. De liknar varandra i både humor, situationer och sätt att teckna människor i djur- eller djurliknande gestalter. Trots att den ena är en barnbok och den andra skriven för vuxna.

Aktionen *Att träffa läsaren i pedagogen* har visat sig bli en annan än den jag trodde från början. Bortsett från fjärde tillfället har varje bokprat främst inneburit en situation av gemenskap barn och vuxna emellan med resultat att vi träffat läsaren i vuxna och barn tillsammans. Allra bäst har det varit när vi kopplat ihop teman och böcker som intresserat över åldersgränserna.

Barnböcker:

Mylingen (PAX) av Åsa Larsson och Ingela Korsell

Mysteriet på Hester Hill av Kristina Ohlsson

Kompisboken av Lin Hallberg

Mysteriet i döda skogen av Torsten Bengtsson

Ariol – superhjälten av Emmanuel Guibert

Vuxenböcker:

Till offer åt Molok av Åsa Larsson

Lotus Blues och Mios Blues av Kristina Ohlsson

Den blå pelargonen av Agatha Christie (Novellix)

Berglins stora bok om kropp och hälsa av Jan Berglin

Böcker om trädkojor fångar både vuxna och barn.

Foto: Anna Falk

Vad sade pedagogerna?

Direkt efter varje genomförd bokprat bad jag att få prata lite med pedagogerna. Jag förklarade varför jag tipsade om vuxenböcker, frågade hur det kändes och vad de tyckte om det hela.

Här är några reaktioner:

- ”Intressant och överraskande”
- ”Våra elever var generösa nog att lyssna på tips till oss vuxna”
- ”Inte konstigt alls, barnen är olika, en del läser mer vuxna böcker nu”
- ”Roligt att få tips inför sommarläsningen”
- ”Vi fick någonting tillsammans”
- ”En sak som vi missar tycker jag är högläsning”

Responserna har varit övervägande positiv. Pedagogerna verkade inte tycka att det hela var så märkvärdigt eller konstigt, utan mest trevligt. Jag har också passat på att höra mig för om hur de arbetar med läsning i skolan – något som jag aldrig tidigare fått tillfälle till vid ”vanliga” bokprat (se sista citatet).

”Vi har så mycket fackböcker att läsa just nu” sade en lärare. ”Jag läser mest på sommarlovet. Skönlitteratur hinner jag inte riktigt med.” Ett uttalande som väl kan sägas leda tillbaka till undersökningar om lärares läsvanor.

Sammanfattning: Förmedlaren och läsaren inom oss: Vad fann vi? Vad vann vi?

Mina kollegor var lite skeptiska innan aktionen startade, men med tiden alltmer entusiastiska. En utgångspunkt har varit att det är viktigt att inte ta fokus från barnen och faran i att det kan kännas konstruerat.

Här är några saker som vi har kommit fram till:

- En välvillig inställning hos pedagogen är en förutsättning.
- Det uppstår en större gemenskap i rummet än vanligt.
- Även vuxenböckerna ska vara sådana som barnen kan låna om de vill.
- Att barnen visat sig så intresserade av vuxenböckerna liksom gemenskapen var viktigare än detta att tipsa pedagogen.
- Flera av lärarna uppskattade det enkla i att få lästips, vilket är gott i sig.
- I och med ett vuxenfokus känns det som att lärarna är mer närvarande under bokpratet.
- Det finns en poäng i största allmänhet att uppmärksamma pedagogerna och mötas professioner emellan.
- Att tipsa om barn- och vuxenböcker ger en god presentation av biblioteket som helhet.
- Sist men inte minst: Vi förmedlar att ”Det finns lika fantastiska historier när du blir vuxen”.

Utveckling av det läsfrämjande arbetet: Hur går vi vidare?

Vi fortsätter under hösten. Då med övervägande barnlitteratur och ett par passande titlar för vuxna. Vi vill gärna vara två personal vid bokpratet och för att det ska bli mer dynamiskt är det bra om båda tipsar om såväl barn- som vuxenböcker. Efter sommarsemestrarna träffas vi och tipsar varandra om både barn- och vuxenböcker. Vi skriver ner någon mening från det vi har läst.aktionen har satt

fingret på att det är svårt att bedöma hur ett barn egentligen upplever en bok. Det är något som vi behöver diskutera.

Slutligen tror vi att det vore givande att ha bokprat tillsammans med vuxenkollegor. Vilken publik ska man ha? Ska det vara barnsammanhang? Vuxensammanhang? Eller kanske barn, föräldrar och andra "barns vuxna" tillsammans.

Referenser:

Andersson, Jonas (2015). *Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. I Kulturrådets skriftserie 2015:3. Stockholm: Kulturrådet.

Arevik, N. (2013, januari 16), *Yngre lärare läser sällan romaner*, Lärarnas tidning. <http://www.lararnasnyheter.se/lararnas-tidning/2013/01/16/yngre-larare-laser-sallan-romaner> (Hämtad 2016-06-21).

Baumgarten-Lindberg, M.von. (2016). *Läsande som förändrar*. Opsis Barnkultur, 2(4), 3.

Chambers, Aidan (2011). *Böcker inom och omkring oss*. Huddinge: X Publishing.

Eriksson, Bibi och Jönsson, Annelis (2003) *Lärostudierandes läsvanor – hur mycket och vad läser blivande lärare*. Malmö: Malmö Högskola. <https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/1284/utrapp403.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Fast, Carina (2015). *Läslust i hemmet. Så stödjer du ditt barns skriv- och läsutveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.

Hultgren, Frances (2015). *Att vara en läsande förebild*. Läslifyftet, Läs- & skrivportalen, Modul: Stimulera läsintresse, Del 4: Läsande förebilder https://lasochskrivportalen.skolverket.se/webcenter/larportal/api/document/path/laslyftet/Material/Moduler/3-Grundskola/007_stimulera-lasintresse/Del_04/4.%20Läsande%20förebilder.pdf (Hämtad 2016-06-21).

Kulturrådet (2014). *Handlingsprogram för läsfrämjande*. http://www.kulturradet.se/Documents/Läsfrämjande/handlingsprogram_lasframjande.pdf (Hämtad 2016-06-21).

Ljung, Erica (2006). *Läsfrämjande verksamhet för vuxna. En kvalitativ undersökning av bibliotekariers arbetsmetoder, litteraturförmedlande roll och kompetens*. Uppsala: Uppsala universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap. Magisteruppsats. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:213402/FULLTEXT01.pdf>

Läs- och litteraturfrämjande – bidrag och utveckling. (2015). I Kulturrådets skriftserie 2015:4. http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2015/las_litteraturframjande_webb.pdf (Hämtad 2016-06-21).

Läsa för livet: regeringens proposition 2013/2014:3. (2013). Stockholm. Riksdagens tryckeriexpedition.

Olsson, L. (2016, 23 april). *Varför ska barn läsa om inte vuxna läser?* Dagens Nyheter, s. 15.

Persson, Magnus (2015). *Litteraturförmedlingens villkor på svenska folkbibliotek*. I Ehrenberg, M. (Red), *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek*. Halmstad: Region Halland.

Schmidt, Catarina (2015). *Vi packar mängder med böcker, kanelgiffar, saft och kör ut*. En rapport om läsfrämjande insatser hos folkbiblioteken i sex län/regioner. Halland: Regionbibliotek Halland.

KARIN MORWING

Karin Morwing är vuxenbibliotekarie med skönlitteratur och särskilda tjänster som sina ansvarsområden. Interaktion och möten med bibliotekets besökare är det bästa med arbetet som bibliotekarie, att ge och få tips på den perfekta, ännu olästa boken. Själv läser hon helst en riktigt bra deckare.

FRIDA LINDQVIST

Frida Lindqvist är bibliotekarie med inriktning på vuxenverksamhet. Hon frossar gärna i skönlitteratur, framför allt samtida kvinnliga författare, men läser också en mycket bilderböcker och kapitelböcker för yngre barn. Hon älskar att prata om böcker och tycker att det läsfrämjande arbetet är en demokratifråga.

MALIN LARSSON

Malin Larsson är bibliotekarie med ansvar för bibliotekssystem och IT-frågor men med ett stort intresse för skönlitteratur. Hon har en viss förkärlek för fantasy, skräck och science fiction och riktigt bra ungdomsböcker. Som barn lusläste hon Trollkarlen från Oz och Tove Janssons muminböcker. Just Tove Jansson är fortfarande hennes favoritförfattare.

SPONTANA BOKSAMTAL:

OM ATT ARBETA LÄSFRÄMJANDE UNDER BEMANNAD TID PÅ ETT MERÖPPET BIBLIOTEK

Karin Morwing, Frida Lindqvist och Malin Larsson, Kävlinge bibliotek

Bibliotekarien pratar aldrig i egen sak. Bibliotekarien är en förmedlare av litteratur. Bibliotekarien är också, när den är bra, en person som utifrån folks önsknings kan analysera en personlighet, inte bara vad det finns som de behöver utan också vad de i övrigt kan tänkas vilja ha. Det finns något väldigt fint med det.

(Jessika Gedin i Fönstret, 2016)

Så säger Jessika Gedin i en intervju där hon jämför tv-programmet Babel med bibliotekariens roll som litteraturförmedlare. Att kunna ge rätt boktips till rätt person är bland det roligaste som finns när det går bra. Det är en komplicerad process som innefattar psykologi, litteraturkänedom samt social och verbal förmåga. Som litteraturförmedlare behöver man ha god förmåga att läsa av andra människor i kombination med en stor litteraturbank att ösa ur. Dessutom ska man vara kapabel att inspirera och entusiasmera besökaren och kunna föra fram varför en bok är värd att läsa för just precis den besökare som står framför en.

När biblioteken i Kävlinge kommun införde meröppet hösten 2012 var intentionen att ge bättre biblioteksservice till kommunens invånare. Det har de verkligen fått med tanke på att de kan utnyttja biblioteken på de båda huvudorterna Kävlinge och Löddeköpinge kl. 8-22 respektive kl. 7-20 varje dag. Det fanns också en ambition att göra något mer av den bemannade tiden som skulle skapa ett mervärde för den som valde att komma då jämfört med när biblioteket är meröppet. Detta har inte riktigt hunnit utvecklas. Med självbetjäningsautomaterna förväntas besökarna klara sig själva i så stor utsträckning som möjligt, även under bemannad tid. När automaterna infördes försvann ett av de naturliga tillfällena att samtala om litteratur. Innan biblioteken blev meröppna var traditionen att vi skulle låta besökarna komma till oss och inte tvärtom. I samband med övergången till meröppet har de som är angelägna om att vara i fred möjlighet att besöka biblioteket när det är obemannat. Därmed känns det plötsligt mer tillåtet att ta kontakt med de som väljer att komma på bemannad tid – de är förhoppningsvis mer intresserade av att få personlig service.

Mot denna bakgrund är vårt mål att höja kvalitén på den bemannade tiden i biblioteket. Syftet med vårt projekt är utforska och utvärdera olika sätt att samtala om litteratur med våra besökare och våra kollegor. Hur initierar vi läsfrämjande samtal med våra besökare? Hur och var samtalar vi om litteratur med våra besökare? Blir de spontana läsfrämjande samtalen annorlunda om vi uppmärksammar dem, och i så fall hur?

Metod

Eftersom all bibliotekspersonal har informationstjänstgöring och därmed också möter besökarna involverade vi hela personalstyrkan i projektet. Fokus för vårt projekt ligger på ett arbete som redan nu pågår men genom att tillsammans reflektera kring det kan personalen ge varandra tips, utveckla och erkänna det arbete som faktiskt sker dagligen. Vi har vid tre arbetsplatsträffar avsatt cirka en timme per gång till att informera om, utbyta idéer kring och diskutera det spontana läsfrämjande arbetet. Tillsammans med våra kollegor har vi uppmärksammat vad som hänt under den bemannade tiden i biblioteket och delgett varandra lyckade och mindre lyckade boksamtal muntligen och genom två enkäter. Diskussionerna som förts på arbetsplatsträffarna har vi spelat in.

Den första enkäten skulle besvaras genom en beskrivning av ett bra spontant läsfrämjande samtal och ett mindre bra, med frågorna: Var uppstod samtalet? Vem tog initiativ till samtalet? Vad hände? Vad tänkte jag? Vad kände jag? Vi fick svar från ungefär hälften av medarbetarna. Vi reviderade den andra enkäten för att förhoppningsvis få in fler svar och ville ha reflektioner kring endast ett samtal, som kunde ha varit antingen bra eller dåligt. Svarsfrekvensen blev ungefär densamma.

I diskussionerna har alla närvarande varit mycket delaktiga och engagerade. Vi har diskuterat frågor som: Hur initierar vi samtal? Har vi fördomar när vi pratar om böcker med besökarna? Kan vi ha kvalitativa samtal utan att ha läst boken i fråga? Vad vet vi om bemötande?

I genomgången av vårt insamlade material framträdde några centrala teman. Dessa utgör grunden för den fortsatta analysen och dispositionen av vår text. Det första är bibliotekspersonalens läsning och vi resonerar kring varför det är viktigt att uppmärksamma det läsfrämjande arbetet vi gör varje dag och hur vi spontant samtalar om litteratur. Textens andra tema handlar om hur vi tar kontakt med våra besökare och uppmuntrar till samtal om litteratur. Därefter går vi närmare in på själva mötet mellan personal och besökare. Det sista temat rör personalens prestationsångest. Avslutningsvis sammanfattar vi våra reflektioner och idéer, och blickar framåt.

Bibliotekspersonalens läsning

Det är lätt att förminska vikten av det dagliga läsfrämjande arbetet i biblioteket. Med vårt projekt vill vi lyfta fram och påminna oss själva om hur viktigt det arbetet faktiskt är! Att kunna läsa och skriva är en förutsättning för att aktivt kunna delta i det demokratiska samhället, vilket bland annat framkommer i rapporten *Läsandet bär demokratin* (Lundgren & Kallenberg, 2013). Visst är det roligt och avkopplande att läsa litteratur, men läsningen ökar också läsarens kunskap och erfarenhet, får hen att se saker ur olika perspektiv och bli medveten om ”att det finns många möjligheter, många sanningar och inga färdiga svar” (Langer, 2005, s. 21). Biblioteken i Kävlinge arbetar redan aktivt läsfrämjande mot barn, men barn behöver också läsande förebilder (ref till Annas text)! Det finns ett nära samband mellan föräldrars och barns läsvanor – föräldrarnas läsbeteende påverkar även barnens läslust och läsförståelse (Lundgren & Kallenberg, 2013).

En förutsättning för att kunna föra goda boksamtal med bibliotekets besökare är att personalen själv har kunskap om och intresse för litteratur och läsning. Men förväntas man läsa skönlitteratur om man arbetar på folkbibliotek? Förväntas vi ha kännedom om och kunna bokitipsa i alla genrer? I våra diskussioner har vi varit överens om att det är viktigt att vi speglar våra besökare och läser samma genrer som de. En läsare av steampunk som kommer till biblioteket men inte hittar någon bibliotekarie att prata med eller få tips av besöker troligtvis inte biblioteket igen (Ehrenberg, 2015). ”Om man är

intresserad av litteratur följer man med i litteraturutgivningen” sa en kollega under våra samtal – förväntas vi verkligen göra det? Eftersom vi så klart inte har läst majoriteten av bibliotekets böcker har vi flera olika strategier att komma runt det, bland annat att titta på omslagen, läsa recensioner eller prata om böcker som en kollega har tipsat oss om tidigare. Boktips skiljer sig dessutom från rena referensfrågor då vi inte kan förlita oss på bibliotekssystemet och ämnesord eller en viss avskild hylla utan får använda våra egen litterära minnesbank. En kollega tycker inte att det är några problem att prata om böcker hen inte har läst och tipsar om att läsa texten på bokens baksida: ”Jag läser ju snabbt på baksidan och gör om, typ. Street magic! Folk tittar på vad du har i händerna. Jag håller upp boken för då ser de inte att du läser, funkar bättre på barn eftersom de är korta.” En del av personalen känner sig bekväm med att göra så, men långt ifrån alla, och vi är ändå överens om att spontana boksamtal oftast blir bäst när man pratar om en bok man har läst.

Vid flera tillfällen under projektets gång har vi och våra kollegor återkommit till att en förutsättning för att lyckas med ett spontant boksamtal är ingående kunskap i genren eller boken vi tipsar om. För att bli en bra litteraturförmedlare krävs god litteraturkännedom som inte bara rör sig på ett ytligt plan, vilket i sin tur kräver att vi läser skönlitteratur (Ullström, 2005). Varför är inte betald lästid för bibliotekarier en självklarhet? I dagsläget är det enbart barnbibliotekarierna som har lästid på folkbiblioteken i Kävlinge kommun men en effekt av projektet är att vi har börjat undersöka om det går att införa en lästimme i veckan för all personal som har informationspass. En timme ersätter inte all den tid vi läser på fritiden men blir ett erkännande att vårt läsande och arbete är värdefullt och uppskattas. Eftersom vi har olika intressen och ansvarsområden kan vi utnyttja varandras olika kompetenser och be varandra om hjälp, men vi tror också att vi måste tona ner kraven på oss själva.

Att inleda spontana boksamtal

En stor fråga har varit hur samtalen kommer till. Ska vi som personal bjuda in, och hur gör vi i så fall? Hur gör vi oss tillgängliga för besökarna så att de inte tror att de stör? Biblioteket i Kävlinge ligger i en gammal, stor och vacker lokal, förlagt på andra våningen, där informationsdisken är placerad långt från entrén. I Löddeköpinge ligger biblioteket i ett köpcentrum, där det är lätt att slinka in, och informationsdisken är placerad närmare entrén och självbetjäningautomaten. Inget av biblioteken har någon skylt vid informationsdisken. Det har framkommit i diskussionerna att dessa fysiska skillnader också kan påverka hur samtalen initieras. Vårt att nämna är också att vi alltid dubbelbemannar informationspassen.

Under vårt första gemensamma möte med personalen diskuterade vi hur samtal uppkommer. Vi pratade om vikten av att ha namnskylt på sig, att det syns att vi är bibliotekspersonal och är tillgängliga för frågor. I rapporten *Bemötande på bibliotek* (2008) av Karin Sundström skriver hon att om besökaren vet namnet på personalen är det tre gånger så stor chans att besökaren kommer tillbaka. Det har också kommit upp jämförelser med hur det fungerar i butiker, där de visserligen vill sälja något, men som ändå kan användas som inspiration – eller som avskräckande exempel. Vi var överens om att det är jobbigt med personal som är för angelägna om att sälja, men att det ändå är positivt att känna sig sedd och uppmärksamrad om att hjälp finns om det behövs. Ett förslag var att man kunde säga: ”Säg till om du vill ha hjälp!” för att göra just detta tydligt.

Var ber man om hjälp? När man är i en matvaruaffär och handlar är det lättast att fråga någon om hjälp på mejeriavdelningen, om frågan rör mjölk. På samma sätt kan det vara på biblioteket. Gäller frågan en deckare är det nog lättare att fråga en person som rör sig bland dessa böcker. Vi kontrade dock med

situationen på till exempel Systembolaget, som har specifika informationspunkter där man kan gå och fråga om hjälp. Vi kom i alla fall fram till att vi ville undersöka vad som händer om vi förändrar vårt eget beteende när vi har informationspass. I början av det första passet (vi har två per dag) är det mest administrativt arbete att göra: vi återlämnar böcker, vi ankomstregistrerar tidskrifter, vi administrerar reservationer och fjärrlån, vi svarar på mejl. Allt detta sker bakom informationsdisken, och de första timmarna brukar vi vilja få detta åtgärdat så fort som möjligt. I praktiken innebär det att båda i personalen står bakom varsin dator, ofta med stora boktravar framför sig. Vi insåg när vi belyste situationen att den inte är inbjudande för våra besökare, särskilt inte för de som vill ha boktips. Därför kom vi fram till att vi skulle dela på oss – en arbetar med det administrativa i informationsdisken, den andra är ute bland hyllorna och exempelvis sätter upp böcker. Efter cirka en timme skulle vi byta uppdelning. Uppdelningen innebär att det administrativa arbetet tar lite längre tid men vi hinner ändå med det under dagen.

Detta försök genomfördes och utvärderades genom den andra och reviderade enkäten och muntligen på den sista arbetsplatsträffen. Det visade sig att personalen på det ena biblioteket inte hade hunnit med att prova något nytt eftersom det har varit stor personalomsättning på senaste tiden. Även på det andra biblioteket har det varit mycket vikarier vilket gjort att det varit svårt i vissa fall att genomföra försöket. En hel del hade ändå testat. En reflektion var att det kunde vara svårt att dela upp sig första timmen, för att det då var extra mycket praktiska frågor från besökare och via telefon.

Genom enkäterna kommer intressant material fram om samtal som förts just bland hyllorna. Det verkar lättare både för personal och för besökare att få till samtal där. Dels har personalen kunnat fråga besökare som ser förvirrade ut om de letar efter något särskilt, dels kan samtal om läsning ha påbörjats genom spontana kommentarer. Samtalen har ofta rört just den avdelning som mötet skett på. Samtalen har också blivit längre än om de försiggått i informationsdisken. Det är lättare att spinna vidare på ett samtal när man befinner sig bland materialet, samt när personalen inte ser ut att vara upptagen av något annat vid datorn. Det verkar också lättare för besökarna att ställa små frågor till oss när de fångar oss i farten, frågor som de nog inte kommit fram till informationsdisken för att ställa, till exempel "finns några sagoböcker som är bra om man gillar bilar?" Detta bekräftas också av Sundström: "De flesta drar sig ändå för att fråga personalen, och särskilt om sådana 'mjuka' saker som lästips!" (2008, s. 36) En kollega har i samband med projektet bestämt sig för att möta blicken på alla som kommer in. Det har också visat sig att det verkar lättare att fortsätta ett samtal bland hyllorna om man redan innan etablerat kontakt genom att möta blicken eller säga hej.

Det har påpekats att man kan känna sig läst vid informationsdisken vid en uppdelning. Tanken var att minst en skulle vara ute bland hyllorna, men båda två kan också vara det. På båda biblioteken finns ringklockor som kan användas om man vill ha hjälp och det inte finns personal i informationsdisken. Vi har försökt tydliggöra ringklockorna, för att göra det lättare för personalen att flytta sig ut på golvet. Som en effekt av diskussionerna på arbetsplats- träffarna har vi gjort skyltar som vi placerat ut bland böckerna med texter som "Vill du prata böcker? Fråga personalen!" "Vill du ha boktips? Fråga personalen!" "Hittar du inte din bok? Fråga personalen!" Vi har även tillverkat knappar att fästa på kläderna utöver namnskylden med texten "Fråga mig!"

Mötet

De spontana boksamtal som känts extra bra bland personalen har varit sådana där personal och besökare klickat och bland annat haft samma humor och samma litteratursmak. Att mötet blir mindre bra

Foto: Frida Lindkvist

kan bero på att personkemin mellan besökare och bibliotekspersonal inte fungerar, att besökaren har ont om tid, men också på att bibliotekspersonalen har en dålig dag eller är djupt försunken i någon administrativ uppgift och därmed blir avbruten av någon som till exempel vill ha ett boktips. Där får vi vara självkritiska: "Att ge service till kunderna är målet för verksamheten, inte ett hinder som står i vägen för det 'riktiga' biblioteksarbetet" (Sundström, 2008, s. 82). En kollega gav oss en observation: "När man kommer till biblioteket och möts av två personer som står bakom disken och ser allvarliga och strängt upptagna ut. En borde ju åtminstone titta sig omkring." Att låta det läsfrämjande arbetet få ta tid är viktigt, även om det har kommit upp exempel på tillfällen då det kan vara svårt att avsluta ett samtal med en besökare när man som personal märker att det inte går att komma längre i frågan.

Vem som tipsar är också viktigt. På ett litet bibliotek lär sig en del stambesökare vilka i personalen som matchar deras läslust bäst och vice versa. Speciellt för unga människor är det viktigt att den som ger boktipsen är någon som inger förtroende, enligt Ullström (2005). Vi har också pratat mycket om att våga vara personlig, och ärligt säga vad man själv gillar och inte gillar. Hur man är som person spelar också in – extroverta personer bemöter på ett sätt, och introverta på ett annat (Sundström, 2008). Att vi är olika gynnar våra besökare, som sinsemellan har vitt skilda personligheter.

Vi har lite ytligt berört frågan om hur våra fördomar spelar in när vi ger boktips. Det är lätt att falla i fällor baserade på kön, ålder, etnicitet och så vidare. Därför är det bra att ställa öppna frågor när vi diskuterar litteratur som handlar om exempelvis intressen och tidigare läsupplevelser (Ullström, 2005). Vanliga fördomar är bland annat att det är kvinnor som läser romance och män som läser om andra världskriget och biografier. Vi har lyft upp många exempel ur vardagen som motsäger dessa fördomar.

I undersökningar om bemötande har det framkommit att besökare ofta lägger större vikt vid själva relationen och kommunikationen än informationen jämfört med personalen (Sundström, 2008). Kanske betyder det att vi kan minska prestationsångesten kring exakt vad vi ger för boktips och fokusera mer på att få till ett bra möte? I vår personalgrupp är det bara någon enstaka person som har gått på utbildningar i bemötande. Det kan kanske ibland räcka att vi som läsande personer lyfter fram ett par titlar ur bibliotekets ganska svåröverblickbara samling och inte behöver känna att vi måste göra ett fullödigt boksamtal varje gång (Sundström, 2008).

Flera kollegor har vittnat om att de verkligen uppmuntrat besökarna till att fråga om boktips, och betonat att "det är det roligaste jag vet". Efter diskussion kom vi fram till att det kanske var ännu bättre att säga "det är det roligaste vi vet!" Det har kommit positiv respons från besökarna på detta, både under själva samtalen och efteråt. En av de vanligaste frågorna vi får är om titlar som är utlånade, som besökarna vill ha hjälp med att reservera. Är det en genre som personalen inte känner sig bekväm med, är det lätt att avsluta samtalet när reservationen är lagd. Efter våra diskussioner verkar det som att fler vågar sig på en följdfråga om besökaren vill ha hjälp med att hitta något annat att låna med sig hem redan idag. Något annat som kommit upp är att vissa av oss ber besökarna om deras tips, speciellt om man känner till varandras läsning sedan innan. Detta brukar uppskattas av båda parter och leda till givande samtal.

Prestationsångest

"När jag inte kan hitta något bra till besökarna blir jag rädd att de ska tycka att jag är en dålig bibliotekarie ... eller få ett dåligt intryck av biblioteket. Samtidigt är ju läsovilliga skolbarn en ganska svår grupp att jobba med ...". Arbetsgruppen består av ambitiösa personer som verkligen vill göra sitt bästa i förhållande till besökarna. Vid flera tillfällen i våra diskussioner, och även i enkäterna, kommer vi

in på olika former av prestationsångest eller skam. ”När vi känner oss missnöjda med vår insats på arbetet /.../ så reagerar vi ofta med skam. Bemötande av kunder på biblioteket innebär naturligtvis regelbundet situationer som kan röra upp just skamkänslor av mildare eller allvarligare art” (Sundström, 2008, s. 52-53). I vår arbetsgrupp kommer denna känsla ofta upp i samband med de spontana boksamtalen med barn eller deras föräldrar, när vi verkligen känner att det är nu eller aldrig det gäller, för att få barnet att gilla läsning. Dels kan det vara svårt att få kontakt med barnet, när en drivande förälder är med, dels kan det vara svårt när kompetensen kring barn- och ungdomslitteratur brister: ”Sedan kan man också hamna i att man tipsar om sådana barnböcker som man läste när man själv var liten. Man vill ju ha lite nytt så att man inte blir tanten på bibblan med stentavlorna.”

Ett tips som framkom var att lyfta fram ett större antal böcker, och säga till barnet: ”Låna hem allihop och läs lite i dem. Gillar du ingen av dem är det bara att lämna tillbaka!” På så sätt behöver vi inte bokprata om varje bok och barnets biblioteksångest kanske också minskar lite på det sättet (Sundström, 2008). Vi kan också tipsa om andra läsformer, som exempelvis ljudböcker. Går det att minska sin prestationsångest genom att tänka att det kanske såddes ett läsfrö hos barnet, även om hen inte lånade någon bok? Ett annat sätt att ge god service och minska känslan av misslyckande är att ta hjälp av en eller flera kollegor som kan målgruppen eller genren bättre. Finns inte någon sådan person tillgänglig i biblioteket (det finns till exempel bara två barnbibliotekarier i kommunen) kan vi ringa eller ta frågan och be att få återkomma. ”Men om föräldrarna är jätteseriösa och man bara känner, sumpar jag det här är det kört, och att det är klockrent för barnbibliotekarien, då måste man kunna be hen om hjälp.” I diskussionerna kom vi också fram till att det kan vara lättare om kollegan, som inte fått den direkta frågan, under tiden spånar och söker för att sedan bidra med ett fylligare svar om det skulle behövas. Om vi dessutom brainstormar tillsammans med besökaren så är chansen till en lyckad utgång riktigt bra. Vi uppmuntrar alltså varandra att samarbeta och be om hjälp!

Skammen har även dykt upp i mötet med vuxna besökare. Det har bland annat kunnat handla om fall där besökare fått oss att känna att vi inte är tillräckligt litteraturkunniga, men också åt andra hållet, där vi inte vågat tipsa om ”smal” litteratur, eftersom det kan verka elitistisk. Vanligast är nog att känna sig otillräcklig för att man inte kan en viss genre, eller tipsar om en bok man inte har läst. En kollega upplevde dock det motsatta – att det är extra smärtsamt när man tipsar om en bok man älskar, men inte lyckas förmedla den på rätt sätt.

Över lag i dessa diskussioner kom vi ändå fram till att det är bra att ventilera känslan av misslyckande, att inse att det kanske inte bara var jag som var orsak till att det inte kändes så bra, och att ett samtal kan ha varit bra även om besökaren inte fick med sig någon bok hem. Prestationsångesten skulle också kunna minska om vi känner oss tryggare med att ha spontana boksamtal, vilket vi kan träna på genom att ha regelbundna boktipsartillfällen kollegor emellan, och genom att få tid till att bygga upp vår litterära minnesbank – det vill säga ha lästid. Vi har väldigt höga ambitioner och sätter stor press på oss själva. Vi behöver nog tona ner kraven på oss själva och vänja oss vid att kunna prata om böcker och genrer mer generellt. ”Utgångsläget är inte att vi är dåliga, utgångsläget är att vi är bra, men vi vill bli ännu bättre.”

Avslutande reflektioner

Har de spontana läsfrämjande samtalen blivit annorlunda? Personalen vittnar om att de har påverkats av att diskutera och reflektera över det dagliga arbetet och dela med sig av tips. Det har lett till att fler tar initiativ till samtal och till ett större antal samtal som dessutom har blivit längre och av annan

karaktär. Arbets sättet och hur vi rör oss i biblioteket har förändrats. Personalen upplever att det är roligare att ha informationstjänstgöring när man bjuder in till och fokuserar på läsfrämjande samtal. En trevlig bieffekt är att intresset för att prata om det vi läser privat har blivit större, exempelvis på fikarasterna, och vi har börjat med personalbokcirklar. Det är svårt att säga hur projektet har påverkat bibliotekets besökare men förmodligen ger personal som känner sig tryggare och har roligare på arbetet bättre service!

Om det hade funnits tid och möjlighet att läsa de texter som lästs i forskningscirkeln tillsammans med kollegorna i personalgruppen hade effekten kanske blivit ännu större. Som det är nu har vi som har varit direkt delaktiga i projektet fått en djupare kunskap och ett större engagemang i det läsfrämjande arbetet, som vi gärna hade delat med våra kollegor.

Vi kommer att införa regelbundna tillfällen på arbetsplatsträffarna för boktips personalen emellan. Vi har även lagt fram ett förslag på lästid som vi hoppas ska införas. Vissa saker kan dock vara svåra att ta beslut om eftersom vi för närvarande har en tillförordnad chef. Hur stort fokus arbetet med skönlitteratur ska få är en ledningsfråga (Ehrenberg, 2015) och därför är det svårt att sja om hur framtiden blir. Dessutom är det upp till var och en i bibliotekspersonalen att förvalta insikterna från våra samtal i det dagliga arbetet.

Vi ville med detta projekt återigen sätta det läsfrämjande arbetet i fokus genom att bjuda in till och skapa möjligheter till samtal om litteratur. Det tycker vi att vi har gjort, men det är en kontinuerlig process som inte får avstanna!

Referenser:

Ehrenberg, M. (2015). *Bibliotekariers läsning*. I Ehrenberg, M. (Red.),

Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek: en rapport (ss. 29-43). Halmstad: Region Halland.

Langer, J.A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.

Lundgren, T. & Kallenberg, L. (2013). *Läsandet bär demokratin: Om folkrörelsens läsfrämjande erfarenheter och arbetsformer. En rapport från Arbetsgruppen för ett läslyft i Sverige*.

Röshammar, M. (2016, 15 februari). *Läxfri läsning*. Fönstret. Hämtad från <http://fonstret.se/>

Sundström, K. (2008).

Bemötande på bibliotek: både service management och solidaritet. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

LISBETH FÄVREMARK

Lisbeth Fävremark arbetar på Bua bibliotek i Varbergs kommun. Hon tycker om att arbeta utåtriktat, att träffa människor och ha spontana boksamtal vilket ofta uppstår på mindre bibliotek.

LILLEMOR ÅKERMAN

Lillemor Åkerman arbetar på Varbergs stadsbibliotek i kulturhuset Komedianten. Hon tycker om sina omväxlande arbetsuppgifter, alltifrån bokinköp till läsfrämjande och evenemang, t.ex. författarbesök.

Båda två hoppas på att kunna fortsätta arbetet med nyanlända och Möten med poesi i någon form. Överhuvudtaget hoppas Lisbeth och Lillemor på att ge poesin ett större utrymme i biblioteksarbetet framöver. Som ett led i detta kommer Lillemor delta i metodkursen LISA – Lyrik I Skönlitterärt Arbete med start i september 2016 och hon hoppas, att tillsammans med Lisbeth, omsätta nyförvärvade insikter i nya, spännande projekt.

MÖTEN MED POESI

Lisbeth Fävremark, Bua bibliotek och
Lillemor Åkerman, Varbergs stadsbibliotek

Ni gör så mycket för oss – vi får så många ord.

(Nouha, deltagare i Möten med poesi)

Inledning

Hösten 2015 fick Varbergs bibliotek via Regionbibliotek Halland en inbjudan att delta i en forsknings-cirkel vid Högskolan i Malmö. Då Varbergs bibliotek under senare år aktivt satsat på att utveckla det läsfrämjande arbetet gentemot både barn, unga och vuxna, kändes det självklart att Varbergs bibliotek skulle tacka ja. En förutsättning för att kunna vidareutveckla läsfrämjande aktiviteter är just att ta del av andras insatser, utvärdera egna tidigare insatser och utveckla nya metoder, gärna i samarbete med forskarvärlden.

Att arbeta läsfrämjande är en viktig del av bibliotekens arbete. När det gäller vuxna har fokus dock under flera år snarare legat på information än litteratur och det läsfrämjande arbetet har blivit satt på undantag. Sedan en tid tillbaka går det dock att se ett ökat intresse för litteraturen och för läsfrämjande, även gentemot vuxna. I Halland är detta tydligt genom att det litterära landskapet ses som ett eget utvecklingsområde i Hallands kulturplan 2014-2016. Även i Hallands kulturplan för 2017-2020, som nu är ute på remiss, sätter man fokus på litteratur och läsfrämjande. Regionbibliotek Halland ska ”inleda utveckling av metoder för att främja dels samtal om litteratur, dels möten mellan författare och läsare, mellan kritiker och läsare, bibliotekarier och läsare, och mellan läsarna själva”. Där framgår också att det har tagits fram en läsfrämjandeplan för Halland och genom den har det skapats en god grund för fortsatt arbete med språk- och läsfrämjande.

Vi har tillsammans genom åren genomfört ett flertal läsfrämjande insatser, både punktinsatser och längre projekt, riktade mot vuxna. Lillemor deltog 2013-2014 i VISA-utbildningen (*Vidareutbildning i skönlitterärt arbete*) anordnad av regionbiblioteken i Göteborg, Halland och Stockholm. I utbildningen ingick att utföra ett eller flera läsfrämjandeprojekt. Lillemor genomförde, tillsammans med Lisbeth, ett delprojekt kallat *All världens språk!* Utgångspunkten var det faktum att en majoritet av de böcker som översätts till svenska har engelska som originalspråk. Böcker översatta från andra språk kan vara svåra att hitta. Genom *All världens språk!* ville vi hjälpa våra läsare att hitta fram till böcker översatta till svenska från andra språk än engelska, samtidigt som vi själva fick ökade kunskaper. Ett annat delprojekt som vi hade tänkt genomföra var en bokcirkel för personer med annat modersmål än svenska, med arbetsnamnet *Vi möts genom språken*. Planen var att använda böcker på lättläst svenska. Av tidsskäl kom vi aldrig att genomföra denna idé, men tanken har vi burit med oss sedan dess. Under det senaste året har Varbergs kommun tagit emot en stor andel flyktingar och behovet av nya sätt att arbeta läsfrämjande gentemot nyanlända har ökat markant.

Även den nya Bibliotekslagen sätter fokus på denna grups intressen och behov. Redan i den gamla Bibliotekslagens 8:e paragraf framhölls att folk- och skolbibliotek skulle ägna uppmärksamhet åt invandrare och andra minoriteter bland annat genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov. I den nya Bibliotekslagen har detta ansvar förtydligats och utvidgats till hela det allmänna biblioteksväsendet. I 5§ fastslås att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på de nationella minoritetsspråken, på andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och på lättläst svenska.

Så vi fann all anledning att spinna vidare på våra tankar kring en bokcirkel för nyanlända när vi skulle planera en aktion inom forskningscirkelns ram. Av olika skäl kom vi dock att överge vår idé om att använda lättlästa böcker.

Vår rapport om Varbergs läsfrämjandeaktion *Möten med poesi* är fortsatt disponerad på följande sätt. Inledningsvis ger vi en bakgrund till vårt projekts inriktning, dess syfte och metod. Därefter följer ett avsnitt om själva aktionen, både om förberedelserna inför och om hur själva aktionen kom att utformas i praktiken. Avslutningsvis diskuterar vi resultatet av vårt utforskande arbete.

Bakgrund till Möten med poesi

Under våren 2016 deltog Varbergs kommun för tredje året i rad i ett läsprojekt som kallas *Hela Halland läser*. Projektet är ett samarbete mellan Hallandsposten/Hallands Nyheter, Regionbiblioteket och kommunbiblioteken i Halland. Denna gång hade vi inriktning lyrik och den författare vi läste var Ingela Strandberg. *Hela Halland läser – lyrik* ökade vårt intresse för att arbeta mer aktivt med lyrikgenren. Så lyrikinriktningen på *Hela Halland läser*, i kombination med att Varbergs bibliotek var delarrangör av Hallandsuttagningen i Poetry slam under våren, inspirerade oss till att använda poesi även i andra läsfrämjande aktiviteter. I diskussioner kring hur detta arbete skulle kunna se ut formulerade vi ett antal frågor:

- Hur kommer det sig att lyrikgenren lockar så få personer?
- Varför har lyriken en undanskymd plats i vårt bibliotek?
- Vilken kunskap har vi själva om lyrik?
- Hur kan vi använda lyrik i våra läsfrämjande insatser?

Vi tyckte att alla frågorna var intressanta men då tidsutrymmet för denna aktion var begränsat bestämde vi oss för att fokusera på sista frågan.

Vi listade även ett antal aktiviteter där poesi i dag redan används eller skulle kunna användas:

- *Hela Halland läser*
- *Poetry slam*
- *våra språkcaféer*
- *läsecirkel för nyanlända*
- ”*Möten med litteraturen*” – ett projekt riktat till människor med demensdiagnoser

Eftersom vi tidigare hade diskuterat att starta cirkel för nyanlända beslutade vi oss för att fokusera på denna grupp och använda svensk poesi i stället för lättlästa böcker som vi först var inne på. Vi bestämde oss för namnet *Möten med poesi*. Dels kan man tolka det rent konkret som ”möten fyllda med poesi”, men också som en möjlighet för nyanlända att få möta svensk poesi. Under *Hela Halland*

läser – lyrik och även under Poetry slam såg vi att det fanns ett intresse för poesi bland flera av våra nyanlända. Två killar från Syrien deltog dessutom i delfinalen av Poetry slam i Varberg, varav en gick vidare till Hallandsfinalen.

Aktionen *Möten med poesi* kan förstås ses som läsfrämjande i allmänhet, men vi menar att det nog också handlar om ett annorlunda sätt för nyanlända att närma sig det svenska språket. Det kan också ses som ett inslag i kommunens integrationsarbete. Varbergs biblioteks utbud av medier bygger på de grundläggande principer som uttrycks i *UNESCOs Folkbiblioteksmanifest 1994, Bibliotekslagen* (SFS 2013:801) samt *Biblioteksplanen för Varbergs bibliotek* (2014-05-21). Medieutbudet styrs även av Varbergs kommuns *Vision 2025* i vilken de två vägledande orden är hållbarhet och delaktighet. Hållbarhet innebär att vi ska tillgodose dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov socialt, ekonomiskt och ekologiskt. Delaktighet innebär ett öppet klimat och ett inkluderande förhållningssätt som kännetecknas av mångfald, inflytande och omtanke. Dessa principer har varit vägledande i arbetet med vår aktion.

Syftet med vår aktion *Möten med poesi* var att, utifrån vårt uppdrag att arbeta inkluderande, undersöka om poesi kan användas som läsfrämjande för nyanlända, om det kan vara ett sätt för nyanlända att närma sig det svenska språket och i så fall hur detta skulle kunna ske rent praktiskt. I forskning fann vi goda argument för att använda just poesi i ett läsfrämjande och språkutvecklande arbete med nyanlända. Lars Wolf har i boken *Till dig en blå tussilago* (1997) sammanställt en lång rad argument för att man i skolan ska ge plats i undervisningen för lyrik. Då Wolf hade svårt att finna argument i svenska läromedel och handböcker vände han sig till den engelskspråkiga litteraturen. Han menar att skillnaden mellan de olika skolsystemen är försumbar och att de argument han fann även kan gälla för den svenska skolan. På samma sätt menar vi att de argument Wolf för fram visserligen gäller elever i den vanliga skolan men även kan användas som argument för att använda poesi i läsfrämjande och språkutvecklande arbete med nyanlända. Nedan listas några av de argument som vi fann stödande för vårt projekt:

- *Lyrik upplevs som något roligt och trevligt och ökar därmed intresset för att läsa.*
- *Muntlig framställning är ett viktigt inslag i en lyriklektion.*
- *Litterär uppfattningsförmåga är också något som övas i samband med lyrik.*
- *Lyrik spelar, på ett annat sätt än prosan, en avgörande roll vad gäller att främja språkutvecklingen. Lyrik kan spela en viktig roll när det gäller att ge näring åt elevernas känsloliv.*
- *Lyrik kan spela en viktig roll när det gäller att vidga elevernas erfarenheter.*
- *Lyriken tar fram det fantasifulla, sensibla och emotionella i språket. (Wolf, 1997)*

Stöd för användning av poesi i mötet med nyanlända har vi också hittat hos poesiforskaren Niklas Schiöler. I en artikel i ICA-kuriren 24/2016 intervjuas Schiöler med anledning av den nya diktantologin *Svensk poesi*, för vilken han, tillsammans med Daniel Möller, är redaktör. Niklas Schiölers beskriver där poesins unika kraft.

Poesin har en unik förmåga att låta oss träda in i en annan människas språk och värld, menar Niklas Schiöler. Det är en existentiell och demokratisk nödvändighet att försöka förstå det som ligger bortom ens egen horisont. Poesi är "människoträning", vilket betyder att man inte måste förstå allt på en gång.

Vår aktion utvecklades med stöd av de andra deltagarna i forskningscirkeln och vår handledare Lotta Bergman. Träffarna har fungerat som en bra plattform för reflektion, dit vi har kunnat återvända med de tankar som utvecklats under cirkelns gång och även kunnat diskutera de olika steg vi tog för att vår aktion skulle komma att utformas på det sätt den gjorde. Till hjälp att arbeta fram och utvärdera

vår aktion har vi även använt de texter vi läste i forskningscirkeln och de loggböcker vi förde under samma period. I våra loggböcker förde vi kontinuerligt anteckningar om det vi hade läst, om det som diskuterades på träffarna i Malmö och om de nya idéer dessa träffar gav upphov till. Vi hade också stor nytta av de anteckningar vår kollega Kajsa förde då hon satt med som observatör under aktionens tre träffar. Vi samtalade även med andra personer, som utan att vara direkt involverade i träffarna, kunde bistå med kunskap om bland annat det arabiska språket. Det material i form av observationer, loggböcker och informella samtal som samlades in under arbetets gång utgör underlag för den fortsatta beskrivningen och analysen.

Aktionen Möten med poesi

Träffarna

På ett tidigt stadium bestämde vi oss för att låta vår aktion *Möten med poesi* bestå av tre träffar à cirka 60 minuter under april månad. Vi lade träffarna i anslutning till det språkcafé som sedan en längre tid tillbaka arrangeras på stadsbiblioteket varje torsdag. Många av kommunens nyanlända bor på asylboenden långt utanför Varberg och kommunikationerna är begränsade. Våra språkcaféer är dock välbesökta och vår förhoppning var att där kunna hitta deltagare. Vår målgrupp var i första hand personer som ännu inte fått uppehållstillstånd och därför inte har tillgång till SFI-undervisning. Vi satte ett maxantal på åtta personer och bestämde oss för att i möjligaste mån ha personer med samma modersmål, med tanken att deltagarna då skulle kunna hjälpa varandra med förståelsen. Vi valde arabiska då detta är den största språkgruppen bland våra nyanlända.

Folder

Vi sammanställde en folder med information om *Möten med poesi*. Den valde vi att göra enkel och kortfattad. Samtidigt var det viktigt att foldern var tydlig och att det framgick att Möten med poesi var en del av en forskningscirkel. Med hjälp av vår arabisktalande praktikant Abdullah, som studerat biblioteksvetenskap i Syrien, översatte vi även foldern till arabiska.

Framsida av folder för Möten med poesi, med svensk respektive arabisk text.

Urval av dikter

Vi var mycket ambitiösa när vi började leta material till träffarna. Det skulle vara svensk lyrik, erkända författare och gärna någon dikt översatt till arabiska för att kunna finna parallelltexter. Tomas Tranströmer översatt till arabiska fjärrlånade vi men insåg genast att det var meningslöst då vi inte ens kunde avgöra vilka dikter det var som ingick i den arabiska samlingen. Vi plockade fram Gunnar Ekelöf, Edith Södergran, Bruno K. Öijer, Lina Ekdahl m.fl. Vid genomläsning förstod vi att vi måste tänka om. Vi insåg att flera av de dikter vi hade valt ut var för svåra och inte tillräckligt konkreta för att vi skulle kunna använda dom. I stället började vi söka efter enkla, allmänmänniskliga dikter där känslan och igenkänningen var det bärande såsom kärlek och vänskap, en god måltid, en vacker dag. Eftersom vi inte kunde veta exakt vilka som skulle ingå i gruppen och om de alls förstod svenska måste det vara mycket enkelt, kunna kännas igen med hjälp av bilder och för känslans skull kompletteras med musik. På så vis föll valet på författare som Britt G. Hallqvist, Evert Taube, Gustaf Fröding, Alice Tegnér och även folkvisor.

Vi fann även några diktsamlingar skrivna med parallelltexter på svenska och arabiska av nysvenskar som varit i Sverige ett antal år. Från en av dem valde vi ut en dikt till vår folder men även där fick vi backa. Ord kan vara olika laddade på olika språk med tanke på kultur och annat. Efter att ha stämt av med en av språkcaféets besökare, Irene, som varit bosatt i Kuwait under många år och som talar arabiska, fick vi rådet att byta då dikten kunde uppfattas som tvetydig och ha en erotisk underton.

Deltagare

En vecka innan första träffen presenterade vi *Möten med poesi* på ett språkcafé, först på svenska, sedan lät vi Abdullah förklara på arabiska. Intresset var ljumt, många såg frågande ut och endast en person anmälde sig. För oss var det svårt att veta om informationen egentligen nådde fram. Vi bad Abdullah berätta om *Möten med poesi* på sitt boende. Vi tog även hjälp av våra kollegor för att sprida information om aktionen, bland annat kollegan Mia som inom sin tjänst arbetar med integration av våra nyanlända och därigenom besöker asylboenden runt om i kommunen. Andra kollegor hjälpte oss att sprida information om *Möten med poesi* i olika sammanhang.

Resultat

Första träffen

Inför första träffen var det få anmälda och när det var dags att börja hade endast en person dykt upp. Då vi hade lagt *Möten med poesi* i anslutning till vårt språkcafé gick vi dit och plötsligt hade vi en grupp på tolv personer, två kvinnor och tio män i olika åldrar. Vi hade satt en gräns på åtta personer men då alla fick plats runt bordet lät vi det bero. De flesta i gruppen hade arabiska som modersmål. Några kunde lite svenska, vissa kunde även lite engelska, men långt ifrån alla. Det blev en något kaotisk inledning på första träffen. Dels på grund av gruppens storlek, men också för att vi satte igång utan att ha försäkrats oss om att alla verkligen visste vad det handlade om. Vi bjöd deltagarna att ta för sig av fiket och började ta oss an dikterna. Vår observatör Kajsa fick påminna oss om att vi borde presentera oss. Då vi båda två inledningsvis blev ganska nervösa missade vi även att låta deltagarna presentera sig.

Vi hade valt fem dikter. De tre vi hann med under en timmes tid var *Vem kan segla förutan vind*, *Blåsippan ute i backarna står* och *I natt drömde jag om havet*. Vi hade laddat upp med lexikon, Google translate, tryckt upp blad med texter och passande bilder. Vi försökte hålla oss till det upplägg vi

hade bestämt oss för, vilket var att först skulle någon av oss läsa dikten, sedan skulle vi diskutera den tillsammans och avslutningsvis skulle någon eller några av deltagarna få läsa. De två kvinnorna i gruppen, Nouha och Fatima, talade bra engelska och kunde hjälpa oss att tolka till arabiska när det behövdes, vilket var ofta. Deras språkkunskaper var verkligen till stor hjälp. En förhoppning vi hade under planeringsstadiet var just att deltagare med ett gemensamt modersmål skulle kunna hjälpa varandra. När det gäller kvinnornas roll fångade Kajsa det med dessa ord: *Redan från början är de två kvinnorna (kan engelska) mer aktiva än männen. Många förstår inte och kvinnorna översätter till arabiska.*

Det var en utmaning att få alla att känna sig delaktiga. Kvinnorna tog som sagt stor plats medan flera av de yngre killarna var tystlåtna. Vid några tillfällen lyckades vi skapa lite mer jämvikt. Kajsa skriver: *Lillemor frågar om någon vill läsa dikten och en av killarna som tidigare varit tyst vill gärna läsa. Det går bra och alla applåderar när han läst klart.*

Denna uppmuntrande inställning var tydlig från start och bidrog till att skapa en god stämning.

Vi tror att upptryckta bilder hjälpte deltagarna att förstå dikternas budskap även om de inte förstod varje enskilt ord. Med vissa av dikterna kan det nog ha varit tvärtom, att deltagarna förstod orden men kanske inte hela diktens innebörd. Lexikon och Google translate behövde vi aldrig använda, Nouha och Fatima gjorde jobbet bättre. Fatima läste avslutningsvis en egen dikt på arabiska om Syrien, som hon sedan översatte till engelska för vår skull. Denna dikt uppskattades mycket av alla i gruppen och gav en extra dimension. Språkkunskaperna skiftade som vi tidigare nämnt stort mellan deltagarna och för vissa var det nog svårt att hänga med. När det kom en dikt på arabiska hände det något med gruppen, vilket Kajsa fångade med följande ord: *En del nickar och ser väldigt intresserade ut. Några (runt fem personer) verkar inte förstå alls. De ställer inga frågor och tittar med "tomma blickar". När någonting översätts till arabiska "vaknar de till" och är med! Så det har med språket att göra. Om man inte förstår är det inte intressant att lyssna. En kvinna läser en dikt (som hon har skrivit) om Syrien på arabiska. NU ser man att alla förstår, inga "tomma blickar" längre. Sedan översätter hon dikten till engelska.*

Vi hade förberett en spellista i Spotify och hade tänkt låta deltagarna lyssna till inspelningar av *Vem kan segla förutan vind* och *Blåsippan ute i backarna står* men vi valde att avstå. Samtalet hade bra dynamik och vi var oroliga att det skulle stanna av om vi blandade in en musikuppspelning. Gruppens storlek gjorde också att vi fick omprioritera under samtalets gång. Efteråt bestämde vi oss för att inleda nästa tillfälle med att spela de två sångerna.

Vi tycker att första tillfället gick bra utifrån omständigheterna. Dels var gruppen lite större än vad vi hade tänkt oss, dels hade vi aldrig tidigare arbetat med en grupp med så begränsade kunskaper i svenska och nog inte riktigt förstått den utmaning det innebär. Troligen förstod inte heller alla i gruppen vad träffen gick ut på, utan hade mer hamnat där av en tillfällighet.

Deltagarna vid första träffen.

Foto: Kajsa Åberg

Andra träffen

Inför andra träffen var vi tvungna att byta lokal, vilket vi informerade om på slutet av första träffen. När vi skulle börja hade ingen deltagare dykt upp. Vi blev villrädiga och tänkte att deltagarna kanske inte hade uppfattat att vi skulle vara i en annan lokal. Eftersom språkcaféet var på gång gick vi dit och lyckade få ihop en grupp på sex personer, några som var med första gången och några nya. Vi bestämde oss för att vara kvar i språkcaféets lokal. Av de nya var två kvinnor från Albanien och en man från Iran. Vår idé om att bara ha arabisktalande i gruppen föll därmed. Vi fick också lägga om schemat utifrån detta faktum. Några av de dikter vi hade valt var översatta från arabiska till svenska och vi hade tänkt läsa dikterna på båda språken. Ljudnivån i lokalen bidrog också till att förutsättningarna blev mycket olika jämfört med första träffen.

Vi började med en repetition av *Vem kan segla förutan vind*. Mahmoud från Syrien fick läsa och vi diskuterade vad dikten handlade om, vilket ledde till att deltagarna efter en stund förstod poängen – mycket kan man göra, men inte skiljas från vännen sin utan att fälla tårar. Vi hade tänkt lyssna på en tonsättning av dikten, men detta var inte genomförbart på grund av ljudnivån i lokalen. Därefter tog vi två verser från Britt G. Hallqvists *Våren har mycket att göra*. Vi inledde med att förklara att detta var en dikt om vårens arbete. En av kvinnorna läste och sedan pratade vi om dikten, som vi kompletterat med bilder. Ibland hjälpte bilderna, ibland inte. Vi hade till exempel illustrerat slaka segel med en bild av en segelbåt med just slaka segel, men för deltagarna blev det ändå otydligt vad bilden stod för. Med hjälp av ett svenskt-arabiskt lexikon löste vi detta.

Vi fortsatte med *Min älskling du är som en ros* och berättade kort om Evert Taube och att det är en dikt om evig kärlek. Även här hade vi kompletterat med bilder och några av orden översatta till arabiska, till

exempel; älskling, vän, underbar, evig, kärlek. Orden var klippta och klistrade från Google translate och vi hade jämfört dem med hur orden såg ut i ett lexikon. Det var ett svårare arbete än man kan tro. Beroende på vilket teckensnitt man använder ser de arabiska orden mycket olika ut när man kopierar från Google translate. Vi använde Arial och enligt deltagarna såg det riktigt ut. Även här hade vi tänkt bjuda på en inspelning, med Sven-Bertil Taube, vilket vi dock lät bli, återigen på grund av ljudnivån. Det var lite synd, för vi ville gärna testa om en inspelning kan underlätta förståelsen och visa på diktens musikaliska dimension.

Vår andra träff blev lite av en besvikelse. Vi hade nog varit ganska övertygade om att de flesta skulle komma tillbaka till träff två. När de inte gjorde det undrade vi förstas om det berodde på missförstånd eller om första träffen inte var så lyckad som vi själva upplevde den. Detta fick oss att ännu mer inse hur viktigt det är med tydlig information och att man måste förvissa sig om att alla förstår. Helt förkastlig var andra träffen dock inte. Vi fick delvis testa vårt förändrade koncept och lite mer se vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra. Det var till exempel en fördel att ha bärande ord på arabiska som komplement till bilderna, eftersom bilder kan tolkas på olika sätt. Vi stannade kvar och pratade med tre av deltagarna när vår träff var slut, vilket i sig var mycket positivt. Kajsas observation hjälpte oss också att se på andra träffen med lite mer förlåtande ögon: *Det är lite rörigt och ljudvolymen i lokalen är hög. Men det är lättsamt, avslappnat och stämningen är mycket god!*

Tredje träffen

Den här gången reserverade vi redan i förväg ett bord lite avsides i språkcaféets lokal. Vi hoppades att några tidigare deltagare i poesiträffarna skulle komma på utsatt tid kl. 14.30. Vi kunde i så fall komma igång innan själva språkcaféet började kl. 15.00. När fem personer kommit, stängde vi om oss och bad en kollega agera dörrvakt utanför. Som ett resultat av otydlig information till kollegan släpptes allt fler in och vår grupp utökades successivt till elva och senare femton personer, sittande och stående runt bordet. För att återknyta till föregående träff inledde vi med en inspelning av *Min älskling du är som en ros* sjungen av Sven-Bertil Taube. Det fungerade bra även om någon som inte varit där förra gången visade med minspel och gester att han tyckte att sångaren tog i lite väl mycket ibland. Eller kanske han bara tyckte att det var medryckande?

Vi hann med tre dikter och inledde med *Känsla* av Tahwid Almosawi ur systerarna Almosawis diktsamling *Ny värld i snö* (2002) som vi hade med i foldern. *Känsla* handlar om det blå havets lugnande, drömlika inverkan på betraktaren. Nästa dikt av Sabri Yousef, *Min själ är resande segel*, ur *Min själ är resande segel: dikter* (1998), spinner vidare på havsmotivet. Dessa diktsamlingar är skrivna med parallelltext på svenska och arabiska. Vi inledde med den svenska texten och sedan läste flera av våra besökare på arabiska för oss. En man från Irak läste med stor inlevelse och Nouha förklarade för oss att den irakiska dialekten av arabiska är mer melodios än den syriska som hon talar. Kanske blev det något av en uppvisning av vem som läste bäst och vackrast på arabiska, det kändes nästan så.

Nouha uttryckte att hon tycker att en del svenska ord är så vackra att säga, bland annat ordet själ. Sedan uttalade hon ordet på sitt språk och förklarade att ordet har dubbla betydelser, vilket i sig blev ett språksamtal. Slutligen tog vi oss an *Stjärnorna* av Edith Södergran med en parallelltext på engelska som Nouha förtydligade till arabiska. Vi hade även med bilder och enstaka bärande ord på arabiska.

När natten kommer
står jag på trappan och lyssnar,
stjärnorna svärma i trädgården
och jag står ute i mörkret.
Hör, en stjärna föll med en klang!
Gå icke ut i gräset med bara fötter;
min trädgård är full av skärvor.

I samband med att vi läste den här dikten kom vi att prata om det svenska sje-ljudet som Nouha tyckte var svårt, både hur det ska sägas och hur det ska stavas. I *Stjärnorna* fann vi två sje-ljud, dels stjärna och skärvor. I dikten *Känsla* fann vi något liknande så vi fick till ytterligare ett språksamtal. När träffen var slut sa Nouha: ”Ni gör så mycket för oss – vi får så många ord”.

Kajsas roll som observatör och hennes iakttagelser

Vår kollega Kajsa satt som tidigare nämnts med som observatör under alla tre träffarna. Hon deltog inte alls i samtalet. Kajsa hjälpte också till att fotografera under våra träffar. Vid den första träffen satt hon med hela tiden och gjorde omfattande anteckningar. Under de andra två träffarna, då vi höll till i språkcaféets lokal, blev det rörigare. Det blev svårare för Kajsa att hålla sig till observatörsrollen då lokalen efterhand fylldes med personer som inte deltog i vår träff och som kom fram och var nyfikna på vad vi höll på med. Hon fick i stället, för att skapa lite lugn och ro kring vårt bord, ägna sig åt dem som kom för att vara med på språkcaféet. Att ha med Kajsa som observatör fungerade trots allt mycket bra och hennes dokumentation hjälpte oss att utvärdera, i synnerhet första tillfället. Det är svårt att vara samtalsledare i en större grupp och samtidigt försöka se hur alla i gruppen reagerar. Det blir lätt att man har fokus på de mer aktiva och glömmet dem som är mer försiktiga. Detta blev tydligt vid första tillfället där de båda kvinnorna tog stor plats i gruppen, medan flera av de yngre männen i alla fall delvis hade svårt att hänga med. Det gäller att vara observant så att alla får känna sig delaktiga.

Kajsas observationer hjälpte oss också att se hur våra hjälpmedel fungerade. Våra blad med bilder och bärande ord på arabiska var användbara: Kvinna 1: ”Vind is wind men what is segla”? ”AHA” (förstår när hon ser bilden, och översätter då till arabiska). ”Like the bird can't fly without wings?” Ja just det! Alla nickar.

Obs! Bra med bilder och att fokusera på enstaka ord. Och skillnader mellan språken när det gäller ord/glosor.

Bra att ta in sådant som ”man känner igen” i samtalen, ABBA, musik, känslor, färger.

Som illustration till *Blåsippan ute i backarna står* hade Lisbeth tagit med om inte blåa sippor så vita. Det ledde till både igenkänning och lite förvirring, men kanske är det inte alltid så viktigt att det blir helt rätt!

Nu presenterar Lisbeth och Lillemor en ny dikt, *Blåsippan*, förklarar att det är en barnsång som handlar om våren. Man visar en bukett med vitsippor och förklarar att visan handlar om dessa blommor, fast blå. ”AHA, den har vi i vårt land”, säger kvinna 2, ”Det är en jasinblomma”, hon översätter till arabiska och alla nickar igenkännande. ”Jaha den ser vi överallt nu här i Sverige”. Lisbeth säger att det

är en annan blomma, *Skilla*, och att blåsippan är fridlyst. Men vi förklarar inte skillnaden på dessa blommor utan låter det vara.

Att låta Fatima läsa sin egen dikt om Syrien bidrog till ett fint avslut på första träffen. Kajsas reflektioner: *Ett bra avslut. De flesta verkar vara intresserade av att komma nästa vecka. Tydligt att det behövs någon som kan vara med och översätta från svenska till arabiska. Få hjälp att förklara på arabiska hur upplägget är. Möjligen hade det varit enklare om vi varit färre personer. Kan tänka mig att det behövs ett antal träffar för att komma igång med samtalen och för att förstå konceptet.*

Diskussion

Tack vare vårt deltagande i forskningscirkel har vi genomfört en aktion som troligtvis annars inte skulle ha blivit av. Vi har dels fått möjlighet att sätta vårt läsfrämjande arbete i ett större sammanhang, där vi har kunnat diskutera vilka riktlinjer som finns för vårt arbete, till exempel Bibliotekslagen och viktiga styrdokument. Dels har vi fått möjlighet att ta del av relevant forskning och lyfta oss själva över den läsfrämjanderam vi vanligtvis befinner oss inom. Vi kom att arbeta med en för oss ny målgrupp, nyanlända och en genre, poesi, som vi tidigare bara arbetat med i begränsad omfattning.

Möten med poesi blev en kort men intensiv aktion. Totalt under träffarna deltog ett trettiotal personer, några av deltagarna var med alla tre gångerna, några endast en eller två gånger. De flesta var arabisktalande från Syrien men vi hade också några personer med persiska, kurdiska och albanska som modersmål. Tre tillfällen är i minsta laget för att dra några långtgående slutsatser, men vi upplevde att deltagarna tyckte att *Möten med poesi* var givande och att det gav dem både nya ord och en stunds trevlig samvaro. Aktionen är ett exempel på att poesi kan vara användbart i bibliotekens arbete med nyanlända. Det korta formatet och det faktum att många dikter innehåller universella känslor visar på poesins användbarhet i detta sammanhang. Från vår ståndpunkt sett var det givande och lärorikt och vi tycker att aktionen kan ses som framgångsrik även utifrån en integrationsaspekt. Deltagarna fick möjlighet att närma sig den svenska poesin, om än i tämligen begränsad omfattning. *Möten med poesi* resulterade också i reella möten mellan oss bibliotekarier och några nyanlända, där vi kom att samtala även om andra saker än poesi. Dessutom lärde vi oss själva mycket vilket kan vara användbart framöver i liknade aktioner. Det finns dock ett antal frågor som tål att diskuteras.

Inledningsvis hade vi vissa problem att hitta deltagare, trots att vi tog hjälp av en kollega som arbetar nära de nyanlända och vår praktikant Abdullah. Allra bäst fungerade det när vi kunde rikta en personlig inbjudan, vilket vi testade inför tredje träffen, där tid och plats tydligt framgick. Vi pratade om att ett samarbete med SFI skulle kunna vara bra. Samtidigt ville vi gärna nå dem som ännu inte börjat på SFI för att kunna erbjuda även dem en språkaktivitet. Ett annat alternativ som vi diskuterade var att vi skulle kunna åka ut till något av kommunens asylboenden för att ha *Möten med poesi* där. En annan viktig fråga är hur man får lagom många deltagare. Vid tredje träffen blev allt fler nyfikna och anslöt efterhand, vilket bidrog till att både vi och deltagarna blev okoncentrerade.

Av olika anledningar fick vi byta lokal inför andra träffen vilket ställde till det. Både på så vis att det blev svårare för deltagarna att hålla reda på var vi höll till och att förutsättningarna i den lokal vi var i under andra och tredje träffen inte var de bästa. Det fick oss att inse att valet av lokal är viktigt, att tydlig information är A och O. Deltagarna behöver veta vad som ska hända, var, när och hur.

Vi har lärt oss att det tar tid att välja dikter och fundera över hur man kan arbeta med varje enskild dikt. Vi provade olika typer av dikter. Det var både musiktexter, barnpoesi och dikter på svenska och

dikter med parallelltexter på svenska och arabiska. Att spela upp tonsatta dikter fungerade väldigt bra och det ska vi använda oss av i större utsträckning om vi fortsätter med *Möten med poesi*. Det är också viktigt att låta deltagarna presentera sig vid varje tillfälle, vilket vi inledningsvis missade. Då blir det lättare att se till att alla verkligen har en chans att komma till tals och vara delaktiga. Något annat vi lärde oss var att flexibilitet är ett honnörsord i arbetet med nyanlända. Man måste våga släppa på prestige och låta tillfället och deltagarnas olika erfarenheter styra.

Som deltagare i en forskningscirkel är det viktigt att man under projektets gång kontinuerligt uppdaterar sina kollegor om arbetet i cirkeln och vad den syftar till. Detta för att kollegerna ska få ta del av det vi lär oss och för att de i sin tur ska kunna bistå oss med kunskap och idéer. Så här i efterhand kan vi se att vi har brustit när det gäller att informera våra arbetskamrater. Därför kommer vi under en arbetsplatsträff till hösten berätta om arbetet i cirkeln och om vår aktion *Möten med poesi*.

Efter det andra tillfället, som vi inte var helt nöjda med, ställde vi oss frågan om biblioteken verkligen ska arbeta läsfrämjande och språkutvecklande med nyanlända. Nu när vår aktion är avslutad så tycker vi att vi kan svara ja på den frågan. Biblioteken både kan och bör arbeta med nyanlända. Dels för att det faktiskt ingår i vårt uppdrag men också för att bibliotek är en bra plattform för möten mellan människor. Vi menar också att vår aktion stärker de argument som Wolf (1997) tar upp för användningen av just poesi. Våra träffar upplevdes som trevliga och deltagarna gavs möjlighet till samtal om både form och innehåll i de valda dikterna. Vidare uttryckte deltagarna att deras språk och kunskaper utvecklades genom samtalen. Under våra träffar har vi vid flera tillfällen observerat tecken på lyrikens förmåga att lyfta fram det fantasifulla, sensibla och emotionella i språket (Wolf, 1997, s.).

Judith Langer definierar i sin bok *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse* ordet föreställningsvärld som ”den värld av förståelse som en person besitter vid en given tidpunkt” (2005, s. 23). Förhoppningsvis har läsfrämjandeaktionen *Möten med poesi* lett till en djupare förståelse hos deltagarna, kanske både av sig själva och av det nya samhälle de lever i. Vi hoppas också att våra samtal bidragit till att vidga deras föreställningsvärldar och till att de känner sig välkomna in det svenska samhället.

Möten med poesi blev ett bra komplement till våra språkcaféer, i synnerhet för dem som ännu inte har tillgång till SFI. Längtan efter att lära sig svenska är stor och för dem med mycket begränsade kunskaper i svenska kan enklare poesi vara en väg in i språket. Även för oss själva har forskningscirkeln och aktionen betytt mycket. Den har gett oss nytt mod och vår egen föreställningsvärld har vidgats under projektets gång. Vi har fått en annan förståelse för hur människor på flykt har det. *Möten med poesi* har också betytt mycket för vår egen inställning till lyrik och genren känns inte längre lika främmande. Vår förhoppning är att till hösten fortsätta med *Möten med poesi* i någon form och vi har även börjat fundera på ett större poesiprojekt längre fram.

Referenser:

Biblioteksplanen för Varbergs bibliotek.

Ekman, Oscar (2016) *Nu blomstrar det för poesin*. ICA-kuriren, 24, 50-51.

Langer, Judith A. (2005) *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse*. Lund: Daidalos.

Ny värld i snö: dikter av de fyra systrarna Doaa, Rusli, Tawhid och Zahra Almosawi.

(2002) Wolf, Lars (1997) *Till dig en blå tussilago: Att läsa och skriva lyrik i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Yousef, Sabri (1998) *Min själ är resande segel: dikter*.

[http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/03/BIBLIOTEKENS INTERNATIONELLA-MANIFEST-WEBB-UTSKRIFT.pdf](http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/03/BIBLIOTEKENS_INTERNATIONELLA-MANIFEST-WEBB-UTSKRIFT.pdf) (20160611).

<http://www.regionhalland.se/PageFiles/69834/hallands-kulturplan-2014-2016.pdf> (20160611).

<http://www.regionhalland.se/PageFiles/6195/remiss-hallands-kulturplan-2017-2020.pdf> (20160611).

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801 (20160611).

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan/main.htm?tos=GR>

<http://www.varberg.se/kommunpolitik/visionvarberg2025.4.e6cd67914102d1013071a.html> (20160611).

MIA DIMBLAD

Mia Dimblad arbetar som bibliotekarie på Hässleholms bibliotek med skönlitteratur och programverksamhet. Tidigare var hon på Malmö stadsbibliotek där hon bland annat byggde upp och ansvarade för ungdomsavdelningen Ungt forum, Ufo. Hon var också delaktig i planeringen och uppstart av mötesplatsen/biblioteket Garaget i Malmö och har arrangerat ett flertal skrivarläger för ungdomar tillsammans med olika samarbetspartners.

CATRIN AF MALMBORG

Catrin Af Malmberg är bibliotekarie på Hässleholms bibliotek. Hennes huvudsakliga uppgifter är inköp av facklitteratur och social verksamhet som mångspråk, språkcafeer, boken kommer mot äldre, visningar, läsfrämjande och bemötande. Hon tycker om att se biblioteket som en mötesplats för alla i samhället, och arbetar gärna för att miljön i biblioteket ska kännas både personlig och välkomnande. Biblioteken kan göra skillnad för nyanlända i Sverige.

LÄSGLÄDJE:

NYANLÄNDA FÖRÄLDRAR MÖTER SVENSKA BARNBÖCKER

Mia Dimblad och Catrin Af Malmborg, Hässleholms bibliotek

Inledning och bakgrund

Det kom en fråga till Hässleholm Kulturhus och stadsbiblioteket från Hässlehem, det kommunala bostadsbolaget här i staden. De hade tröttnat på att ensidigt sponsra idrott och insett att kultur och bibliotekets läsfrämjande verksamhet kunde gagna deras boende på längre sikt. De kunde tänka sig att köpa in egna sagostunder och sponsra kulturella aktiviteter som kunde komma deras boende till godo.

När erbjudandet kom från Region Skåne att delta i en forskningscirkel på Malmö Högskola såg vi möjligheten att tillsammans med Hässlehem testa en ny form av läsfrämjande verksamhet. Vi ville göra något utanför vår bekvämlighetszon och vårt dagliga arbete på biblioteket. Bokcirklar i sig är inget nytt för biblioteket, men vi ville utforska och prova med en sådan tillsammans med nyanlända föräldrar med annat modersmål än svenska. Det visade sig snart att Hässlehem ville skjuta på vårt samarbete, men vi ville inte släppa vår idé utan valde att gå vidare i egen regi, nu när vi hade stöd av vårt deltagande i forskningscirkeln.

Idag har Hässleholms stadsbibliotek, som många andra bibliotek, Språkcafé för vuxna nyanlända och andra som vill använda och förbättra sin svenska tillsammans med frivilliga svenskar. Våra sker i samarbete med SFI, Svenska för invandrare och Röda Korset. Besökarna är till 80 procent män. I vår aktion ville vi nå barnen och även kvinnorna. Vi ville också utveckla vår egen kompetens med bokcirkeln som verktyg. När SFI visade intresse bestämde vi oss för att fortsätta med projektet Läsglädje tillsammans med dem.

Syftet med vårt projekt

Syftet med vår läsfrämjande aktion inom ramen för forskningscirkeln har varit att i form av en bokcirkel undersöka om läsning av barnlitteratur i liten grupp kan stödja nyanlända i utvecklingen av det nya språket. Vi ville också veta om vi genom barnlitteraturen indirekt kunde nå också de nyanländas barn. Tillsammans med oss bibliotekarier skulle deltagarna få möjlighet till gemensam högläsning av kända svenska barnbokstexter, föra öppna diskussioner om boken och slutligen, förhoppningsvis, läsa boken tillsammans med barnet hemma, både på svenska och på modersmålet. Genom läsning och diskussion ville vi skapa en förståelse av texten som kunde öppna för samtal med barnet under lässtunden hemma. Vi ville även att deltagarna i vår bokcirkel skulle känna sig trygga med att besöka biblioteket med sina barn och känna sig välkomna på våra sagostunder. Med vår aktion ville vi få svar på följande frågor:

- Kan bokcirklar vara läsfrämjande när man är nybörjare på ett språk?
- Är barnlitteratur en bra ingång till att lära känna ett nytt språk/land?
- Går det att kombinera egen läsning på svenska med högläsning för de egna barnen?
- Kan bokcirklar vara ett sätt att få nyanlända att känna sig välkomna på biblioteket?

Läsglädje på svenska

För dig som vill träna svenska och möta den svenska barnboken. Tillsammans med bibliotekarier får du läsa och prata om några populära svenska barnböcker för yngre barn (3-6 år). Syftet är att du ska känna dig trygg med att läsa för ditt barn även på svenska. Vi kommer att använda böcker som finns översatta till ditt språk.

**Vi träffas 4 tisdagar kl 10 - ca 11.30
med början den 22/3.**

Vid sista tillfället går vi på sagostund på biblioteket tillsammans med barnen, men annars är träffarna enbart för dig som förälder. Vi välkomnar både mammor och pappor.

Anmäl dig till biblioteket senast den 18/3.

Går du på SFI fråga din lärare om projektet.

Mia, Gunilla och Catrin

Varför använda barnlitteratur?

Att lära sig ett nytt språk som vuxen är en mödosam process som kräver både arbete och engagemang. Hur smidig processen blir påverkas av hur främmande det nya språket är, vilken ålder man har, om man har fallenhet för språk och inte minst intresse och motivation. Vägen till att behärska ett nytt språk kan vara olika lång, men tydligt är att en vuxen person genomgående behöver mer träning, längre tid och mer ansträngning än en yngre. Studier har visat att om man kommer i kontakt med ett nytt språk innan sju års ålder tillgodoser man sig det utan möda och har störst chans att tala det som en infödd (Hyltenstam & Abrahamsson 2003).

När man kommer som familj till ett nytt land kan ett sätt att närma sig språket och kulturen vara att läsa barnlitteratur från det nya landet. Som bibliotekarie på ett folkbibliotek är det inte helt ovanligt att man ser nyanlända söka sig till den lättlästa litteraturen på barnavdelningen för att träna läsningen. Barnboken har ofta enklare språk och meningsbyggnad, texten är konkret, den upprepar ljudkombinationer och bilderna kompletterar texten. Detta var något vi ville ta fasta på i vår aktion. Dessutom kan man genom att arbeta med barnböcker mot vuxna även nå barnen indirekt genom att uppmuntra föräldrarna att läsa för sina barn även på det nya språket.

Litterära föreställningsvärldar

I boken *Litterära föreställningsvärldar* (Langer 2005) beskriver författaren processen när läsaren möter en text, hur kontext och förväntningar påverkar hur man föreställer sig och upplever det man läser. Ordet föreställningsvärld hänvisar till den uppfattning som en "läsare" har av en text, vare sig den läses, skrives, diskuteras eller är en del av ett prov (Langer 2005). Föreställningsvärlden skiljer sig om man läser en skönlitterär text eller en faktabetonad, men den är alltid närvarande i någon form. Langer visar också att man inte ska negligera den imaginära (fantasi-) föreställningsvärlden för att man läser en text med mer fakta, men att ens föreställningsvärld har större möjlighet att fördjupas om man läser en skönlitterär text. En läsning är alltid en relation, mellan bok och läsare och/eller med andra läsare i ett sammanhang. Vid läsning av barnböcker tillsammans med nyanlända tror vi att vi skapar gemensamma föreställningsvärldar.

Vi har också tagit intryck av rapporten *Biblioteket hjälper mig att komma in i sambället* (MIKLO, Carlos Rojas m.fl. 2015). Rapporten bygger på en undersökning av Stockholms regionbibliotek om hur biblioteken kan hjälpa nyanlända på bästa sätt. Man har intervjuat både personal och besökare på biblioteken. Det vi har tagit fasta på i rapporten är att både personalen på biblioteket och de nyanlända ser biblioteket som en viktig plats. Många önskar fler möjligheter att mötas på biblioteket utöver språkcaféerna. Det kan vara möten runt gemensamma intressen, bokcirklar eller andra fler möjligheter till samtal. I Kulturrådets skrift *Med läsning som mål* (Andersson, 2015) beskrivs i kapitlet "Dialogisk högläsning" hur högläsning med samtal kring text och bild påverkar språkutvecklingen på ett positivt sätt. Det blir en annan förståelse av texten när man tänker på hur text och bild fungerar ihop. Vi har tagit fasta på detta i vårt projekt.

Utformning av träffarna

På biblioteket har vi varit tre bibliotekarier som aktivt deltagit i projektet. Vi, Mia och Catrin har hållit i den övergripande planeringen och Mias roll har varit att dokumentera träffarna. För att genomföra projektet har vi haft med en erfaren kollega som är barnbibliotekarie sedan många år, Gunilla. Hon

och Catrin har lett träffarna. Mia har, förutom vid första tillfället som vi kommer att se nedan, suttit utanför ringen för att skriva anteckningar och ta bilder. Följande dagordning beslutade vi om inför första träffen:

- *Vi delar ut dagens bok, berättar lite om innehållet och författaren/illustratören.*
- *Alla läser boken på sitt eget språk tyst för sig själv.*
- *Vi läser boken högt på svenska i långsam takt.*
- *Deltagarna läser ett stycke var av boken högt på svenska. Efter varje stycke går vi igenom det som nysst lästs och reder ut eventuella svårigheter.*
- *Alla deltagarna får låna hem boken både på sitt språk och på svenska för att kunna läsa tillsammans med sitt barn hemma. De väljer själv om de vill läsa på svenska eller inte.*

Förutom att de följande träffarna inleddes med en genomgång av hur läsningen fungerat hemma, har vi huvudsakligen följt schemat.

Vi hade en diskussion innan vi startade cirkelarna om vi skulle rekommendera deltagarna att läsa högt på svenska för sina barn eller inte. Den föranleddes av att Gunilla på biblioteket träffade en låntagare som hade blivit avrättad av förskolepersonalen att läsa högt på svenska för sin dotter. Detta för att hennes brytning inte skulle påverka dotterns uttal. Gunilla blev fundersam och vi resonerade kring om det skulle ändra vår rekommendation att läsa boken på både svenska och modersmålet hemma. Då erinrade sig Catrin att läkaren Lars H. Gustafsson vid en föreläsning i Hässleholm hade sagt att man inte skulle vara rädd att omge barnen med många olika språk. (Barns rätt till kultur och språkutveckling, 26 maj 2015 i Hässleholms kulturhus). Barn lär sig tidigt att särskilja språk och situation och att plantera tanken hos en förälder att hen inte duger till att läsa för sitt barn kan vara förödande. Vi tog även frågan till en av våra träffar på forskningscirkeln. Vi kom till slut fram till att så länge man regelbundet läser högt på modersmålet var böcker på svenska av godo. Det viktigaste är lusten och glädjen. Barnen har ju också möjlighet att stödja föräldrarna i läsningen om de känner till boken från förskolan.

Urval av böcker

Gunilla gick igenom svenska barnböcker/bilderböcker översatta till arabiska. Hon letade efter böcker som var kända och omtyckta där bild och text kompletterar varandra. Därefter valde vi de som fanns i flera exemplar på arabiska på Snokabibliotek.se (biblioteken i Skåne Nordosts gemensamma katalog). Vi köpte också in några extra exemplar från Bibliotekstjänst och Adlibris. Den första boken var Gunilla Bergströms *Bara knyt, Alfons* (1972). De övriga böckerna var, i nämnd ordning, Georg Johanssons *Mulle Meck bygger bilar* (1993) och till sist Lena och Olof Landströms *Bu och Bä i skogen* (1999). Ordningen grundade sig på tillgången på böcker, som påverkades bland annat av försenad leverans från Bibliotekstjänst. Annars hade nog turordningen sett lite annorlunda ut.

Deltagarna i bokcirkeln

Vi har haft fyra träffar och varje träff har pågått i minst 90 minuter. I inbjudan, som vi skickade till en lärare på SFI (Svenska för invandrare) i Hässleholm, önskade vi oss deltagare som kommit en liten bit i sin språkinläring och hade arabiska som modersmål. Anledningen till att vi valde arabiskan var för att få en hyfsat homogen grupp och tillgängliga översättningar från svenska böcker. Vi lämnade till läraren att bedöma vilka som skulle kunna ha glädje av bokcirkelarna och för att delta fick de använda

Böckerna på arabiska i bokcirkeln är utgivna av bokförlaget Dar Al-Muna.

Foto: Catrin af Malmberg

sin SFI-tid. Vi fick in åtta anmälningar, sex män och två kvinnor, alla arabisktalande. Sex av dem dök upp på första träffen, fyra män och två kvinnor. En av kvinnorna visade sig inte ha några barn själv, men hon var lärare och intresserad av svensk barnlitteratur. Hon var enbart med vid första träffen. Den andra kvinnan hade ännu inte sin familj hos sig, barnen och mannen var på väg till Sverige. Männerna hade alla barn i åldrarna 3-12 år. Vid senare tillfällen tillkom två polsktalande kvinnor, som bara läste barnböckerna på svenska. Det var inga problem för dem. De hade varit i Sverige under en längre tid och kom in i gruppen direkt.

Gruppen har sett lite olika ut varje gång. Endast två av deltagarna har varit med alla fyra träffarna och vid varje tillfälle utom den sista har det tillkommit en ny deltagare. Men kärnan av deltagare som

varit med flera gånger skapade en stabilitet och trygghet i gruppen. Att deltagarna kunde gå på sin SFI-tid har troligen påverkat närvaron positivt. Besök på arbetsförmedlingen, hos läkaren eller praktik har angetts som grund för frånvaro. I nästa avsnitt berättar vi om de fyra träffarna. Varje gång har varit unik, inte minst genom valet av bok. Vi har försökt göra en sammanfattning av samtalen och händelseförloppen samtidigt som vi reflekterar och kommenterar.

Alfons knyter och Bu tar sats

Vi valde ett avskilt rum på biblioteket och möblerade det med stolar i en cirkel. Vi visste ingenting om deltagarna första gången gruppen samlades utan hade bara fått en lista från SFI-läraren. När vi sedan körde en presentationsrunda förstod vi att deltagarna inte behärskade så mycket svenska. Vi insåg snabbt att det som utmärker en bokcirkel, att läsa och tala kring en text, skulle bereda flera i gruppen avsevärda svårigheter. Vi kastades verkligen in i en grupp som var på flera olika nivåer i sin förmåga att uttrycka sig. Någon hade varit i Sverige i nästan två år medan andra hade kommit för nio månader sedan. Vi var tydliga från början med att de skulle säga ifrån om de inte förstod och det blev verkligen mycket som vi fick förklara och skriva på tavlan. Det fanns dock en påtaglig iver i gruppen att prata och uttala sig och redan från början fick vi avbryta för att de skulle lyssna på varandra och på oss. Vid det första tillfället satt även Mia med i cirkeln och vi var tre som kunde ge uppmärksamhet och förklara olika saker. Då blev det rörigt och för många olika fokus i rummet. Om man ska ha någon som antecknar händelseförlopp ska den personen placera sig vid sidan av.

Vid första tillfället när gruppen läste Alfonsboken tyst för sig själva på arabiska, insåg vi att allt skulle ta längre tid än beräknat och att vi skulle överskrida vår planerade tid på en och en halv timme. När det sedan var dags för deltagarna att läsa högt på svenska, efter att Gunilla och Catrin läst, insåg vi hur oförberedda vi egentligen var på vad som låg framför oss. Det var inte lätt att läsa Alfons på svenska! Betoningar och uttal, allt var svårt, till och med när en mening börjar och slutar. Plötsligt framstod texten i en helt annan dager för oss. Vi upptäckte att många ord var minst sagt krångliga och att en del uttryck inte kändes så moderna. Deltagarna kämpade på bra och med stor entusiasm och vi försökte efterhand att gå igenom och förklara svåra ord och vändningar i texten allteftersom de läste.

I *Bara knyt*, Alfons förekommer det en mängd olika sorters snoddar, band och snören. Det var prydliga rosetter och ihopknutna förkläden. När ordet anorakssnodd dök upp tyckte vi att man kunde hoppa över ett sådant inaktuellt ord, men deltagarna var envisa, alla ord skulle förklaras och dissekteras. Likadant var det med alla påhittade nonsensord som var ett återkommande tema i både Alfons och boken därpå, Georg Johanssons *Mulle Meck bygger en bil*. Uttryck som maten-är-klar-bjällran och mojanger, molijoxer var en utmaning för oss att göra begripliga.

När en deltagare i slutet av första träffen berättar för oss att på arabiska heter Alfons, Burhan, vilket direkt översatt till svenska betyder argument, ser vi klart att det är ju vad Alfons ständigt gör. Han argumenterar för sin rätt, rätten att vara barn, rätten att säga sin mening och ifrågasätta pappans auktoritet med egna argument. När Catrin sedan läser i kapitlet ”Berätta och frigöra” i *Berättande i förskolan* (2014) att berättelserna om Alfons ”framkallar möjligheter för barnen att utvecklas och frigöra sig” förstår vi mer vad Gunilla Bergström försöker förmedla med sina böcker. Hur uppmärksamma läsare våra deltagare är visar sig också vid följande träff då en av dem påpekar att uttrycket städa undan i den arabiska texten bara har översatts med städa. Vi förstår att de verkligen läser noggrant och till och med granskar översättningarna.

Full koncentration på bokcirkelböckerna.

Foto: Mia Dimblad

I boken om Mulle Meck dök det upp nya utmaningar i form av alla sammansatta ord som växellåda, skruvmejsel, skiftnyckel. Deltagarna har svårt att se de enskilda orden i det ihopskrivna. Detta är så självklart för oss svenskar, men ovanligt i många av invandrarpråken och våra sammansatta ord bereder ständigt svårigheter vid inläringen av det svenska språket (Källström 2012). Deltagarna var till övervägande del män och Mulle Meck rönt stort intresse med alla sina tekniska specialord. Verktyg och verktygslåda, svets och svetsare, karossen, bagageluckan (Var ligger bagaget? Det ligger i luckan under huven). Mulle Meck skapade nyfikenhet. Vad hände på andra sidan bergen? Den ger kraft att hitta lösningar inte bara se problemen. Boken väcker drömmar och önsningar. Jag vill bygga min egen Ferrari, var en kommentar från ett av barnen, berättar en deltagare när vi träffas gången efter. När vi fortsätter diskussionen får vi höra att den boken borde komplettera Körkortsboken. En deltagare har då lagt ut flera av de tekniska orden på den Facebook-sida där han kommunicerar ord som är bra att kunna på svenska till sina landsmän.

Ljudkombinationer, eller allitterationer, är något som används flitigt i flera av böckerna; Mmm, Mulle mumlar, meckar med motorn, och hunden Buffa buffar, Bu och Bä. Upprepningarna och ljudkombinationerna som präglar barnboken och är så viktiga för barnens språkutveckling kommer även till sin rätt för den vuxne. Där den tillrättalagda lättlästa vuxenboken inte lyckas göra lästräningen lustfylld kan man genom barnboken få leka med ord och samtidigt behålla sin värdighet som vuxen.

Den bok vi trodde skulle vara lättast och som vi egentligen tänkt börja cirkeln med, *Bu och Bä i skogen*, visade sig ställa till problem vid högläsningen. Deltagarna hade svårt med alla vokalerna i smörgås, stör, försöka, stilig, bär, bä, blåbär, bu. Vi fick läsa texten två omgångar för att få ordning på uttalet. En av deltagarna kommenterade att det är en bra bok att öva vokaler med. Det uttalandet

är inte unikt. Deltagarna vill ofta leda in samtal om innehållet i texten till språk och grammatik. Vi vill diskutera föreställningsvärldar men de vill ha regler. Vi vill få dem att se bilder när de läser och avkodar texten, men deltagarna ser mer till verbens tempus, enskilda ords betydelse och satsdelar. Ofta kunde dessa diskussioner också leda till skratt. Inte minst i *Bu och Bä* när Bu ska ta sats. Deltagarna kände till ordet sats som språkvetenskapligt begrepp, (är det ett satsadverbial?) men här handlar det om något annat; att samla sig, ta sats för att våga hoppa. Tillsammans hittade vi därefter flera andra exempel. Ta sats för att våga uttrycka sig på svenska, det var alla överens om att man behövde.

I de fall där deltagarna hakade upp sig på enskilda ord, blev det ofta en diskussion om olika sammanhang som ordet kunde förekomma i och vi fick möjlighet att samtala om texten. I *Bu och Bä i skogen* föranledde de korta meningarna långa berättelser från deltagarna om egna erfarenheter av bär- och svampplockning. Vid detta tillfälle blev det också en del prat om vädret. Det var kallt och blåsigt ute den dagen och en av deltagarna berättar att det i hans land nu är 30 grader varmt, solen skiner och man kan plocka färska frukter från träden och äta direkt. *Bu och Bä* var den bok som alla hade läst hemma med sina barn. Alla utom en hade läst den på svenska. Detta hade varit vår intention från början, men det hade visat sig vara för svårt. De tidigare böckerna, Alfons och Mulle Meck, hade de läst på arabiska för barnen och på svenska för varandra eller tillsammans med övriga familjen. En av deltagarna kommenterade det så här: ”Tillsammans med min dotter läste jag boken på arabiska. Hon läste den för mig på svenska.”

Bu och Bä var helt enkelt bäst, alla deltagarna var överens när vi gick igenom boken. De andra böckerna hade man delade meningar om. *Bu och Bä* var lättare, rolig och bra att öva vokaler och uttal med. Några kommentarer från deltagarna var ”Den var bra för min dotter att öva läsning på” och ”Den var bra för att man måste tänka på miljön”. Det finns regler för naturen, konstaterade en deltagare när

Läsglädje och gemenskap.

Foto: Mia Dimblad

vi tog fram broschyren om Allemansrätten på lätt svenska som nyligen kommit till biblioteket från Naturvårdsverket.

Bilderna i alla böckerna som vi pratat om i cirkeln, har varit viktiga och kompletterat texten och våra diskussioner på olika sätt. Framförallt var det illustrationerna i *Mulle Meck* som deltagarna fastnade för. De hade lagt märke till alla detaljer, de olika verktygen, bilens alla minutiöst tecknade delar och inte minst musen som kilar iväg med en väska. När vi sedan vid det sista tillfället presenterade två andra kända svenska barnböcker, kände deltagarna igen detaljrikedomen i Sven Nordkvists böcker om Pettson och Findus från *Mulle Meck*. Då fick vi äntligen med Pippi också. Vi hade tidigare valt bort henne vid urvalet av böcker med motiveringen att texten är alldeles för komplicerad. Alla kände till Pippi och Astrid Lindgren, men att den första boken kom redan 1945 gjorde märkbart intryck.

Nu var det också dags för deltagarna att berätta för oss om sina egna favoriter bland barnböckerna från sitt eget land. Alla var engagerade och hade förberett sig väl. Det kändes verkligen som om de var stolta över att få berätta något för oss, att de hade något att ge. En av deltagarna berättade om *Nils Holgersons underbara resa genom Sverige* som han hade läst i Syrien som barn och också följt som tv-serie där. Han var mån om att hans barn också skulle få höra den berättelsen och har frågat Catrin om var den finns på biblioteket. En folksaga som flera ville berätta om var *Rödлуvan och vargen*. Vi förstod till slut att det verkligen var nästan exakt samma saga i Syrien som i Sverige men där heter den *Leila och vargen*. En deltagare hade läst den över hundra gånger för sina barn. Andra folksagor som vi kände igen var *Hans och Greta*, *Bockarna Bruse* och *Tre små grisar* (i Syrien var det getter). När vi sedan kom in på *Tusen och natt* ville alla berätta samtidigt och det blev verkligen en grande finale på vår aktion.

Diskussion

Här vill vi återkoppla till vårt syfte och se om vi har lyckats med våra intentioner. Kan en bokcirkel med barnböcker för nyanlända vara läsförmedlande för deltagarna? En bokcirkel som utgår från deltagarnas intresse och nivå är alltid läsförmedlande och vi rekommenderar att använda formen även när man är nybörjare på ett språk. Vi har märkt att engagemang överbryggat svårigheter och att viljan att komma vidare i sin läsning av svenska sträcker sig långt utanför den korta texten i barnböckerna vi läst. I efterhand insåg vi att deltagarna inte hade en aning om att de skulle delta i en bokcirkel när de kom första gången. Genom bokcirkeln har vi gett dem tillfälle att prata på svenska om vardagliga ämnen utifrån svenska barnböcker. De har inte pratat böcker bara med oss, utan även med varandra och med sina barn. De trodde att de skulle delta i en kurs om svensk barnlitteratur men det blev verkligen en bokcirkel.

Den andra frågeställningen var om barnlitteraturen kan vara en bra ingång till att lära känna ett nytt språk och ett nytt land. Absolut, svarar vi nu. Att använda nya ord och se grammatiska mönster har tränats både i högläsning och i diskussioner. Vi har kommit in på flera företeelser typiska för Sverige. Allemansrätten och könsroller, där Alfons pappa är en förebild, är bara två exempel. Vi har också upptäckt likheter och gemensamma referenser i folksagor och intressen som bär- och svamp-plockning. En annan fråga var om det går att kombinera egen lästräning på svenska med högläsning för det egna barnet. Här inser vi att vi är inne på lite mer komplexa förhållande. Vi vill gärna svara ett klart ja, men inser samtidigt att vi inte har hela bilden. Vad vi har sett, är glädje och trygghet i gruppen under våra träffar och det hoppas vi att deltagarna har tagit med sig hem. Vi vet att de har läst för sina barn, kanske inte alltid den svenska versionen av boken, men vi vet att de har läst boken högt i något sammanhang hemma. Vissa har läst för varandra och någon har läst för sin fru.

Vi önskar att vi har stärkt dem i rollen att vara en läsande förebild för sina barn. Det har betydelse vilken attityd den vuxne har till boken man läser för sitt barn. Det spelar roll om den vuxne utstrålar intresse och glädje i berättarsituationen, eftersom intresserade och inspirerande berättare fungerar som förebilder för barnen (Riddersporre & Bruce, 2014).

Kan bokcirklar i mindre grupper vara ett sätt att få nyanlända att känna sig välkomna på biblioteket? Vi vill svara definitivt ja på den frågan. Att deltagarna kommer till biblioteket har vi redan sett och vi har mött dem tillsammans med sina barn när de botaniserar i trägen med svenska böcker. Kanske har vi inspirerat deltagarna till ett växande intresse för svensk barnlitteratur. Sättet att arbeta kan vara väldigt resurskrävande men det ger verkligen mycket tillbaka också, vilket vår kollega kommenterade efter första tillfället: ”Ja, jag känner mig glad över att vara med om detta!”.

Avslutande reflektioner

Att arbeta med en så liten grupp gör att deltagarna blir synliggjorda som individer, alla får tid att prata och ställa frågor till skillnad från språkcaféerna där vi annars träffar de nyanlända. Även undervisningen på SFI bedrivs numera i stora klasser. Samtidigt är det väldigt resurskrävande för biblioteket, och att satsa på en verksamhet där deltagarantalet är så pass begränsat från början, kräver att biblioteket prioriterar i sin verksamhet. För att inte förlora närheten i en grupp är åtta deltagare en magisk gräns och i det här fallet behöver man vara två personer som leder. Inte bara för att hinna med att förklara och leda samtalet, utan också för att balansera upp gruppen. Vi förstod att deltagarna bar på många traumatiska erfarenheter, vilket vi också fick höra vid sidan av. Samtalsämnen kan bli uppslitande utan att vi är medvetna om det, till exempel hade en av våra deltagare ännu inte sina barn hos sig i Sverige, vilket hen ständigt blev påmind om.

Med den erfarenheten vi har fått tycker vi, att frågan inte är **om** biblioteken bör engagera sig i integrationen på det här sättet, utan **när** vi ska öppna våra traditionella bokcirklar mot nyanlända. Vi behöver skapa förutsättningar för detta och de integrationsmedel som för tillfället finns till förfogande för oss kan vara en utgångspunkt i det fortsatta arbetet.

Barnboken kan också vara en trygg värld att vistas i. De svenska barnböckerna handlar ofta om tydliga och enkla vardagssituationer som är allmängiltiga där konflikter får en positiv lösning på slutet. Många av de tillgängliga lättlästa böckerna på svenska för vuxna däremot behandlar tunga ämnen som flykt och utanförskap men kan också vara alltför tillrättalagda. På många bibliotek, bland annat vårt, placerar man lättlästa böcker för personer med funktionsnedsättning på samma hylla som lättläst litteratur för nyanlända, vilket skapar förvirring för båda läntagargrupperna.

Vi har pratat med varandra om att man skulle kunna ha mer fokuserade diskussioner om genus och barnuppföstran. Det är lätt att koppla frågan om genus till böckerna vi använde. Deltagarna signalerade direkt att de tyckte att boken om Mulle Meck var mer för pojkar men samtidigt betonade de att flickor och pojkar kunde leka med alla sorters leksaker, Alfons pappa lagar mat och har stort tålamod, men det var inget som någon pappa i sällskapet reagerade på. Gunilla kom in på att svensk förskola ska vara noga med att behandla alla barn lika. När vi därefter tog fram Bu och Bä visade skillnaderna mellan figurernas utseende och handlingar på tydliga könsskillnader. Bä dukar fram maten medan Bu hoppar först över bäcken. Bu har en hård vokal i sitt namn medan Bä är mjuk. Bä är rosa och Bu blå. Vi noterar detta och tycker både Bu och Bä.

När vi gick in i projektet var vi fortfarande lite osäkra på om vi verkligen var på rätt spår. Kunde vi verkligen ha en bokcirkel med svenska barnböcker för nyanlända föräldrar. Hur skulle de reagera, ta emot och läsa våra svenska barnbokstexter? Nu efter att ha varit med om detta har vi blivit helt säkra på att det har varit ett bra koncept. Både vi och våra cirkeldeltagare har lärt oss så mycket och haft så roligt tillsammans i våra samtal om barnböckerna. Vi inser att vi fortfarande inte har pratat färdigt om Alfons, Mulle Meck och Bu och Bä. En sak som vi såhär i efterhand kan tänka oss att vi skulle kunna ha gjort annorlunda är att läsa böckerna mer noggrant innan vi använde dem i bokcirkeln. Det skulle hjälpt oss att fördjupa diskussionerna. Vi vill gärna sammanfatta vårt projekt i en mening: ett rum, tre bibliotekarier, fyra träffar, fem böcker (tre + två externa), sex deltagare, sju timmar och 100 berättelser.

Referenser:

Langer, J. A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: Litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsförämjande området* (Kulturrådets skriftserie, 2015:3). Stockholm: Statens kulturråd.

Bruce, B., Bruce, B. & Riddersporre, B. (2014). *Berättande i förskolan*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.

Biblioteket hjälper mig att komma in i samhället. En studie av asylsökandes kännedom om, användning av och förväntningar på Stockholmregionens bibliotek (2015). MIKLO.

Källström, R. (2012). *Svenska i kontrast: tvärspråkliga perspektiv på svensk grammatik*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.) (2004). *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

ANNIKA LILJENGREN

Annika Liljengren arbetar på Landskrona bibliotek som bibliotekarie med inriktning mot mångspråk och programverksamhet. Hon arbetar helst med boksamtal och bokprat för vuxna med svenska som andraspråk samt program där människor med olika bakgrund möts både som föredragshållare och som publik.

AILI LINDKVIST

Aili Lindkvist arbetar på Landskrona bibliotek som mångspråks- och gymnasiebibliotekarie. Bibliotekets viktigaste roll tycker hon är den demokratiska – att det är en plats som ska vara till för alla. En av hennes roligaste arbetsuppgifter är boksamtalen med SFI-elever. Tänk att det kan vara så spännande att upptäcka en bok tillsammans!

FRÅN CHECKLISTA TILL KREATIVA DISKUSSIONER: LÄSLYFT FÖR ELEVER MED SVENSKA SOM ANDRASPRÅK

Annika Liljengren och Aili Lindkvist, Landskrona stadsbibliotek

En förfrågan

Under hösten 2015 utformade vuxenutbildningen i Landskrona lässtrategiarbetet *Läsliftet för vuxna*, inspirerade av den nationella satsningen *Läsliftet* för grund- och gymnasieskolan. Skolans avsikt var att arbeta mer läsförmedlande genom att introducera eleverna för skönlitteratur, vidga deras förståelse för det svenska språkets nyanser och få dem att läsa mer. Vi blev i samband med detta tillfrågade om vi ville vara med i projektet. Genom boksamtal och författarträffar var tanken att vi skulle skapa en gemensam pedagogisk grund för det lässtimulerande arbetet med vuxenstudier. Vi har tidigare haft bokprat och bokcirklar för SFI-studerande där vi fått en uppfattning att många elever inte haft så stor erfarenhet av skönlitterär läsning. Ibland har vi även mötts av kommentarer där skönlitterär läsning betraktats som mindre viktig och att man inte ansett sig hinna läsa den typen av litteratur eftersom man har så mycket annan text att läsa i skolan. Våra tidigare upplägg med boksamtal och bokcirklar har också ofta inneburit att eleverna fått bekanta sig med en text först när de kommit till biblioteket, vilket lett till att vårt primära uppdrag blivit att arbeta med läsförståelse. I kursplanen för SFI står det nästan ingenting alls om vilken roll skönlitteraturen ska ha i undervisningen, även om det i läroplanen (Skolverket, 2012) går att läsa att som mål ska varje elev ”söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje.” (s. 11). Vi kände att det var någonting mycket positivt att man från skolans håll i detta projekt så tydligt ville satsa på att utveckla arbetet med skönlitteratur och ville därför gärna delta.

Redan i början av forskningscirkelns arbete var vår tanke att bygga vidare på tidigare erfarenheter, att arbeta med ett projekt som innebar en möjlighet att utveckla en redan igångsatt verksamhet, med samarbetspartner som vi redan hade. Vi önskade förstärka och utveckla den relationen. Amira Sofie Sandin (2011) skriver att samarbeten i projekt ofta kan fylla flera olika funktioner i lässtimulerande projekt: ”Nya målgrupper kan nås och verksamheter och kompetenser synliggörs.” (s. 103). Skolans förfrågan passade med andra ord väl in med vad vi ville göra och vi såg det som en chans för oss att ur ett forskningsperspektiv analysera och utveckla såväl samarbetet som olika typer av läsförmedlande arbetssätt.

I texten nedan inleder vi med mål och syfte för vårt projekt. Därefter tar vi upp den litteratur som vi inspirerats av och fortsätter med en beskrivning av problematik som uppkom i projektets början gällande våra yrkesroller. Sedan diskuterar vi hur våra boksamtal och författarbesök gick till och slutligen vilka slutsatser som går att dra av vårt projekt.

Mål och syfte

Målet med vårt projekt blir att väcka lust till läsning av skönlitteratur hos vuxna personer med svenska som andraspråk. Syftet är att förstå hur detta kan göras genom att pröva oss fram i ett antal aktioner där vi genomför bokprat, boksamtal och författarbesök tillsammans med elever på vuxenutbildningen. Bokprat sker när vi presenterar böckerna för klasserna. Vi har korta introduktioner för eleverna på SFI medan eleverna på gymnasienivå får en längre och utförligare presentation av boken. Med boksamtal menar vi att eleverna har läst boken i skolan tillsammans med sina lärare för att sedan komma till biblioteket och diskutera den tillsammans med oss i mindre grupper.

Inledningsvis lät vi eleverna svara på några enkla enkätfrågor för att få veta mer om deras läsvanor och inställning till skönlitteratur. Efter projektets slut gjorde vi en gruppintervju med fyra av eleverna i en SFI-klass på D-nivå för att närmare få veta hur de upplevt projektet och få en djupare förståelse för hur de resonerade kring läsning. Vi hade även en utvärdering med rektorn och flera av lärarna om hur de hade upplevt projektet och hur vi kan arbeta vidare.

Tankar kring läsning och skönlitteratur

Via forskningscirkeln har vi fått bekanta oss med en hel del intressant litteratur som varit relevant för vårt eget projekt. Framst har vi hämtat mycket inspiration från Judith A. Langer (2005) när det gäller upplägg och tankar kring våra boksamtal. Langer skriver om hur skönlitteraturen kan hjälpa till att bygga föreställningsvärldar, alltså sammantaget de tankar och känslor vi får när vi bygger förståelsen av en text. Hon menar att dessa världar skapas ur läsarens egna erfarenheter men som i mötet med andra människors tolkningar kan vidgas och bli nya. Vi tänker att vår uppgift i det här projektet är att hjälpa till att bygga de där föreställningsvärldarna.

Men vad betyder det egentligen att bygga en föreställningsvärld genom läsning? För att kunna förstå vad det innebär måste vi börja med vad det egentligen innebär att läsa, eller, vilket perspektiv vi väljer att anta, när vi pratar om läsning. Att använda sig av begreppet litteracitet ligger nära till hands (Sandin, 2011). Litteracitet har att göra med på vilka sätt vi tolkar bild och text. Det är en social handling som innebär att läsaren tolkar och förstår det som läses utifrån sina befintliga kunskaper samtidigt som den nya informationen bidrar till nya insikter. Sandin menar att även känslor och attityder är en del av människors litteracitet och påverkar om man känner engagemang eller avståndstagande. Litteracitet innebär, precis som att bygga föreställningsvärldar, att kontinuerligt pröva och ompröva sina uppfattningar av texter, sig själv och världen. I arbetet med elever som har svenska som andraspråk blir det viktigt för oss att den konkreta förståelsen av boken redan finns när de kommer till oss. Vi får på biblioteket förmäna att hjälpa eleverna att bygga vidare från den grundförståelse de redan har skapat i skolan.

Vi vill också få eleverna att reflektera över sin läsning, oavsett om det handlar om tidningstexter, bilderböcker eller hemsidor. I rapporten *Med läsning som mål* (2015) skriver Jonas Andersson att det finns ett samband mellan så kallad personlig upplevelseläsning och läsmotivation: "Möjligheten att göra kopplingar mellan det lästa och det egna livet, så kallad subjektiv relevans, har av forskningen framhållits som en viktig motiverande faktor." (s. 19). Att medvetandegöra elevernas egen läsning blir alltså ett steg i att hjälpa eleverna att hitta läsmotivationen. Detta gör vi till en början genom att låta eleverna fylla i en enkät om läsvanor. Vad som blir mycket tydligt i dessa svar, är att man i första hand läser för att bli bättre på svenska. Många av de svarande verkar dessutom ta för givet att det enbart är skönlitteratur på svenska som åsyftas – även om frågan inte ställs på det sättet. Det är kanske inte så

konstigt att många av svaren blir pragmatiska, där språkinläring kommer i första hand, med tanke på den aktuella livssituationen. Som ny i ett nytt land är det naturligt att det är där fokus hamnar. Dessutom är det viktigt att ta hänsyn till elevernas bakgrund, flera av dem har bara gått i skolan några få år i sitt hemland och har inga eller få erfarenheter av läsning.

Vi säger att målet med vårt projekt är att väcka läslust. Så vad menar vi med det? Jonas Andersson (2015) beskriver begreppet lustläsning som något som dels säger oss något om målet eller syftet med läsningen, den enskildes lustfyllda läsupplevelse, dels något om de betingelser under vilka läsningen sker, frivillighet. Frivillighet när det kommer till deltagande kan vi inte göra så mycket åt. Det går inte att komma ifrån att det är i ett skolsammanhang som eleverna kommer till oss, att boksamtalen är en del av läsprojektet Läslyftet för vuxna som vi utarbetat tillsammans med lärarna. Fokus får för oss istället ligga på den lustfyllda läsupplevelsen, att möjliggöra och utveckla tankar kring skönlitteratur som kanske kan leda vidare från texten, kanske till andra texter, eller bara möjligheten att resonera kring en text och få höra andras tankar kring den och jämföra med sina egna. Begreppet läslust är såklart inte mätbart, men att utveckla metoder för att arbeta medvetet med det ser vi som ett mål i sig.

Introduktioner – samspelet mellan lärare och bibliotekarier

Vi påbörjar våra bokintroduktioner strax efter nyår för åtta SFI-klasser på B- till och med D-nivå. SFI-undervisningen delas in i olika nivåer utifrån utbildningsbakgrund, där A är för de som har kortast utbildning, övriga nivåer är B, C och D. Kurs B och C kan vara antingen nybörjarkurser eller fortsättningskurser.

Därefter är tanken att de ska läsa boken gemensamt i skolan, för att några veckor senare komma tillbaka till biblioteket och ha boksamtal i mindre grupper med oss. Vi introducerar sex lättlästa böcker, utvalda av skolan. Att vi inte får vara med och bestämma titlar är synd, och innebär att vi i några fall har lite svårare att få till ett bra boksamtal. Det blir uppenbart att lärarna har valt böcker med fokus på språknivå i första hand, medan vi önskar oss böcker med en tematik lättare att samtala kring. Då skolan å andra sidan använder en del av sin egen budget för att bygga upp klassuppsättningar är det kanske inte så konstigt att de gör urvalet själva, även om det bästa naturligtvis hade varit om vi hade kunnat få vara med i diskussionerna. Vid introduktionerna framkommer också att några av lärarna redan har börjat arbeta med boken. Så när vi kommer och har förberett oss som om ingen har sett boken tidigare känns det i några fall som om vi upprepar saker som eleverna redan vet.

Att projektets startdatum varierar bland lärarna ställer till med en del problem och osäkerhet. Detta märks även när eleverna på gymnasienivå kommer till biblioteket för sin introduktion. För dessa elever är upplägget lite annorlunda. Först får de ett längre bokprat, därefter arbetar de aktivt med boken i skolan, och projektet avslutas på biblioteket med att eleverna får träffa och lyssna på en författare som skriver lättläst. Även i de här grupperna blir det tyvärr tydligt att alla lärare inte är insatta i projektet, dessutom är det många elever som inte dyker upp.

Om samarbete mellan olika professioner, i synnerhet mellan lärare och bibliotekarier, skriver Tina Folkesson (2007). Samspelet mellan lärare och bibliotekarier, menar hon, grundas ofta i tysta antaganden om vad som ska åstadkommas. I vårt fall formulerades målen tydligt i och med att en projektbidragsansökan skrevs. Synen på vilken intentionen var med projektet måste därför på ett plan sägas ha varit gemensam, från skolans respektive bibliotekets håll. Däremot påpekar Folkesson (2007) att en samsyn när det kommer till vem som ska göra vad även innebär att man tillsammans utvecklar

arbetsmetoder, vilket leder till att de två yrkesgruppernas arbetsuppgifter renodlas. Att komma in i ett projekt som redan är färdigformulerat av den ena parten riskerar att leda till en process som inte sker på lika villkor, vilket i sin tur kan leda till att respektive professioners kompetenser suddas ut och gränsen mellan vem som gör vad blir otydlig, menar Sandin (2011). I början av vårt projekt är detta just vad som händer. När skolan själv gör urvalet av böckerna, som vi bibliotekarier senare ska arbeta med, upplever vi att professionernas yrkesroller blir otydliga. Vi hade önskat att lärarna hade diskuterat urvalet med oss. Perspektivskillnaden blir märkbar mellan lärare och bibliotekarie – lärarna håller fokus på språkförståelsen och vi har ögonen på läsning som någonting lustfyllt, som ska kunna knyta an till läsaren själv. I processen diskuterar och funderar vi regelbundet över vilken uppgift vi bibliotekarier har i ett projekt som detta, och vilka som är lärarens. Så småningom blir det också tydligt att det faktiskt är just denna skillnad mellan de två professionerna som kan hjälpa oss att dela upp ansvarsområdena.

Som en reaktion på de oklarheter som uppstår i projektets början vänder vi oss till skolans rektor för att diskutera det som gått fel. Det visar sig att det på skolan har skett en omorganisation, vilket inneburit att flera av de som var med i början av projektet inte längre är kvar. Vi förstår alltså anledningen till varför det blev rörigt i början. Då det är många inblandade i projektet, varav flera troligtvis inte har tillgång till syftes- och målbeskrivningen i projektbidragsansökan, önskar vi oss även möjlighet till direktkontakt i form av mailadresser till de lärare som vi ska arbeta med. Detta får vi, men här uppstår samtidigt ännu en glidning i professionernas ansvarsområden, då rektorn även skickar en traditionell mall för boksamtal som han föreslår att vi ska använda. Det är en traditionell checklista som går ut på att man ska kontrollera att eleverna kan ge en sammanfattning av bokens innehåll, förklara olika uttryck, bestämma om boken är bra eller dålig och så vidare. Eftersom vi läst och inspirerats mycket av Langer och hennes fria metod för samtal om böcker, upplever vi detta som begränsande och till viss del som ett uttryck för ett lågt förtroende för vår yrkeskompetens. Om meningen är att vi ska använda samma metod som lärarna, vad är då tanken att vi ska tillföra? Vi vill ju någonting mer ...

Boksamtal – kollektiv läsning på annan plats

Om det traditionella sättet att läsa och diskutera en text skriver Langer (2005): *De börjar ofta med en sammanfattning av vad texten handlar om [...] och fortsätter med vad den ”betyder” (ofta med ledande frågor som guidar elever mot förutbestämda tolkningar) – allt under inflytande av en pedagogik som lutar sig mot en hierarki av frågor som går från det bokstavliga till det absoluta.* (s. 111)

Langer förespråkar istället den litterära lektionen, vilken går ut på att eleverna alltid läser, skriver och diskuterar för att nå ett högre mål, som alltid innefattar utvecklandet av egna tolkningar. Gemensamt bygger man föreställningsvärldar utifrån texten, föreställningsvärldar som alltid är i förändring. Det finns inga färdiga svar, frågorna är öppna, och allas tolkningar är lika mycket värda. Det är på detta sätt vi vill arbeta, även om vi inser att det kan bli en utmaning i arbetet med elever vars svenska språknivå inte är särskilt hög. Langer (2005) skriver om hur man kan använda sig av hennes metoder i just den här typen av klasser, men ofta har man i hennes exempel mycket längre tid till sitt förfogande. Hon pratar om vikten av samarbetsfrämjande stöd för att hjälpa eleverna att utveckla egna tankar och idéer om en text. Detta stöd innebär att man hjälper till att ”fokusera och avgränsa ämnet, forma tankar till smalare och mer genomtänkta budskap, koppla samman olika idéer från texten, diskussionen eller personliga erfarenheter och höja nivån genom att erbjuda nya och mindre förutsägbara infallsvinklar.” (s. 104).

Ett första och mycket konkret sätt för oss att erbjuda eleverna stöd i den mening som Langer beskriver blir att använda oss av bilder och saker, kopplade till boken. Vi väljer ut bilder som representerar handlingen i första hand, men även olika teman såsom känslor. Dessa bilder fungerar för oss som en utgångspunkt, som något att hålla fast vid i samtalen. Risken med denna typ av upplägg kan ju vara att man ger på förhand färdiga svar, att man fastnar i handlingen, och att deltagarna hänger upp sig på att gissa vad vi har tänkt när vi har valt ut bilderna. Detta är vi medvetna om och ser dem istället som en startpunkt. Då språknivån för de flesta är låg, behövs bilderna, inte minst som något som kan hjälpa till att göra läsningen begriplig i en helt ny situation, på en ny plats, i mötet med nya människor.

Exemplet Dörren är låst – samtal med en B-grupp

Boken är mycket lättläst men innehåller ändå en spännande handling och ett dilemma som lätt engagerar: *Maria ska sitta barnvakt för Aina som gärna vill bada. Det får hon, och Maria ska bara springa ut i trapphuset och slänga soporna. Plötsligt slår dörren igen. Maria är uteläst. Och därinne sitter Aina i badet!*

Till boken *Dörren är låst* (Peterson, 2015) skriver vi ut ett antal bilder från handlingen, bland annat en bild på ett badkar, en dörr och en soppåse, samt personer med olika känslouttryck och lägger i en låda. Tillsammans med bilderna lägger vi också en badanka och en nyckel. När eleverna kommer delar vi först upp dem i två mindre grupper och sätter oss vid varsitt bord i bibliotekets café. Mitt på bordet står lådorna. Efter att vi och eleverna har presenterat oss för varandra börjar vi med att läsa ett kort inledande stycke ur boken för att komma i stämning. Därefter ber vi dem att öppna lådorna. Genast blir det samtal kring bilderna och igenkänning. En diskussion kring badankor lättar upp stämningen i den ena gruppen. Inledningsvis ber vi dem sedan att gemensamt ordna bilderna i den ordning som de förekommer i boken. Denna sortering av bilderna utifrån händelseförloppet bidrar på ett bra sätt till att få igång samtalet och hjälper eleverna att genom diskussion sinsemellan komma ihåg handlingen.

I denna klass är det många som upplever att det har varit en svår text, och bara att ta sig igenom boken har för flera varit en utmaning. Därför blir den gemensamma upprepningen av själva händelseförloppet första prioritet. Som samtalsledare är vi noga med att involvera alla, att fördela ordet vid behov. När bilderna är ordnade återupprepar vi som samtalsledare handlingen i boken så att alla helt säkert ska ha förstått.

Därefter fortsätter vi samtalet utifrån temat känslor. Med öppna frågor och med stöd i känslobilderna bjuder vi in eleverna att fortsätta fundera kring hur de trodde att de olika personerna i boken kände i de olika situationerna. Här uppmuntrar vi dem också att relatera till sig själva. Många kan relatera och någon berättar en anekdot om en mamma som har tappat bort sitt barn på stranden. Flera är rörande överens om att man aldrig ska lämna ett barn i badet. I en grupp leder samtalet även till en diskussion kring hur man själv bor och hur lätt det kan vara att bli uteläst hemma hos sig själv.

Efter våra första boksamtal utvärderar vi hur det har gått. En sak som har varit svår är ovanan många av eleverna har av att diskutera i grupp. Det har lett till att eleverna talar i mun på varandra eller har svårigheter att föra samtalet vidare själv. Vi tänker därför att vi vill inleda samtalen med att vi pratar om vikten av att alla ska lyssna på varandra och att alla ska få komma till tals. Även Langer (2005) skriver ju om betydelsen av att skapa en miljö som är tillåtande och som möjliggör föreställningsbyggande.

I B-klasserna upplever vi det som en utmaning att hålla igång hela den utsatta tiden. Vi känner att vi vill erbjuda eleverna ytterligare stöd för att helt och hållet ha förståelsen på plats för att kunna diskutera vidare. Vi tar därför en handfull citat från böckerna och skriver ut även dessa. Vid samtalen på B-nivå använder vi oss därefter alltså av såväl bilder som text. Risken med detta, vilket vi också hela tiden funderar över och diskuterar, är att det på denna nivå stannar vid just övningar – att föreställningsbyggandet (Langer, 2005) aldrig riktigt kommer igång, utan att samtalet stannar vid bokens innehåll på grund av bristande språkkunskaper i svenska. För flera av eleverna blir det svårt när vi kommer in på det abstrakta – språket och förståelsen räcker inte till när diskussionen rör sig bortom bokens handling. Vår slutsats kring detta är att det på denna nivå ändå är en bra början. Bara det att få komma till en annan plats, att få samtala med någon annan än läraren om en bok man har läst gemensamt, kan bidra till att man nästa gång man kommer till biblioteket för boksamtal har kommit underfund med konceptet och kan utveckla sin skönlitterära läsning lite mer. Att få komma till en annan plats än skolan är något som även framkommer i intervjun som något viktigt. En av de intervjuade uttrycker det som att det på biblioteket inte finns samma stress att prestera som i skolan. Elevens uttalande stärker vår tanke att vi ska stå för lustläsningen och inte associeras med samma krav som skolan.

Till de samtal vi har med C- och D-grupperna använder vi oss enbart av textcitat, där citaten får representera några av de teman som vi hoppas att eleverna vill diskutera. Vi avslutar hela projektet med att intervjua några av eleverna i D-gruppen som deltagit och då framkommer det just hur dessa citat fungerat bra som stöd för att våga prata. En elev säger: "För mig, så vågar jag prata. När du delar ut meningarna så vågar jag prata och ge min åsikt. Jag tycker om det."

I rapporten *Läs- och litteraturfrämjande – bidrag och utveckling* (Statens kulturråd, 2015) skriver man inledningsvis om att betydelsen av läsande förebilder och läsning som social gemenskap har ökat: *I mötet med andra läsare och i en läsargemenskap stärks läsaridentiteten. Samtalen om den gemensamma läsoplevelsen stimulerar och utmanar fantasiförmågan, intellektet och kreativiteten, vilket är egenskaper som läsfrämjare på många olika sätt kan ta vara på och sprida intresse för.* (s. 6)

I vårt projekt ser vi att vi som bibliotekarier har kunnat fungera som läsande förebilder, liksom eleverna själva har kunnat stärka varandra i sitt läsande och i tolkningen av texten. I flera fall uppstod situationer under boksamtalen då eleverna kunde stötta varandra, genom att tolka eller förklara för varandra.

Flera av de intervjuade elevernas syn på våra träffar går att härleda till Langer (2005) och hennes tankar kring hur ett boksamtal kan gå till. Eleverna tycker att det har varit givande att komma och prata om en bok tillsammans just på grund av att alla inte har samma tankar kring vad de har läst. En av dem säger: "Så när jag lyssnar på andra människor så förstår jag deras åsikter. Jag kan förstå den boken mer." De uttrycker att de genom att samtala och diskutera har kunnat få inblick i hur de andra tänker och att detta har lett till en djupare förståelse av boken. Dessa elever menar att det är positivt med olika argument, och att det kan finnas många olika rätt. Här kan man direkt koppla till Langers resonemang kring det föreställningsbyggande klassrummet vars hela koncept ju går ut på att just möjliggöra många olika perspektiv för att berika tolkningarna.

En av de intervjuade eleverna beskriver sina upplevelser lite annorlunda. Hon tycker istället att det mest positiva med träffarna har varit att kunna komma och prata om en given sak. Hon upplever inte att åsikterna har skilt sig så mycket åt, och tycker det har varit skönt att diskussionerna inte blivit så hätska, eller kommit in på politik. ”Ibland så har vi ett ämne, till exempel Sverige och hur trivs du i Sverige, och då kan det bli politiskt och det kan bli så dåligt. Så det kan vara bra att alla har bara en bok, så att vi håller med varandra.”

Tanken att det kan finnas en trygghet i att en litterär upplevelse skapar en distans till verkligheten är något som går att jämföra med Langers (2005) diskussion kring objektiv respektive subjektiv erfarenhet. Hon menar att det finns två olika sätt att närma sig en text, där det objektiva, diskursiva tänkesättet handlar om att som en forskare betrakta lite på avstånd för att kunna analysera och utvärdera det lästa. Det subjektiva sättet handlar om att söka innebörder och betydelser inom oss själva och i gruppen jämföra olika typer av perspektiv. Inget av de båda sätten är mer rätt än något annat. För en deltagare kanske det objektiva synsättet hjälper till att hålla såväl fokus som distans och kan göra det lättare att samtala om sådant som är känsligt.

Författarbesök – en vidgad läsupplevelse

Vid sidan av boksamtalen arrangerar vi även två besök av författare som skriver lättlästa böcker, Cecilia Davidsson och Christina Wahldén. Vi ser det som ännu ett sätt att vidga läsupplevelsen. Besöken fungerar som ett bra komplement eftersom de på ett annat sätt än boksamtal och bokprat kan skapa medvetenhet om texten och vem som skrivit den.

Cecilia Davidssons besök sker i samband med läsningen av *Utvandrarna* (Moberg, 2015) på gymnasienivå. Hon kommer och samtalar med oss om sin bearbetning och om hur det är att vara författare av lättlästa böcker. Christina Wahldén kommer och pratar för ungefär åttio SFI-elever. Hon ber själv om att få tolk och skolan ordnar med en som talar arabiska. Vi ser det som att Wahldén tycker att det är viktigt att alla elever får möjlighet att förstå hela samtalet – hon prioriterar att locka till läsglädje och väcka nyfikenhet på böckerna och henne som författare. Hon pratar om sina böcker som utspelar sig i Afghanistan och också om det arabiska språket och den arabiska litteraturen vilket gör att många kan känna igen sig. Även i *Utvandrarna* (Moberg, 2015) är det många av eleverna som känner igen sig och kan relatera till bokens tematik. Det påpekas på flera ställen i litteraturen (Se till exempel Andersson, 2015) hur viktigt det är med igenkänning för att läsningen ska bli lustfylld.

För många av eleverna är detta den första författare de träffar, och vi ser också besöket som ett exempel på hur vi bidrar till att bekräfta elevernas egen läsning och att höja statusen på den lättlästa litteraturen genom att göra den synlig. Även för författarna själva innebär ju detta en möjlighet att få möta sina läsare och få tips om nya ämnen att skriva om. Författarbesöken handlar dessutom om att bekräfta elevernas läsaridentitet, något som Andersson (2015) lyfter fram som något väsentligt i allt läsfrämjande arbete. Samtidigt är det inte bara som läsare eleverna bekräftas. I de ämnen som boken tar upp kan de bli bekräftade som individer med sin egen bakgrund och historia.

Avslutande reflektioner

Andersson (2015) konstaterar att det är lätt att när man talar om läsning som nyttig, reducerar den till att vara enbart det. Han menar att det bara för att en verksamhet för med sig nytta, inte utesluter att den har ett värde i sig själv. På ett liknande sätt upplever vi i detta projekt att det inte måste råda en

motsättning mellan nyttoläsning och lustläsning. Även en läsning som börjar som en skoluppgift kan utvecklas till att bli någonting mer. När ordförståelsen finns på plats genom förberedelsen i skolan, finns möjligheten att i boksamtalet utveckla den kollektiva läsningen hos oss på biblioteket. Sedan finns inte minst en lust i att behärska något. Att känna att man helt och hållet läst och förstått en bok kan i sig vara lustfyllt.

En annan aspekt, som Langer (2005) poängterar, är att inte förringa betydelsen av att utveckla det litterära tänkandet. Att vara en litterär tänkare handlar om att man med litteraturens hjälp lär sig att utforska både sig själv och mänsklighetens möjligheter. Denna typ av tänkande är en kunskap som behövs, menar Langer, och efterfrågas allt mer för studier och arbete. Andersson (2015) menar att det inte ligger någonting motsägelsefullt i att betrakta litteraturläsning som en verksamhet med ett egenvärde samtidigt som man ger det ytterligare legitimitet genom att hänvisa till saker som läsningens goda utbildningsmässiga och samhällsliga effekter. Med andra ord, det kan finnas en nyttoaspekt även i lustläsandet.

Sammanfattningsvis har vi i detta projekt hittat ett sätt att arbeta lustfyllt med läsning och skönlitteratur tillsammans med vuxenutbildningen. Rollfördelningen mellan lärare och bibliotekarier har klarnat och vi har hittat en samarbetsform som fungerar. Vi har i vårt arbete till stor del försökt att använda oss av Langers inställning till hur man kan samtala om litteratur. Det har i vissa fall varit svårt, när språk, läsbakgrund, abstraktionsförmåga med mera inte har funnits där. I några fall har vi modifierat metoder och fått sänka våra förväntningar. Genom författarbesöken utvidgade vi läsoplevelsen och via igenkänning kunde elevernas egen läsning, läsaridentitet och identitet bekräftas. Istället för att utgå från en färdig checklista för boksamtal har vi försökt hitta våra egna vägar. Vi har strävat efter att i Langers anda skapa förutsättningar för att utveckla elevernas litterära tänkande, betraktat dem som självständiga tänkande individer som tillsammans kan hjälpas åt att bygga föreställningsvärldar kring de texter vi på olika sätt har arbetat med.

Framåtblick

Det är roligt att se att skolor som Komvux i Landskrona satsar mycket på skönlitteratur, att man istället för att köpa in läromedel köper klassuppsättningar med lättlästa skönlitterära böcker. Detta eftersom det intressant nog inte finns någon lag, motsvarande bibliotekslagen, om att elever på vuxenundervisningen ska ha tillgång till ett skolbibliotek. För att kunna ha ett givande samarbete med skolan och arbeta på det sätt som vi har gjort krävs tillgång till böcker. Ett sådant här projekt riskerar alltså att bli en fråga om något så praktiskt som klassuppsättningar. Vi har i Landskrona turen att få samarbeta med en skola som själva väljer att satsa – men problematiken återstår för många andra bibliotek.

Framöver kommer vi fortsätta att utveckla vårt samarbete med vuxenutbildningen. Till hösten finns inplanerade bokprat och boksamtal, och vi kommer dessutom att ha möjlighet att vara med och påverka skolans inköp genom att tipsa om nya och bra böcker. Slutligen kommer vi även att arrangera en lättläst författarserie, förhoppningsvis som en turné i samarbete med andra bibliotek i nordvästra Skåne.

Referenser:

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsförämjande området* (Kulturrådets skriftserie, 2015:3). Stockholm: Statens kulturråd.

Folkesson, T. (2007). Samspel mellan lärare och bibliotekspersonal i M. Alexandersson & L.

Limberg, *Textflytt och sökslump: Informationssökning via skolbibliotek* (s. 71-81). Stockholm: Liber.

Langer, J. A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: Litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.

*Moberg, V. (2015). *Utvandrarna: återberättad av Cecilia Davidsson*. Johanneshov: LL förlaget.

*Peterson, H. (2014). *Dörren är låst*. Stockholm: Vilja förlag.

Sandin, A. S. (2011). *Barnbibliotek och lässtimulans: Delaktighet, förhållningssätt, samarbete* (Stockholms stadsbiblioteks skriftserie, 17). Stockholm: Regionbibliotek Stockholm/Stockholms stadsbibliotek.

Skolverket. (2012). Läroplan för vuxenutbildningen 2012. Hämtad från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskildpublikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2945

Statens kulturråd. (2015). *Läs- och litteraturförämjande – bidrag och utveckling* (Kulturrådets skriftserie, 2015:4). Stockholm: Statens kulturråd.

* anger böcker som använts i projektet till bokprat och boksamtal.

KATARINA TOLLBÄCK ERICSON

Katarina Tollbäck Ericson har arbetat som bibliotekarie sedan 1985, från Åre i norr till Svedala i söder, med många olika ansvarsområden. Hon har alltid varit intresserad av bibliotekets läsfrämjande uppdrag och litteraturpedagogik. När det gäller barn- och ungdomsverksamheten tycker hon att bibliotekets samarbete med skolan är mycket viktigt för att på ett demokratiskt sätt nå alla.

STANNA UPP OCH REFLEKTERA, LÄS OCH LÄR TILLSAMMANS: AKTIONSFORSKNINGSINSPIRERAT ARBETE I PERSONALGRUPPEN

Katarina Tollbäck Ericson, biblioteken i Burlöv

Bakgrund

Det är viktigt att utmana biblioteksvärldens invanda mönster, att ifrågasätta traditioner och bolla idéer och tankar inom arbetslaget, säger Eva Fred. Vi behöver reflektera mer och oftare ställa frågan: Vad bygger vi vårt handlande på? Vi behöver också stanna upp i arbetet och analysera resultatet av vad vi gör, säger Kerstin Wockatz. (Att synliggöra och förändra vardagen: aktionsforskningsinspirerat vardagsarbete, 2011)

Så uttalade sig bibliotekskonsulterna Eva Fred och Kerstin Wockatz i den rapport som de 2011 sammanställde om aktionsforskningsinspirerat arbete i Västra Götaland. Mitt arbete inom ramen för forskningscirkeln har gått ut på, att själv skapa en forskningscirkel där jag tillsammans med mina medarbetare kunde just ifrågasätta, reflektera, ta del av den forskning som görs idag och applicera den i vår vardag. Vi har läst texter som vi har diskuterat tillsammans och vi har även gjort egen omvärldsbekantning som sedan redovisats i personalgruppen.

Vad var det då vi skulle reflektera kring? När man gör ett sådant här arbete är det viktigt att ha frågeställningarna klara, och i det här fallet gällde dessa vårt läsfrämjande arbete. Vad menar vi när vi säger läsfrämjande? Hur ser vårt uppdrag ut och vad är rimligt att vi ska klara av? Vad står i våra styrdokument? Är det något i vårt arbetssätt idag som vi skulle kunna förändra?

På ett bibliotek är det alltid svårt med gemensam fortbildning eftersom biblioteken måste hållas öppna. Även om man kan stänga någon gång, är det ändå inte tillräckligt för att genomföra ett flertal kurstillfällen under en begränsad tid. Vi löste problemet genom att ha två grupper, en på förmiddagen och en på eftermiddagen. Det fungerade bra och resulterade även i att alla fick komma till tals eftersom grupperna var små. Mötena spelades in och jag kunde delta mer fritt utan att behöva vara låst vid att anteckna. Vi har även haft gemensamma träffar då vi öppnat någon timme senare, bland annat när Maria Ehrenberg besökte oss och pratade om bibliotekariers läsning.

Biblioteken i Burlöv består av två bibliotek och har en personalstyrka på 7,5 årsarbetare inklusive bibliotekschef. I stort sett alla arbetar på bägge biblioteken och vi känner att vi är en personalgrupp som jobbar ihop. Biblioteket i Arlööv invigdes 2006 och har ljusa moderna lokaler som möjliggör en livaktig programverksamhet. Många av besökarna har annat modersmål än svenska. Filialen i Åkarp är ett integrerat folk- och skolbibliotek inrymt i en skola. Åkarp har en annan befolkningsstruktur och färre med utländsk bakgrund. Även här har man mycket programverksamhet, men inte samma möjligheter lokalmässigt. Åkarps bibliotek kommer att till hösten bli ett meröppet bibliotek, vilket ställer nya krav på hur verksamheten ska vara utformad. Biblioteken har ett omfattande samarbete

med förskola och skola och har arbetat fram en gemensam handlingsplan när det gäller det läsfrämjande arbetet. Men även här finns mycket att utveckla. Vi saknar en tydlig handlingsplan när det gäller den läsfrämjande verksamheten för vuxna, mer än de mer svepande formuleringar och redogörelser för vad som görs på biblioteken i biblioteksplanen. Även det som står i bibliotekslagen behöver konkretiseras.

Min cirkel med personalen har skett inom ramen för och inspirerats av den forskningscirkel jag har deltagit i på Malmö högskola. Eftersom jag som chef inte har någon grupp biblioteksbesökare att arbeta med, blev det naturligt att göra något med personalen. De träffar vi har haft i forskningscirkeln har varit viktiga inspirationskällor och de andra projekt som bedrivits på andra bibliotek har gett upphov till många tankar som jag har tagit med mig till mitt eget projekt. Jag kommer här att ge en sammanfattning av vårt arbete, beskriva våra fyra träffar och vad vi kom fram till. Slutligen ger jag en kort kommentar till arbetsättet och vad det resulterat i.

Första träffen 24 februari

Till första gången läste alla texten ”Litteraturförmedlingens villkor” (Persson 2015) ur rapporten *Syner på skönlitteratur för vuxna på svenska bibliotek*. Vi träffades i två mindre grupper, med fem deltagare varje gång. För att jag skulle kunna delta utan att behöva anteckna spelades mötena in. Alla blev informerade om att det skulle ske och ett visst motstånd fanns, men jag lovade att det inte skulle spridas utan bara jag skulle lyssna och sedan anteckna vad som sades på mötet. Efter ett tag glömdes det bort att det spelades in.

Överlag var alla mycket positiva till den här formen av fortbildning och gillade att vi gav oss tid att tillsammans prata om en text vi läst. Texten passade också bra till samtal eftersom den gav fler frågor än svar. Jag hade i förväg antecknat stödord till texten och vad jag ville att vi skulle beröra. Samtalen höll på i mellan en timma och 45 minuter i ena gruppen och två timmar i den andra. Vi hade inga problem med att fylla tiden. Eftersom vi var en liten grupp var det ingen som satt tyst, även om vissa pratade mer.

Att spela in utan att anteckna var en mycket lyckad metod. Jag kunde delta aktivt och fick sedan möjlighet att lyssna på mötet som en utomstående betraktare. Jag var nöjd efter våra möten, men efter att ha lyssnat på resultatet var jag ännu nöjdare. Den kreativitet och det engagemang som finns i en personalgrupp blev så tydlig. Vilken resurs detta är! Jag fick ihop ca fem sidor anteckningar över vad som sades, och vi hade redan efter detta första möte massor av idéer att jobba vidare med. Vi pratade bland annat om: *Bibliotekslagen och vår biblioteksplan*.¹ Att det som står om att främja läsning i bibliotekslagen gäller all litteratur, inte bara skönlitteratur är värt att lägga märke till. I vår biblioteksplan står vad vi gör när det gäller läsfrämjande, som i och för sig är en hel del, men det blickas inte framåt och inga nya planer finns. Det här beror till stor del på en slimmad personalgrupp och att vi inte törs ta in mer. Här finns en fara att inte våga prova nytt.

¹ **Läsfrämjande** Bibliotekets roll vad gäller att verka läsfrämjande är fortsatt mycket viktig och lyfts fram i bibliotekslagen 7 §. Som nämnts ovan är delaktighet och samverkan med andra grupper centralt för att lyckas med det läsfrämjande uppdraget. Biblioteket ska inspirera och göra litteratur tillgängligt. Det ska även ges tillfälle till boksamtal i bokcirkel och vid litteraturförmedling. Användarnas läsupplevelser ska spridas genom boktips-häften som vinterboken, utställningar och digitalt. Detta gäller både barn och vuxna. Samverka med andra yrkesgrupper inom förskola-skola-äldreomsorg etc. Arbeta för gemensamma läsfrämjandeplaner för förskola, skola och bibliotek.

Det projekt som pågår under 2014 där ungdomar intervjuas om hur de upplevt bibliotekets läsfrämjande arbete för dem under deras skoltid, ska utvärderas och lägga grund för fortsatt läsfrämjande arbete riktat till unga.

(Burlövs kommuns biblioteksplan 2015-2017)

Barn eller vuxna, vad är skillnaden?

Skillnaden med vuxna är bland annat att det finns färre möjligheter att arbeta med själva läsoplevelsen. Det fördjupade arbetssätt som lyftes fram i *Litterära föreställningsvärldar* (Langer, J.A. 2005) finns få möjligheter till speciellt som vuxenbibliotekarie, men även när det gäller barnverksamhet. I barnverksamhet finns fler tillfällen till boksamtal och genom samarbete med andra pedagoger kan man inspirera till detta arbetssätt.² Vuxenbibliotekariearbetet handlar mer om att visa vad som finns och hjälpa till att hitta något att läsa, visa upp mångfalden och att ha ett inkluderande arbetssätt. De vuxna som vill vara med i våra bokcirklar vill hellre att man ska få läsa valfritt och sedan berätta om boken, än att läsa samma bok och prata om den, även om det uppstår spontana samtal när fler har läst samma bok. De försök som gjorts med mer styrda cirklar har inte fått några deltagare. Ska vi jobba mer med bokcirkelkassar som man hämtar på biblioteket, antingen färdiga eller som vi gör iordning och med de böcker som önskas? Bokcirklar är ju trots allt något som växer, så intresse borde finnas. Kanske ska vi vara mer lyhörda och anordna cirklar kring de böcker som det redan finns ett samtal kring, som till exempel Lena Anderssons relationsromaner. Kanske får man här göra avkall på ambitionen att lyfta fram det mer okända. Så en viktig fråga är hur vi ska lyckas med ett mer fördjupat arbetssätt när det gäller vuxnas läsoplevelse.

Vi diskuterade bland annat att på grund av mycket annat arbete har samarbetet med Komvux och SFI minskat och de bokprat som vi tidigare hade där har upphört. Här får jag se över våra prioriteringar och om vi verkligen satsar på det läsfrämjande arbetet på det sätt som vore önskvärt. Vi har under senare år satsat mycket på programverksamhet, och kulturhustanken har varit en viktig ledstjärna. Har kanske vår omfattande programverksamhet lett till att det läsfrämjande arbetet har fått stå tillbaka? Vi är trots allt en liten personalgrupp. Hur ska jag som chef lyckas få till en verksamhet där det ena inte sker på bekostnad av det andra och med en rimlig arbetsbörda hos personalen? Jag vill heller inte vara så trendkänslig att vi bara satsar på det som gäller för dagen. Även om det är viktigt att ta in impulser utifrån, måste det finnas en grundtanke i verksamheten.

Lästid diskuterades och problematiserades

Idag är det enbart våra barnbibliotekarier som har lästid omfattande 3 timmar i veckan. Om fler ska ha lästid hur ska den då användas för att komma våra besökare till godo på bästa sätt och hur hittar vi tiden. En tanke som föddes var att alla läser barnlitteratur två timmar i veckan, eftersom vi alla möter barn i informationsdisken. Eller kan vi hitta andra sätt att göra lästiden effektiv och verkligen gör oss till bättre bibliotekarier?

Att sprida boktips

Att sprida boktips både från oss och från besökare genom boktipslappar i böckerna och utställningar gör vi redan men behöver påminnas om. Alla var överens om att de personliga boktipsen är viktiga, men att vi aldrig kommer att ensamma kunna ha den litteraturkunskap som efterfrågas. Vi måste bli bättre på att skapa tillfällen där vi kan ge boktips till varandra. Samtidigt som det gäller att ha realistiska krav på vår kompetens bör vi anstränga oss för att hitta vägar för att få så stor bokkännedom som möjligt.

2) Langer berättar om hur hon arbetar med närläsning av texter och på så sätt ser vilka bilder som växer fram hos läsaren och hur man associerar.

Boktips från personal och besökare.

Sommarskyltning på Arlövs bibliotek.

Hemsidan och andra digitala kanaler

Vi behöver bli bättre på att samarbeta över kommungränserna med det digitala. Gemensamma webbkataloger som bygger på mediasamarbeten tror vi är en bra väg att gå. Frågan är om de verkstyg som finns idag, till exempel Arena eller CS Library, verkligen bygger på detta samarbete eller bara gör det onödigt krångligt. Finns det enklare sätt? Bokbloggar och andra lästips borde delas mer mellan biblioteken.

Marknadsföring

Marknadsföring av det vi redan gör, som till exempel vår barnboksblogg *Bokpratarna*, www.bokpratarna.blogspot.se. Kan vi oftare länka till den? All personal bör ta del av vad som skrivs där och få ökad kännedom om barn- och ungdomslitteratur. Vi kan också använda Facebook mer till boktips eftersom vår sida där når många. Det är viktigt att fundera över om den tid som läggs ner på något ger resultat.

Kvalitet

Hur ser vi på kvalitet? Och vad är vårt uppdrag här? I bägge grupperna var vi överens om att vår uppgift inte är att berätta vad som är bra eller dålig litteratur, utan visa på bredd och alternativ, där boktips, skyltning och hemsidan är viktiga redskap. Någon uttryckte det så att "idag har nog de flesta bibliotek en rätt sund syn på vilka böcker som ska finnas och flippar inte ut helt". Egentligen är kvalitetsdiskussionen lite förlegad och känns tjatig tyckte flera. Men vi var samtidigt överens om att det finns en form av kanontänkande hos bibliotekspersonal om vad som passar sig. Typiska kvinnliga genrer som går under benämningen "tantsnusk" eller "chick lit" nedvärderas mer än manliga våldsamma böcker.

Skytning

Skytning, hur kan vi bli bättre här? Några goda förslag som kom fram var att använda digitala skärmar, oväntade möten genom att blanda genrer och hänvisa till andra hyllor, använda olika rekvisita för att fånga intresset. I Arlöv har vi ett fönster mot en busshållplats som kan tas till vara som skyltplats där vi når "icke användare" utanför vår bubbla.

Genreindelning

Istället för utbrytningar i genre-indelningar kan vi jobba med skyltningar där vissa teman lyfts fram. Vi kanske till och med kan ta bort deckarhyllan och blanda med romaner, men behålla märkningen? Finns det då en risk att deckare tar över plats, eftersom de lånas ut mer? Ett argument att flytta ihop är att gränsdragningen mellan deckare och romaner är ganska otydlig ibland och flera författare skriver både romaner och deckare. Deckarläsare är också ofta en grupp som har "fastnat" på hyllan. Det finns även det omvända, personer som missar många bra deckare för att de inte läser den typen av litteratur. När det gäller ungdomsböckerna föreslogs det att vi flyttar in fantasy och SF bland de andra ungdomsböckerna. Idag ges nästan inga deckare ut till unga utan det är fantasy och skräck som gäller, ändå har vi hållit fast vid en deckarhylla för ungdom av tradition.

Det här är inte en heltäckande bild av samtalen, men ger en inblick i dess karaktär och att vi var lösningsfokuserade. Samstämmigheten var stor i grupperna och jag märkte att vi lyssnade uppmärksamt och intresserat på varandra. Var samstämmigheten rent av för stor? Blev listan för lång eftersom alla förslag föll i god jord och inte behövde argumenteras för? Som jag tidigare nämnt var det slående hur kreativa och engagerade alla var och vilken idébank vi på kort tid skapade. Bara att vi tillsammans gav oss tid att lyfta oss över det vardagliga "här och nu" som präglar många personalträffar var inspirerande och givande. Att jag i förväg antecknat stödord till Magnus Perssons text var bra, eftersom det gjorde att jag kunde styra in samtalen på alla de områden som texten berör. När mötet var slut hade vi på ett flexibelt sätt bockat av alla punkter. Det gjorde också att samtalen berörde samma frågeställningar i bägge grupperna.

Andra träffen 24 mars

Till den här gången hade alla fått i uppgift att göra en omvärldsbevakning och hitta något projekt eller någon idé som vi skulle kunna förverkliga. Det enda kravet var att det skulle handla om läsfrämjande. Som hjälp skickade jag ut lite samlingssidor, länkar, där man kunde söka. Jag ville inte skicka ut länkar direkt till några projekt utan försökte styra så lite som möjligt. Liksom förra gången blev samtalen mycket inspirerande och givande och många bra idéer kom fram. Jag deltog aktivt och spelade in samtalen för att anteckna vid senare tillfälle. Även denna gång träffades vi i två mindre grupper för att alla skulle kunna delta, samtidigt som vi höll biblioteken öppna. Sammanlagt spelade jag in fyra timmars samtal. Mycket av det vi diskuterade finns inte med här, men finns nedtecknat för att användas senare. Det här är i stora drag vad som kom fram:

Hemsidan och sociala medier

- Roliga boktips där personalen visar fram böcker som man "smälter in i", bookface.
- Handdockor som tipsar om barnböcker.
- Vi kan jobba mer med filmade bokprat där barn får tipsa själva.
- En bibliotekarie hade hittat många bra idéer på Göteborgs stadsbiblioteks hemsida. Vi pratade om att inte vara rädda för att "stjäla" goda idéer från andra.
- Vår egen opac (webbkatalog) behöver bli roligare och är en mycket viktig kanal för att nå ut. Det finns en önskan att skaffa CS Library eller Arena och där kunna lägga ut personliga boktips. Här finns många bra exempel från andra bibliotek, till exempel www.minabibliotek.se.

Skyltning

- Någon hade läst en bok av Petra Trobäck.(2015) som heter Skapa ett attraktivt biblioteksrum. Boken ger bra tips om hur man kan jobba för att skapa ett inbjudande biblioteksrum och hur man ska tänka när man skyltar. Någon annan hade läst en rapport om samma ämne.
- I Bergsjön utanför Göteborg har man jobbat mycket med att få en mer inbjudande skyltning i sina stora fönster. Eftersom Arlövs bibliotek har stora fönster ut mot gatan där det också finns en busshållplats är det en utmärkt plats att exponera vår verksamhet utåt. Vi vill också ha en digital skärm med boktips som riktas ut mot gatan, för att fånga besökare.

Direkt läsfrämjande arbete

- Bokcirklar på nätet. Inspirerad av sidan www.bokcirklar.se som bland annat Göteborg jobbar med. Eftersom det är svårt att få till en läsecirkel, där man läser samma bok kan det här vara ett alternativ. Frågan är om gruppen ska vara lokal eller vända sig till alla. Hur anonymt ska det vara?
- Att jobba med blixervisiter och snabba boktips, där man dyker upp en kortare stund, inspirerade av Simrishamns projekt i forskningscirkeln. (Se Magnus Cadiers och Karna Nyströms bidrag s. 22)
- Läsecirklar med lättlästa texter som vänder sig till språksvaga. Kan vi göra något mer med språkcaféet och läsa där, samarbeta med SFI och lyfta fram de boktips man där skriver, använda ideella krafter som vill hjälpa till?
- Vid intervjuer av elever i åk 8 har vi kommit fram att många är mycket aktiva inom idrott. Mycket har gjorts inom detta område eftersom det fanns projektmedel för den typen av läsfrämjande arbete med idrottsrörelsen tidigare. Vi behöver ta del av resultatet och göra ett försök här. Det är viktigt att tränaren är intresserad för att fungera som läsande förebild.
- Läsande vuxna är viktiga förebilder för att nå barn, därför kan vi även ge boktips till dem vid bokprat för barn. Även här hade vi inspirerats av forskningscirkeln. (Se Anna Falks bidrag s. 56)
- En bibliotekarie hade läst en magisteruppsats om vad man ska tänka på vid boksamtal och bokprat. *Konsten att tala om böcker – ur ett retoriskt perspektiv* (Pettersson 2015). Vilka retoriska knep ska man använda? Här fann vi massor av bra tips om hur man gör ett boksamtal intresseväckande och något att ta med nästa gång vi ska presentera böcker för en publik.

Som nämndes i inledningen sprudlade kreativiteten och det fanns en stor lust i att utveckla vårt läsfrämjande arbete. Är allt detta realistiskt att genomföra? När vi gick igenom varje del kändes det faktiskt inte utopiskt. Vi kan inte ändra allt på en dag, men vi var överens om riktningen. Ofta handlar det om att ändra vårt arbetssätt, mer än om resurser.

Något annat som detta möte ledde fram till var att olika rapporter lyftes fram i gruppen och blev spridda. Kulturrådets utmärkta skrift *Med läsning som mål – Om metoder och forskning på det läsfrämjande området* (2015), var till exempel inte spridd i gruppen. Jag hade läst den i tidigare sammanhang men inte delat med mig av den till alla, vilket jag får skämmas över. Det är viktigt att dela med sig av lästips till övrig personal och att skapa utrymme för att samtala om angelägna texter eftersom det är en oerhörd skillnad mellan att läsa texter själv och i grupp.

Tredje träffen 27 april

Den här gången fick vi besök av Maria Ehrenberg, avdelningschef Regionbibliotek Halland. Vi hade läst hennes text "Bibliotekariers läsning" ur den tidigare nämnda rapporten *Syner på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek* (2015). Hon berättade om undersökningen om bibliotekariers läsning där 1000 bibliotekarier deltagit och svarat på en enkät om läsvanor. Hon fick oss att reflektera över vilken typ av läsare vi är och vad det finns för olika sorters läsningar och litteratur. Hon delade in litteraturen i kvalitetslitteratur/klassiker, kvalitetslitteratur, genrelitteratur och underhållningslitteratur. Enkäten hade visat att bibliotekarier läser mycket, men det finns luckor där det knappt läses alls, till exempel dramatik, lyrik och SF. Vi kom också in på ämnet lästid, som Maria Ehrenberg tycker är en självklarhet om man seriöst ska arbeta med läsfrämjande verksamhet. Det här är en ledarfråga och bibliotekariers fritidsläsning kan inte vara det vi bygger vår verksamhet på. Då kan man inte heller ställa krav på att man har kompetens inom detta område. Men lästiden måste styras upp och där ska man ställa krav. Det ska finnas tydliga instruktioner om vilka genrer som ska läsas och att detta sedan följs upp. Tidigare tankar som vi haft i gruppen att alla ska läsa barn- och ungdomslitteratur för att lästiden verkligen skulle göra skillnad, fick här ett alternativ till att man faktiskt kan göra på annat sätt och ändå göra skillnad. Vi kan till exempel välja olika genrer som vi läser under en tid och sedan pratar om.

Maria Ehrenberg berättade även om sitt arbete i kulturrådets arbetsgrupp för skönlitteratur som väljer ut vilka böcker som ska få distributionsstöd, och vilka kriterier man går efter. Det var intressant att få arbetsgruppens definition på kvalitet preciserat och få veta mer om hur urvalet går till. Arbetsgruppen tittade på verkets intensitet, originalitet, komplexitet och självständighet. Här fick vi möjlighet att fördjupa vår tidigare diskussion om kvalitet. Vi blev också inspirerade att använda kulturrådsböckerna på ett mer seriöst sätt och mer aktivt sprida dem. Dessa böcker har ju trots allt blivit lästa och valda av en anledning. Kulturrådet har också nyligen börjat göra en presentation av böckerna som underlättar detta arbete. Idag lägger vi in alla kulturrådsböcker i vårt bestånd, men lyfter inte fram dem på annat sätt.

Det här mötet blev annorlunda än våra tidigare träffar eftersom kunskapen och inspirationen kom utifrån och inte från gruppen. Att vi tidigare haft våra träffar gjorde också att mycket av det vi pratade om den här gången hade vi tidigare haft uppe till diskussion och det var spännande att bolla våra tankar med Maria. Som så många gånger förr, var här förförståelse, engagemang och nyfikenhet på ämnet mycket viktiga ingredienser för ett lyckat möte. Sammanfattningsvis kan sägas att det här mötet var ett lyckat komplement till de övriga mötena och Marias stora kunskap i ämnet fördjupade våra tidigare diskussioner. Som chef fick jag här ytterligare en påminnelse om hur viktig lästiden är för vårt uppdrag, men även hur komplicerad den här frågan är.

Fjärde träffen 18 maj

Den fjärde träffen var den svåraste. Nu skulle det bli verkstad och inte bara snack. Vi skulle nu knyta ihop det vi tidigare pratat om och få till en fin handlingsplan. Det blev snart mycket tydligt att det här är en process som vi inte blir klara med idag. Vi knöt inte ihop säcken utan det blev mer så att vi

tillsammans såg på det vi samlat in och kände oss inspirerade att jobba vidare med det. Nu var vi inte heller lika överens utan det fanns många olika åsikter om till exempel generindelning. Först kände jag mig lite missnöjd med att vi inte hade mer konkret att gå vidare med efter mötet. Men efter att ha lyssnat igenom och antecknat mötet insåg jag att här fanns en hel del och att vi kommit fram till mycket. Vi hade dessutom gemensamma referensramar att gå vidare med och visste vad vi ville nå fram till.

Direkta resultat

- Medvetenheten har ökat vad gäller skyltning. Digitala skyltar kommer att köpas in. Våra fönster har redan börjat användas mer. Många idéer kommer att användas när Åkarp blir meröppet till hösten, vilket ställer stora krav på skyltning. Skyltningsansvaret gäller både barn och vuxna och delas inte upp för att få en helhet. Vi kommer även att ta in någon inspiratör, kanske Petra Trobäck, för att bli bättre på att utforma vårt biblioteksrum.
- Vissa genrebrytningar kommer att tas bort, speciellt för unga.
- Bokcirkel på nätet ska bli av till hösten. Bokcirkeln blir ett komplement till den mer friare cirkeln där deltagarna ger boktips till varande. Här ska ges tillfälle till mer fördjupande boksamtal.
- Lästid är en svår nöt att knäcka och som inte har blivit löst än. Vi har ett gemensamt mål att vi vill få till lästid, frågan är bara hur? Alla får se över sina tjänster och se om det går att hitta två timmar i veckan. Hur gör vi med deltid? Barnbibliotekarier har redan lästid, tre timmar i veckan, men de möter ju också vuxna låntagare. Problemet är även det omvända. Hur får vi till en lästid som gör skillnad för våra besökare? En stor fördel är att när vi nu pratar om lästid är alla medvetna om hur komplex frågan är och inser att vi tillsammans måste hitta en lösning. Det hade varit enkelt att bara besluta om två timmars lästid och låta alla lösa det efter bästa förmåga. Tyvärr tror jag inte att någon har två timmar över i sin tjänst som på ett smärtfritt sätt kan användas till läsning. Det hade ju varit det bästa! Att i gruppen diskutera lästid ser jag inte som att abdikera från ansvaret, utan ge möjligheter att tillsammans hitta en hållbar lösning som fungerar och känns bra.
- Slutligen har vi kommit till skott med småsaker som vi pratat om men som inte blivit av tidigare. Äntligen har vi skaffat namnskyltar och har bestämt att bokuppsättning enbart sker under öppetid för det mervärde det för med sig. Tidigare har böcker satts upp på morgonen innan vi öppnat. Biblioteket har en person anställd två förmiddagar i veckan på en skyddad tjänst och hon är den hos oss som får mest frågor om litteratur. Det är något vi tagit lärdom av.

Sammanfattning och slutsats

Det var inte som chef jag anmälde mig till den här utbildningen. Jag måste ärligt säga att jag visste väldigt lite vad som väntade. Det jag visste var att forskningscirkeln gick ut på att forskning om läsfrämjande och vårt eget arbete på biblioteket skulle mötas. Eftersom jag alltid gillat när teori och praktik möts blev jag inspirerad och anmälde mig och barn- och ungdomsbibliotekarie Joel Hirsch. Vi hade ett projekt på gång om vår läsfrämjande verksamhet för unga och ville gärna ha forskarögon på det. Att jag skulle hålla i ett eget projekt visste jag inte då.

Den här utbildningen har varit mer tidskrävande och överhuvudtaget krävt ett större engagemang hos deltagarna än vad man kanske är van vid. Idag är jag glad över att jag inte visste tidsåtgången

eftersom jag då kanske fått kalla fötter. Vi lever ju alla i en intensiv vardag i slimmade organisationer och tid är alltid en bristvara. I år har t ex byte av bibliotekssystem och planering för meröppet stått på programmet.

Men det har varit väl använd tid och jag är glad att jag har fått vara med. Jag tror att vi på arbetsplatsen har hittat ett bra sätt att gemensamt arbeta med utveckling av verksamheten. Alla i personalen har upplevt det positivt och jag tycker mig märka att det nu kommer fram fler förslag på hur vi ska kunna förbättra vår verksamhet och att alla är med på tåget och är engagerade. Vi-känslan har stärkts och vi har fått gemensamma referensramar. Egentligen är alltihop väldigt enkelt och inte särskilt märkvärdigt. Aktionsforskningsinspirerat arbete behöver kanske inte vara svårare än så.

Referenser:

Att synliggöra och förändra vardagen: aktionsforskningsinspirerat vardagsarbete, 2011. Göteborg: Kultur i väst (2012).

Ehrenberg, Maria (2015). *Bibliotekariers läsning*. I: Magnus Persson, Maria Ehrenberg, Cinna Svensson och Moa Andersson, *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska bibliotek*. Halmstad: Region Halland.

Langer, J.A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos.

Persson, Magnus (2015) *Litteraturförmedlingens villkor*. I: Magnus Persson, Maria Ehrenberg, Cinna Svensson och Moa Andersson.

Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska bibliotek. Halmstad: Region Halland.

Pettersson, Linn (2015) *Konsten att tala om böcker: Bokprat ur ett retoriskt perspektiv*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM. Magisteruppsats.

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsförbättringsområdet*. Stockholm: Statens kulturråd.

Trobäck, Petra (2015) *Att skapa ett attraktivt biblioteksrum*. Helsingborg.

VARFÖR GÖR VI SOM VI GÖR PÅ BIBLIOTEKET?

Tänk att få vara forskare under några månader och få forska i sitt eget jobb! Den chansen fick 15 bibliotekarier och bibliotekschefer från sju bibliotek i Skåne och Halland under hösten 2015 och våren 2016.

Under handledning av forskaren Lotta Bergman fick de möjlighet att på ett konkret sätt koppla sina erfarenheter av läsfrämjande på biblioteket till aktuell forskning.

Med hjälp av metoden aktionsforskning satte de sin egen läsfrämjande verksamhet under luppen. De ställde frågor och formulerade problem och utvecklingsområden. Varför gör vi som vi gör? Vad fungerar och varför?

I den här rapporten berättar deltagarna om sin aktionsforskning i tio olika läsfrämjande projekt och om sina erfarenheter av att delta i en forskningscirkel.

Rapporten innehåller också en inledning av forskaren Lotta Bergman där hon närmare förklarar vad aktionsforskning och forskningscirkel är, och hur metoderna kan användas för att utveckla bibliotekens läsfrämjande verksamhet.

Publikationen som du håller i din hand är en del i Region Skånes satsning på läsfrämjande. Kultur Skåne har arrangerat forskningscirkelarna tillsammans med Malmö Högskola och de blev möjliga tack vare bidrag från Kulturrådet.